

Diana CHEIANU-ANDREI

**STUDIU COMPARATIV PRIVIND
CUNOȘTINȚELE, ATITUDINILE ȘI PRACTICILE ÎN
DOMENIUL INCLUZIUNII EDUCATIONALE
A COPIILOR CU CERINȚE EDUCATIVE SPECIALE,
LA NIVEL DE FAMILIE, ȘCOALĂ ȘI COMUNITATE**

Chișinău – 2011

CZU 376
S 93

Studiul comparativ privind cunoștințele, atitudinile și practicile în domeniul incluziunii educaționale a copiilor cu cerințe educative speciale, la nivel de familie, școală și comunitate a fost realizat de către Centrul de Investigații și Consultanță „Sociopolis” în cadrul proiectului „Educație Incluzivă” implementat de către Asociația Obștească „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin” cu suportul financiar al Programului Sănătate Publică a Fundației Soros Moldova.

Studiul a fost efectuat în raioanele Criuleni, Dubăsari, Strășeni și Ialoveni.

Metodologia cercetării și raportul de analiză a fost efectuat de către Diana CHEIANU-ANDREI, doctor în sociologie.

Cercetarea în teren a fost efectuată de către echipa Centrului de Investigații și Consultanță „Sociopolis”.

Această publicație nu reflectă neapărat punctul de vedere al Fundației Soros Moldova.

Ținem să aducem mulțumiri doamnelor Liliana GHERMAN – Fundația Soros Moldova, Raluca BUNEA – Inițiative în Sănătatea Mintală a Institutului pentru o Societate Deschisă din Budapesta, Ungaria, Alexandra GRĂJDEAN – Asociația Obștească „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin”.

Redactor: *Diana SENIC*

Tehnoredactare computerizată: *Roman CAMERZAN*

Coperta: Moment al activității didactice cu copiii cu cerințe educaționale în cadrul gimnaziului din s. Mașcăuți, r. Criuleni, care cu suportul Asociației Obștești „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin” a început integrarea copiilor cu cerințe educaționale speciale în instituția de învățământ.

Editura: Centrul poligrafic editorial al Universității de Stat din Moldova.

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII

Studiu comparativ privind cunoștințele, atitudinile și practicile în domeniul incluziunii educaționale a copiilor cu cerințe educative speciale, la nivel de familie, școală și comunitate / AO „Femeia și Copilul - Protecție și Sprijin”, Centrul de Investigații și Consultanță „Sociopolis”; coord. de Diana Cheianu-Andrei. – Ch.: CEP USM, 2011. – 88 p.

Apare cu sprijinul financiar al Progr. Sănătate Publică a Fundației Soros Moldova – 150 ex.

ISBN 978-9975-71-109-8.

376
S 93

© Asociația Obștească „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin”

© *Diana CHEIANU-ANDREI*

ISBN 978-9975-71-109-8

CUPRINS

Prefață	5
Lista tabelelor.....	6
Lista figurilor	6
Lista de acronime.....	7
SUMAR EXECUTIV	8
METODOLOGIA CERCETĂRII.....	12
I. CUNOȘTINȚE.....	15
1.1.Percepția copilului cu CES.....	15
1.2. Înțelegerea conceptului de incluziune școlară.....	16
1.3. Sursele de informare despre problematica școlilor incluzive.....	17
1.4. Actualitatea incluziunii educaționale pentru Republica Moldova.....	18
1.5. Impedimente în procesul de incluziune educațională.....	19
II. ATITUDINI	22
2.1. Sentimentele față de un copil cu CES	22
2.2. Atitudinea față de școala incluzivă.....	22
III. PRACTICI INCLUZIVE	26
3.1. Gradul de acceptare a școlilor incluzive.....	26
3.2. Abordarea problemei copiilor cu CES, în școală	27
3.3. Abordarea problemei copiilor cu CES, în familie	29
3.4. Calitățile ce trebuie educate pentru facilitarea incluziunii școlare a copiilor cu CES	29
3.5. Gradul de pregătire a actorilor educaționali pentru incluziunea școlară a copiilor cu CES...30	
3.6. Experiențe în domeniul incluziunii educaționale, pe raioane.....	31
3.7. Acțiuni necesare de realizat în domeniul incluziunii educaționale	39
CONCLUZII	41
RECOMANDĂRI	44
ANEXE.....	41

Prefață

„Locuiesc în satul Doroțcaia, raionul Dubăsari. Am 34 de ani și educ trei copii. Primul copil a fost mult așteptat și dorit. Am născut o fetiță cu deficiență mintală. Am consultat foarte mulți medici, atât din raion, cât și din republică. Medicii au stabilit diagnoza:retard mintal mediu asociat cu deficiențe de vedere și cu dificultăți de vorbire.

De la vârsta de patru ani, fetița a mers la grădinița din sat. Era foarte timidă, îi era frică și nu dorea să comunice cu nimeni, stătea și se juca de una singură. Nu era deloc atentă la ce se întâmpla în jur.

Când fiica a împlinit vârsta de 8 ani, singură m-am hotărât să o dau la școala specială din raion. Astfel, am înscris-o la o școală rusă, unde fetița greu s-a acomodat. Îmi era dificil, când la începutul săptămânii trebuia să mă scol dis-de-dimineață ca s-o duc la școală și la sfârșitul săptămânii s-o iau acasă. Când era la școală, îmi aduc aminte, cu lacrimi în ochi, îmi spunea: „Mamă, nu mă duce de acasă, nu vreau acolo”. Timp de patru ani, am avut numai necaz și nopți nedormite...

Ulterior, grație Asociației Obștești „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin” din orașul Criuleni și doamnei directoare a Liceului Teoretic din sat, mi-am schimbat opinia și am luat o decizie corectă, am reușit să-mi încadrez copilul în școală obișnuită. La început îmi era frică și tot mă întrebam: „Cum copilul meu cu așa o diagnoză să învețe cu ceilalți semeni?” Dar...am hotărât să încerc.

Prima zi copilul se temea să vină, a fost inclusă în clasa a IV-a. Acolo și-a făcut primii prieteni. I-a trebuit un oarecare timp ca să se acomodeze cu colegii, dar, datorită măiestriei învățătoarei, colectivul clasei a acceptat-o repede.

Anul trecut, la 1 septembrie, în cadrul liceului a fost deschis „Centrul de Susținere Educațională”, unde pe zi ce trece mai multă atenție se acordă copilului meu, dar și tuturor copiilor ce au cerințe educative speciale.

Mă bucur nespus de mult să-mi văd copilul meu relaționând cu prietenii direct și la telefon, se poate descurca cu banii, poate calcula până la o sută. Seara, când mă culc obosită, îmi citește texte mici, dar pentru ea par atât de mari. Îi spun BRAVO și ea, adoarme zâmbind.

Iubește foarte mult să deseneze. La școală frecventează cercul de pictură cu elevi din diferite clase, unde iarăși și-a făcut prieteni.

Cel ce nu are un copil cu dizabilități nu știe cât este de greu să ai o bucată de pâine pe masă coaptă de tine, când te dedici totalmente copilului.

Copilul meu s-a întors acasă, datorită faptului că în, comunitatea noastră, au apărut servicii comunitare de sprijin. Probabil, încă mulți copii din comunitate nu vor părăsi casele părintești.

Mă bucur și mă închin de sănătate oamenilor ce se gândesc la susținerea copiilor aflați în dificultate.”

Elena. A.

Lista tabelelor

Tabelul 1. Caracteristicile copiilor cu necesități speciale, în viziunea elevilor, părinților și cadrelor didactice, %	pag.12
Tabelul 2. Perceperea incluziunii școlare, %	pag.14
Tabelul 3. Sursele de informare a elevilor despre problematica școlilor incluzive, %	pag.14
Tabelul 4. Sursele de informare a cadrelor didactice despre problematica școlilor incluzive, %	pag.15
Tabelul 5. Importanța incluziunii educaționale pentru Republica Moldova, în opinia elevilor și a cadrelor didactice (pe raioane)	pag.15
Tabelul 6. Impedimentele procesului de incluziune educațională, %	pag.16
Tabelul 7. Impedimentele de ordin atitudinal, în opinia cadrelor didactice (pe raioane), %	pag.17
Tabelul 8. Sentimentele împărtășite față de copiii cu CES, %	pag.18
Tabelul 9. Atitudinea părinților față de unele afirmații, %	pag.19
Tabelul 10. Atitudinea părinților față de incluziunea educațională a copiilor cu CES (pe raioane), %	pag.20
Tabelul 11. Factorii ce determină respondenții să nu accepte copiii cu CES în școala de cultură generală, %	pag.21
Tabelul 12. Prezența școlilor incluzive, în opinia cadrelor didactice, %	pag.22
Tabelul 13. Experiența în educația copiilor cu CES, %	pag.23
Tabelul 14. Frecvența abordării problemei copiilor cu CES, în școală, pe parcursul anului 2010, %	pag.23
Tabelul 15. Frecvența abordării problemei copiilor cu CES, în școală, pe parcursul anului 2010, (răspunsurile elevilor pe raioane),%	pag.24
Tabelul 16. Frecvența abordării problemei copiilor cu CES în școală, pe parcursul anului 2010,(răspunsurile cadrelor didactice pe raioane), %	pag.24
Tabelul 17. Frecvența abordării tematicii educației incluzive la ședințele cu părinții, (răspunsurile părinților pe raioane), %	pag.25
Tabelul 18. Calitățile ce trebuie educate pentru a susține incluziunea școlară a copiilor cu CES, %	pag.26
Tabelul 19. Gradul de pregătire a actorilor educaționali pentru incluziunea școlară a copiilor cu CES, (în opinia cadrelor didactice), %	pag.26

Lista figurilor

Figura 1. Cunoștințele elevilor privind prezența copiilor cu CES, în școlile în care ei își fac studiile	pag.19
Figura 2. Frecvența abordării tematicii educației incluzive și a copiilor cu CES, în familie, (răspunsurile elevilor și ale părinților)	pag. 25

Lista de acronime

AO – Asociație Obștească

APL – Administrație publică locală

CES – Cerințe educative speciale

DRÎ – Direcția Raională de Învățământ

ME – Ministerul Educației

ONG – Organizație Neguvernamentală

SPAE - Serviciul Psiho-Pedagogic și de Asistență Educațională

SUMAR EXECUTIV

Procesul de dezinstituționalizare a copiilor din instituțiile rezidențiale presupune, obligatoriu, și schimbări majore la nivel social, inclusiv, în școlile de cultură generală. Procesul în sine este inevitabil, dacă ținem cont de măsurile întreprinse la nivel internațional de organismele implicate în apărarea și promovarea drepturilor persoanelor/copiilor cu CES.

Scopul studiului dat constă în evaluarea cunoștințelor, atitudinilor și practicilor în domeniul incluziunii educaționale a copiilor cu cerințe educative speciale (CES), la nivel de familie, școală și comunitate în 4 raioane din regiunea centru a Republicii Moldova.

Obiectivele studiului sunt:

- elucidarea cunoștințelor în domeniul incluziunii educaționale a copiilor cu CES;
- prezentarea atitudinilor privind incluziunea educațională a copiilor cu CES;
- analiza practicilor în domeniul incluziunii educaționale a copiilor cu CES;
- elucidarea obstacolelor de ordin familial, instituțional și comunitar, în incluziunea educațională a copiilor cu CES;
- evaluarea necesităților instituționale de incluziune a copiilor cu CES, în școala de cultură generală;
- evaluarea factorilor de stopare a integrării copiilor cu CES, în școala de cultură generală;
- evaluarea necesității serviciilor de suport pentru o incluziune de succes;
- înaintarea recomandărilor privind promovarea incluziunii educaționale a copiilor cu CES.

Studiul dat este destinat cadrelor didactice din școli generale și speciale, managerilor școlari, specialiștilor din domeniul asistenței sociale și protecție a familiei, părinților, elevilor, și, nu în ultimul rând, decidenților.

În cadrul studiului, incluziunea educațională a fost analizată ca necesitate și posibilitate de reformă și dezvoltare a școlii generale, care trebuie să stimuleze instruirea tuturor copiilor în cadrul comunității.

Datele studiului atestă că un copilul cu CES este perceput de majoritatea elevilor, de cel mai multe ori, ca: (i) copil care frecventează școala de cultură generală și are reușita școlară foarte bună, (ii) copil din familie săracă; (iii) copil care frecventează școala specială; (iv) copil cu probleme de limbaj; (v) copil ce primește instruire la domiciliu; (vi) copil cu vedere slabă sau lipsa văzului; (vii) copil fără de părinți sau (viii) copil cu părinți plecați peste hotare.

Părinții percep copii cu CES: (i) având lipsa capacității de vorbire; (ii) retard mintal; (iii) cu auz slab sau lipsa auzului; (iv) cu vedere slabă sau lipsa văzului; (v) copil care frecventează școala de cultură generală, dar are o disabilitate locomotorie; (vi) copil care frecventează școala de cultură generală, dar are o disabilitate psihică; (vii) copil care frecventează școala specială; (viii) copil cu problemă a limbajului.

Cadrelor didactice consideră că un copil cu CES, cel mai des, are: (i) problemă a limbajului; (ii) retard mintal; (iii) vedere slabă sau lipsa văzului; (iv) frecventează școala specială; (v) frecventează școala generală, dar are reușită școlară foarte slabă; (vi) cu instruire la domiciliu; (vii) care frecventează școala de cultură generală, dar are o disabilitate locomotorie; (viii) cu auz slab sau lipsa auzului.

Diversitatea de opinii, privind percepția noțiunii de copil cu CES, se explică prin faptul că, actualmente, în Republica Moldova, nu există o concepție unanim acceptată a categoriilor de copii cu CES.

Deși, în Republica Moldova, se întreprind diferite acțiuni în domeniul incluziunii educaționale a copiilor cu CES, studiul atestă că un număr semnificativ de elevi și părinți nu cunosc conceptul de incluziune educațională. Termenul de incluziune școlară nu este cunoscut de către 40,6% dintre elevi, 38,1% dintre părinții cu copii de vârstă școlară și 3,2% dintre cadrele didactice.

Principalele impedimente ale procesului de incluziune educațională sunt: (i) lipsa condițiilor fizice (pante și scări neadaptate în cadrul instituției de învățământ, WC-uri neadaptate, bănci ce nu corespund nevoilor copiilor cu CES, lipsa transportului care să faciliteze accesul); (ii) lipsa curriculumului, materialelor didactice, inclusiv a cadrelor didactice instruite la acest capitol; (iii) lipsa resurselor financiare (costurile mari pentru implementarea unor asemenea

programe, lipsa resurselor financiare ale APL, Direcțiilor Raionale de Învățământ); (iv) atitudinea din partea membrilor societății (ostilitatea colegilor de clasă față de copiii cu CES, refuzul părinților cu CES de a școlariza copilul, atitudinea ostilă a unor părinți față de prezența copiilor cu CES în școală).

Unii elevi, părinți și profesori sunt împotriva incluziunii educaționale a copiilor cu CES. Elevii care nu acceptă copiii cu CES, în calitate de colegi de bancă, de clasă sau de școală sunt influențați de teama de a le modifica reușita școlară; de atenția mai puțină din partea profesorilor, de frica de atitudinea altor colegi. Spre deosebire de elevi, părinții, care nu acceptă incluziunea educațională a copiilor cu CES, au o atitudine formată anterior, întrucât ei susțin că locul copilului cu CES nu este în școala de cultură generală, fără a menționa alte cauze. Cadrele didactice care sunt împotriva incluziunii educaționale au adus următoarele argumente: copilul cu CES nu se va putea integra pe deplin în școala generală, nu se va simți confortabil în grupul de copii, nu va fi acceptat de către colegii de clasă, de asemenea, au recunoscut că nu știu cum să lucreze cu acești copii și că ei au nevoie de mai mult timp de pregătire pentru activitatea didactică zilnică, în lucrul cu copiii cu CES.

Apariția serviciilor de educație incluzivă în Republica Moldova este rezultatul obținut prin eforturile organizațiilor nonguvernamentale. Reprezentanții acestora au convins directorii școlilor, cadrele didactice, reprezentanții direcțiilor raionale de învățământ de necesitatea promovării unor asemenea practici. Printre cele mai cunoscute organizații nonguvernamentale, care prestează servicii pentru copiii cu CES, în cele 4 raioane în care s-a realizat studiul, sunt Asociația obștească „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin” din or. Criuleni și Centrul „Mugurel” din s. Tătăraști, raionul Strășeni.

A.O. „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin” cu sprijinul donatorilor internaționali, în colaborare cu Direcția Raională de Învățământ, a determinat deschiderea a 2 școli incluzive-pilot în raionul Criuleni: (i) Gimnaziul din s. Măscăuți (47 copii); (ii) Școala Primară din s. Dubăsarii Vechi (52 copii) și a unei școli-pilot în raionul Dubăsari, Liceul din s. Doroțcaia (72 copii). Suportul A.O. „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin” pentru școlile-incluzive pilot a inclus finanțarea a 3 specialiști: pedagog special, ergoterapeut, logoped în grădinițele de copii, care deservește și școala. Cadrul didactic de sprijin este finanțat de autoritățile publice locale.

În scopul susținerii incluziunii educaționale, pe lângă școlile incluzive pilot din raionul Criuleni și Dubăsari, în anul 2010, au fost deschise Centre de Susținere Educațională, care acordă servicii și suport copiilor cu CES. Centrele au fost dotate cu calculatoare, materiale didactice, echipament de reabilitare, literatură pentru copii și literatură de specialitate. Centrele sunt vizitate atât de copiii cu CES, cât și de majoritatea copiilor care activează în cadrul școlii.

În cadrul raionului Strășeni, există mai multe școli incluzive: (i) Gimnaziul din s. Tătăraști (15 copii); (ii) Liceul Teoretic din s. Scoreni (15 copii); (iii) Gimnaziul din s. Dolna (2 copii) etc. Suport în integrarea educațională a copiilor cu CES, pentru cadrele didactice din gimnaziul din s. Tătăraști, oferă Centrul pentru Copii și Tineret „Incluziune”, care a fost deschis în anul 2005 de Asociația de Sprijin a Familiei și Copilului în Dificultate „Mugurel”. Centrul oferă diverse servicii la 30 de copii cu CES din câteva sate din raionul Strășeni (Tătăraști, Lozova, Vorniceni, Pânăsești, Negrești).

Serviciile de educație incluzivă au început a fi promovate în raionul Ialoveni, din anul 2010, în următoarele școli: (i) Liceul Teoretic din s. Horăști (28 copii); (ii) Liceul din s. Răzeni (30 copii); (iii) Gimnaziul din s. Puhoi (2 copii) etc. Promovarea activităților de educație incluzivă în raionul Ialoveni se face prin diferite proiecte implementate de organizațiile „Keystone Human Service” și Asociația „Lumos”.

Direcțiile de acțiune, în domeniul educației incluzive:

Pentru autoritățile publice centrale:

- elaborarea și aprobarea cadrului normativ în domeniul educației incluzive (concepție, plan de acțiuni, regulamente, standarde minime de calitate etc.). Actele normative trebuie să indice, în mod obligatoriu, modalitățile de angajare a cadrului didactic de sprijin, condițiile și modalitățile de finanțare pentru adaptarea instituțiilor de învățământ la necesitățile copiilor cu CES;
- elaborarea îndrumărilor metodice, manualelor speciale pentru cadrele didactice ce au în clase copii cu CES;

- elaborarea unei metodologii de evaluare a copiilor cu CES și reorganizarea activității Comisiei medico-psiho-pedagogice;
- organizarea sistemului de evidență și monitorizare a situației școlilor incluzive (numărul de copii, numărul cadrelor didactice, gradul de adaptare a instituției de învățământ la necesitățile copiilor cu CES, prezenți în localitate, serviciile de suport existente la nivelul comunității etc.);
- instituirea obligatorie a instruirii cadrelor didactice în domeniul educației incluzive și evaluarea procesului de instruire inițială și continuă a acestora;
- organizarea campaniilor de sensibilizare a opiniei publice privind educația incluzivă și promovarea bunelor practici.

Pentru autoritățile publice de nivelul I și II:

- organizarea schimbului de experiență, în domeniul educației incluzive. Stabilirea modalităților de conlucrare între Direcțiile Raionale de Învățământ, Direcțiile de Asistență Socială și Protecție a Familiei, instituțiile de învățământ (generale și speciale), primării și organizații neguvernamentale care oferă servicii în domeniul protecției sociale a copiilor cu CES;
- evaluarea necesităților existente în domeniul educației incluzive, la nivel de comunitate și susținerea dezvoltării serviciilor sociale, în conformitate cu aceste necesități.

Pentru instituțiile de formare a cadrelor didactice:

- elaborarea unui program pentru instruirea inițială și instruirea continuă a cadrelor didactice, în domeniul educației incluzive. Accentul trebuie să fie pus pe formarea competențelor în domeniul adaptării curriculare și didactico-metodice, elaborarea planului educațional individualizat etc.;
- colaborarea cu instituțiile ce oferă servicii în domeniul educației incluzive și organizarea unor vizite pentru a oferi posibilitate cadrelor didactice, beneficiare a cursurilor de instruire, să observe cum se realizează în practică educația incluzivă.

Pentru instituțiile de învățământ:

- perfecționarea planurilor de dezvoltare a instituțiilor de învățământ, în conformitate cu cerințele educației incluzive (acordarea suportului necesar cadrelor didactice, adaptarea infrastructurii, stabilirea parteneriatelor la nivel comunitar și național, organizarea schimbului de experiență etc.);
- constituirea unui grup de coordonare a educației incluzive, la nivelul instituției de învățământ, care să ofere suport cadrelor didactice, părinților și copiilor;
- asigurarea unui parteneriat între școală și familie, informarea părinților privind educația incluzivă, precum și implicarea acestora în promovarea educației incluzive.

Pentru organizațiile neguvernamentale:

- constituirea unor rețele de colaborare și suport în domeniul educației incluzive;
- colaborarea cu instituțiile de învățământ și alte autorități publice locale și raionale;
- dezvoltarea serviciilor sociale, la nivel comunitar, pentru copii cu CES, inclusiv a serviciilor pentru recuperarea părinților care îngrijesc copii cu dizabilități (servicii respiro);
- promovarea bunelor practici existente în domeniul educației incluzive.

METODOLOGIA CERCETĂRII

Scopul studiului:

Evaluarea cunoștințelor, atitudinilor și practicilor în domeniul incluziunii educaționale a copiilor cu cerințe educative speciale (CES), la nivel de familie, școală și comunitate.

Obiectivele studiului:

- elucidarea cunoștințelor în domeniul incluziunii educaționale a copiilor cu CES;
- prezentarea atitudinilor privind incluziunea educațională a copiilor cu CES;
- analiza practicilor în domeniul incluziunii educaționale a copiilor cu CES;
- elucidarea obstacolelor de ordin familial, instituțional și comunitar în incluziunea educațională a copiilor cu CES;
- evaluarea necesităților instituționale de incluziune a copiilor cu CES, în școala de cultură generală;
- evaluarea factorilor de stopare a integrării copiilor cu CES, în școala de cultură generală;
- evaluarea necesității serviciilor de suport pentru o incluziune de succes;
- înaintarea recomandărilor privind promovarea incluziunii educaționale a copiilor cu CES.

Caracteristicile eșantioanelor

Grupurile țintă ale studiului le-au constituit elevii, părinții/îngrijitorii elevilor și cadrele didactice a 4 raioane din regiunea centru a Republicii Moldova (Criuleni, Dubăsari, Ialoveni și Strășeni). Au fost selectate 4 raioane: 2 cu tradiții în domeniul incluziunii educaționale (Criuleni și Dubăsari, în care există școli incluzive-pilot – gimnaziul din s. Mășcăuți, Școala primară din s. Dubăsari Vechi, liceul din s. Doroțcaia promovate de A.O. „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin”) și 2 raioane care au început a implementa recent servicii de educație incluzivă (Ialoveni și Strășeni).

Studiul îmbină metodele sociologice cantitative cu cele calitative pentru a prezenta o imagine complexă privind cunoștințele, atitudinile și practicile existente în domeniul incluziunii educaționale în cele 4 raioane din regiunea centru a Republicii Moldova.

În cadrul **studiului cantitativ** au fost interviewate cadrele didactice (190 respondenți), elevii (285 respondenți) și părinții/îngrijitorii copiilor (285 respondenți). Chestionarele au fost aplicate conform tehnicii „interviewarea față în față”, pentru toate categoriile de respondenți.

Pentru culegerea datelor cantitative a fost utilizată eșantionarea stratificată. În fiecare raion, au fost selectate 4 localități rurale (2 până la 1500 locuitori și 2 cu peste 1500 locuitori) și o localitate urbană (centrul raional, cu excepția raionului Dubăsari). În fiecare localitate, s-au efectuat 10 chestionare cu cadrele didactice, 15 cu elevii claselor a VII – IX-a a instituției de învățământ din localitate și alte 15 cu părinții/îngrijitorii elevilor.

În fiecare instituție de învățământ, au fost interviewate cadre didactice din ciclul primar și gimnazial (4 chestionare cu profesorii claselor primare, 5 chestionare cu profesorii ciclului gimnazial/liceal și 1 chestionar cu directorul instituției sau, în lipsa acestuia, cu directorul-adjunct).

Interviurile cu elevii s-au desfășurat în instituția de învățământ. Au participat la studiu elevii din clasele a 7-a, a 8-a și a 9-a. În fiecare clasă, s-au efectuat câte 5 chestionare, elevii fiind selectați aleatoriu (nu s-a acceptat sub nici o formă selectarea copiilor de către administrația școlii sau cadrele didactice).

Părinții/îngrijitorii copiilor au fost selectați în baza unei fișe de screening, conform pasului statistic „doi”. În fiecare gospodărie, s-a aplicat chestionarul persoanelor care sunt în gradul de rudenie cel mai apropiat copilului (în primul rând, mama sau tata. Dacă aceștia lipseau din gospodărie mai mult de 1 lună, atunci chestionarul a fost realizat cu îngrijitorii copilului (bunei, unchi etc.), cu vârsta de peste 18 ani.

Dacă în gospodărie, la moment, se aflau mai multe persoane care aveau același statut față de copil (de exemplu, mama sau tata), s-a selectat persoana a cărei zi de naștere este mai aproape de momentul aplicării chestionarului, indiferent de sexul respondentului.

În cadrul **studiului calitativ** au fost efectuate 16 interviuri aprofundate (câte 4 interviuri în fiecare raion) cu șefii Direcțiilor Raionale de Învățământ, directori ai școlilor din fiecare raion, cadre didactice, manageri și specialiști ai serviciilor comunitare prestate copiilor cu CES.

Instrumentul de cercetare

Instrumentul de cercetare, în cadrul studiului cantitativ, a fost chestionarul administrat de către operatorii Centrului de Investigații și Consultanță „Sociopolis”, conform tehnicii „față în față”, cu răspunsuri precodificate.

Pentru fiecare categorie de respondenți, a fost utilizat un chestionar specific, care a cuprins și întrebări comune axate pe următoarele aspecte:

- cunoștințe privind educația incluzivă și caracteristicile copiilor cu CES;
- atitudini față de instruirea incluzivă și educarea copiilor cu CES, în școlile de cultură generală;
- practici privind educația incluzivă, educarea toleranței și a nondiscriminării;
- informație generală (date socio-demografice).

Instrumentul de cercetare, în cadrul studiului calitativ, a fost ghidul de interviu individual aprofundat, care a fost specific fiecărei categorii intervievate și a cuprins următoarele blocuri de întrebări:

- date generale despre instituția reprezentată de intervievat;
- opinii și atitudini față de incluziunea educațională a copiilor cu CES;
- activitățile desfășurate în domeniul educației incluzive a copiilor cu CES, în cadrul instituției pe care o reprezintă;
- suportul necesar pentru o incluziune educațională de succes.

Colectarea datelor s-a desfășurat în perioada, 1-30 noiembrie, 2010.

Analiza

Analiza datelor culese, în cadrul studiului cantitativ, a cuprins frecvențe și corelații variate și a fost efectuată cu ajutorul programului statistic SPSS pentru fiecare bază de date – cadre didactice, elevi, părinți ai elevilor.

Analiza datelor culese, în cadrul studiului calitativ, s-a efectuat, în baza matricei de informații colectate, prin intermediul interviurilor individuale aprofundate.

I. CUNOȘTINȚE

1.1.Percepția copilului cu CES

Elevii, părinții și cadrele didactice au viziuni diferite despre copiii cu CES.

Copilul cu CES este perceput, de majoritatea elevilor, de cele mai deseori, ca: (i) un copil care frecventează școala de cultură generală și are reușita școlară foarte bună, (ii) copil din familie săracă; (iii) copil care frecventează școala specială; (iv) copil cu probleme ale limbajului; (v) copil ce primește instruire la domiciliu; (vi) copil cu vedere slabă sau lipsa văzului; (vii) copil fără de părinți sau (viii) copil cu părinți plecați peste hotare (a se vedea Tabelul 1).

Nivelul de percepție al elevilor este diferit, în dependență de raion. De exemplu, 82,7% dintre elevii din raionul Ialoveni consideră că elevul cu CES este un copil care frecventează școala generală și are reușită școlară foarte bună, comparativ cu 74,1% dintre elevii raionului Dubăsari, 71,8% dintre cei din raionul Strășeni și 65,3% din raionul Criuleni. Această opinie a fost expusă de cei mai mulți elevi din clasa a 8-a, fiind urmați de cei din clasa a 7-a și a 9-a.

Tabelul 1

Caracteristicile copiilor cu necesități speciale, în viziunea elevilor, părinților și a cadrelor didactice, %

Nr.	Caracteristici	Elevi	Părinți	Cadre didactice
1.	Copil cu boală cronică	50,9	61,5	71,8
2.	Copil cu vedere slabă sau lipsa văzului	63,3	82,2	82,4
3.	Copil cu auz slab sau cu lipsa auzului	53,1	83,7	79,3
4.	Copil cu lipsa capacității de vorbire	51,3	87,0	72,3
5.	Copil cu probleme ale limbajului	65,8	72,2	89,4
6.	Copil cu retard mintal	55,3	84,0	87,2
7.	Copil cu probleme de comportament	47,6	51,9	78,2
8.	Copil din familie săracă	72,0	61,6	65,4
9.	Copil fără de părinți	62,5	60,2	64,9
10.	Copil care frecventează școala specială	66,2	72,6	81,4
11.	Copil care nu frecventează nici o instituție de învățământ	18,9	41,7	35,6
12.	Copil care frecventează școala pentru copii supradotați	41,8	19,9	52,1
13.	Copil care frecventează școala de cultură generală și are reușita școlară foarte slabă	53,8	53,4	79,8
14.	Copil care frecventează școala de cultură generală și are reușita școlară foarte bună	73,5	36,7	59,0
15.	Copil cu părinții plecați peste hotare	56,0	42,3	66,5
16.	Copil care frecventează școala de cultură generală, dar este cu o dizabilitate locomotorie	50,9	77,1	79,3
17.	Copil care frecventează școala de cultură generală, dar este cu o dizabilitate psihică	40,4	72,7	72,3
18.	Copil care primește instruire la domiciliu	65,1	66,3	79,8
19.	Nu știu	3,5	5,0	0,5

Întrucât părinții mai rar se confruntă cu termenul „copil cu CES”, aceștia au fost rugați să

definească, inițial, acest termen așa cum îl înțeleg ei (întrebare deschisă), ulterior, li s-a propus să aleagă dintr-un set de caracteristici pe cele care corespund copiilor cu CES (întrebare închisă). Răspunsurile oferite de părinți la întrebarea deschisă, arată că, prin conceptul de copil cu necesități speciale, părinții înțeleg: copii invalizi (34,0%), copii cu diferite necesități în educație (15,6%), copii ce au nevoie de ajutor (9,9%), copii problematici (6,0%), copii cu dizabilități (4,6%), copii social vulnerabili (3,9%) etc. O parte dintre părinți (12,8%) însă au indicat că nu înțeleg acest termen.

În baza răspunsurilor părinților, dintr-un set de 23 caracteristici, constatăm că marea majoritate percepe copilul cu CES drept unul cu anumite probleme de sănătate. Datele atestă că părinții percepe copii cu CES: (i) având lipsa capacității de vorbire; (ii) retard mintal; (iii) cu auz slab sau lipsa auzului; (iv) cu vedere slabă sau lipsa văzului; (v) copil care frecventează școala de cultură generală, dar are o dizabilitate locomotorie; (vi) copil care frecventează școala de cultură generală, dar are o dizabilitate psihică; (vii) copil care frecventează școala specială; (viii) copil cu problemă a limbajului. Analiza corelațională atestă că percepțiile părinților diferă, în dependență de vârstă, sex, studii, raion. De exemplu, 97,1% dintre părinții din raionul Criuleni sunt de părere că un copil cu CES nu are capacitate de vorbire, comparativ cu 88,3% din raionul Dubăsari, 83,0% din raionul Ialoveni și 73,8% din raionul Strășeni.

În același timp, cadrele didactice, care au participat la studiu, consideră că un copil cu CES cel mai des are: (i) problemă a limbajului; (ii) retard mintal; (iii) vedere slabă sau lipsa văzului; (iv) frecventează școala specială; (v) frecventează școala generală, dar are reușită școlară foarte slabă; (vi) cu instruire la domiciliu; (vii) care frecventează școala de cultură generală, dar are o dizabilitate locomotorie; (viii) cu auz slab sau lipsa auzului. Percepția cadrelor didactice s-a bazat pe 2 factori determinanți: problemele de sănătate și frecventarea/nefrecventarea școlii de cultură generală. Percepția copilului cu CES de către cadrele didactice diferă uneori, în dependență de următoarele variabile socio-demografice: experiență didactică, ciclul de învățământ în care este antrenat profesorul (primar sau gimnazial), raion.

În cadrul interviurilor realizate la nivelul cadrelor didactice, acestea au menționat: „*Avem destul de mulți copii cu CES. Noi prin copil cu CES înțelegem următoarele categorii de copii: din familii monoparentale, cu un părinte sau ambii plecați peste hotare, cu situație economică precară, deficiente fizice...*”

Constatăm că percepția majorității elevilor, părinților și cadrelor didactice, referitor la copii cu CES, coincide în ceea ce privește faptul că: acești copii sunt cei care frecventează școala specială și au probleme de vedere (peste 60 la sută din elevi, 73 la sută dintre părinți și 81 la sută dintre cadrele didactice). Viziunea majorității părinților și cadrelor didactice, privind copiii cu CES, coincide și în ceea ce privește problemele de retard mintal, problemele de auz și faptul că acești copii au o dizabilitate locomotorie, dar frecventează școala de cultură generală (peste 70 la sută), iar cea a elevilor și cadrelor didactice, privind instruirea la domiciliu. Diversitatea de opinii, privind percepția noțiunii de copil cu CES, se explică prin faptul că, actualmente, în Republica Moldova, nu există o concepție unanim acceptată a categoriilor de copii cu CES.

1.2. Înțelegerea conceptului de incluziune școlară

Datele studiului realizat atestă că termenul de incluziune școlară nu este cunoscut tuturor elevilor. 40,6% dintre elevi au declarat că nu știu ce presupune educația incluzivă, comparativ cu 34,3% care au indicat că aceasta presupune acceptarea copilului de către colegii de clasă, 26,1% - frecventarea școlii generale de către copiii cu CES, 19,4% - adaptarea școlii la cerințele copilului cu CES, 14,1% - frecventarea școlii speciale etc. (Tabelul 2). Elevii care nu cunosc specificul incluziunii școlare sunt, preponderent, din raionul Dubăsari (83,3% dintre elevii) și din clasele mai mici – 7-a – (42,9%) și a 8-a (44,0%).

Perceperea incluziunii școlare¹, %

Cum este perceput termenul „incluziune școlară”	Elevi	Părinți	Cadre didactice
Frecventarea școlii de cultură generală de către copii cu necesități speciale	26,1	35,7	68,3
Frecventarea școlii speciale de către copii cu necesități speciale	14,1	17,1	22,2
Acceptarea copilului cu necesități speciale de către colegii de clasă	34,3	24,9	56,6
Adaptarea școlii la nevoile, cerințele copiilor cu necesități speciale	19,4	23,1	48,7
Adaptarea materialului didactic la cerințele copilului cu CES	7,8	- *	44,1
Nu știu	40,6	38,1	3,2

În ceea ce privește înțelegerea termenului de incluziune școlară de către părinți, constatăm unele tangențe cu răspunsurile elevilor, dar și anumite diferențe. Or, peste 38 la sută dintre părinți nu știu ce presupune incluziunea școlară. Marea majoritate a acestor părinți au studii gimnaziale și liceale, vârstă de peste 51 ani, și, conform profilului teritorial, sunt din raioanele Dubăsari și Strășeni. Dintre cei care cunosc termenul de incluziune școlară, 35,7% sunt de părerea că incluziunea școlară presupune frecventarea școlii generale de către copiii cu necesități speciale, 24,9% - acceptarea copilului cu necesități speciale de către colegii de clasă, 23,1% - adaptarea școlii la nevoile, cerințele copiilor cu necesități speciale, 17,1% - frecventarea școlii speciale.

Cadrele didactice percep incluziunea școlară ca frecventare a școlii de cultură generală de către copiii cu CES (68,3%), acceptarea copilului cu CES de către colegii de clasă (56,6%), adaptarea școlii la nevoile copilului cu CES (48,7%), adaptarea materialului didactic la necesitățile copilului cu CES (44,4%), frecventarea școlii speciale de către copiii cu CES (22,2%). În același timp, există cadre didactice care nu cunosc acest termen (3,2%), lucru caracteristic, preponderent, pentru raioanele Strășeni și Ialoveni și profesorilor cu experiență didactică mai mică de 5 ani.

Constatăm că, un număr semnificativ de elevi și părinți, nu cunosc conceptul de incluziune educațională.

1.3. Sursele de informare despre problematica școlilor incluzive

Problematica copiilor cu CES este cunoscută elevilor de la profesori (69,2%), din familie (46,2%), din sursele mass-media (39,6%), de la colegii de clasă (26,0%), de la seminarele de instruire petrecute în școală (9,5%), de la rude (4,1%), din viața de zi cu zi (3,0%), altele (1,2%). Datele arată că profesorii și familia sunt actori-cheie în acest proces, în același timp, un rol deosebit îl au organizațiile neguvernamentale care există la nivelul raionului și care organizează asemenea seminare de instruire în școlile din raionul Criuleni, Strășeni, Dubăsari, cele mai nominalizate fiind Asociația Obștească „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin” din or. Criuleni, Asociația “Keystone Human Service”, Centrul “Speranța” din mun. Chișinău (Tabelul 3).

Tabelul 3

Sursele de informare a elevilor despre problematica școlilor incluzive,¹ %

Raioanele	Profesorii	Sursele mass-media	Seminarele de instruire	Colegii de clasă / școală	Familia
Dubăsari	60,0	60,0	10,0	30,0	50,0
Criuleni	72,9	33,9	13,6	22,0	44,1

¹ Respondenții au avut posibilitatea să selecteze mai multe răspunsuri.

Ialoveni	70,9	45,5	3,6	25,5	43,6
Strășeni	64,4	35,6	11,1	31,1	51,1
Media generală	69,2	39,6	9,5	26,0	46,2

Pentru cadrele didactice sursele de informare, în ordinea importanței, sunt: seminarele de instruire (69,8%), mass-media (53,3%), colegii (34,1%), activitatea educațională practică (10,4%), alte surse 3,3%. Datele colectate denotă că, în raioanele Dubăsari, Criuleni și Ialoveni, sursa primordială de informare a cadrelor didactice o constituie seminarele de instruire, în timp ce în raionul Strășeni – sursele mass-media.

Tabelul 4

Sursele de informare a cadrelor didactice despre problematica școlilor incluzive,² %

Raioanele	Seminarele de instruire	Mass-media	Colegii	Activitatea educațională practică
Dubăsari	87,5	22,5	25,0	15,0
Criuleni	66,0	54,0	40,0	6,0
Ialoveni	79,2	60,4	29,2	14,6
Strășeni	47,7	72,7	40,9	6,8
Media generală	69,8	53,3	34,1	10,4

Astfel, studiul indică necesitatea valorificării unor surse de informare, precum seminarele de instruire organizate de către colegii care au experiență în domeniu sau au beneficiat, anterior. Este salutar faptul că 10,4% dintre profesori s-au informat și au câpătat experiență la acest capitol, din activitatea lor zilnică cu acești copii.

1.4. Actualitatea incluziunii educaționale pentru Republica Moldova

Fiind întrebați despre importanța incluziunii educaționale, elevii participanți la sondaj s-au divizat în 2 categorii mari: 41,4% consideră că această problemă este una importantă pentru întreaga republică și 40,4% care nu cunosc nimic despre această problemă, ceilalți elevi au selectat opțiunile „este o problemă importantă pentru localitatea noastră”, „este o problemă importantă pentru unele raioane ale țării” etc. (Tabelul 5).

Elevii consideră că această problemă este actuală pentru Republica Moldova, deoarece: (i) o țară nu se poate dezvolta cu oameni fără studii; (ii) toți copiii trebuie să învețe și nimeni nu trebuie exclus din sistemul de învățământ; (iii) acești copii au nevoie de ajutor, întrucât au mai puține posibilități de a învăța.

Tabelul 5

Importanța incluziunii educaționale pentru Republica Moldova, în opinia elevilor și a cadrelor didactice (pe raioane), %

		Dubăsari	Criuleni	Ialoveni	Strășeni
Elevi	Da, este importantă pentru toată țara	4,2	35,6	28,0	32,2
Cadre didactice		22,8	24,7	27,2	25,3
Elevi	Nu știu nimic despre această problemă	43,5	13,9	17,4	25,2
Cadre didactice		-	-	-	-

² Respondenții au avut posibilitatea să selecteze mai multe răspunsuri.

Cadrele didactice care cunosc specificul incluziunii școlare, în proporție de 86,3%, au menționat că incluziunea educațională a copiilor cu CES este o problemă importantă pentru toată țara, 8,7% consideră că problema dată este importantă pentru copiii cu CES care locuiesc în mediul rural, 2,7% - pentru copiii cu CES din mediul urban, iar 2,2% că nu este o problemă importantă pentru țara noastră. Argumentele aduse de către cadrele didactice în favoarea importanței problemei pentru întreaga țară se referă la: (i) prezența numărului mare al copiilor cu CES în republică; (ii) faptul că acești copii au aceleași drepturi ca și toți ceilalți; (iii) necesitatea integrării școlare; (iv) marginalizarea acestor copii de către populație. În cazul când profesorii consideră că problema este importantă pentru mediul rural, ei au relatat că, la sate, lipsesc școlile care să fie adaptate cerințelor copiilor cu necesități speciale.

Așadar, deși în ultima perioadă se discută despre incluziunea educațională, problema dată nu este abordată în rândul copiilor, respectiv, o parte semnificativă dintre ei nu cunosc nimic despre existența acesteia.

1.5. Impedimente în procesul de incluziune educațională

În opinia elevilor, există următoarele impedimente majore în incluziunea școlară: atitudinea membrilor societății și lipsa condițiilor care să faciliteze acest proces. Or, elevii au menționat ca factori ce stopează procesul de incluziune: atitudinea ostilă a colegilor de clasă (48,5%), refuzul părinților copiilor cu CES de a-i școlariza (22,5%), atitudinea ostilă a părinților față de prezența copiilor cu CES în școală sau grădiniță (16,0%), și, nu în ultimul rând, lipsa abilităților sociale la copiii cu CES (26,6%). Referitor la condițiile materiale, elevii au indicat: intrările în școli nu sunt adaptate necesităților copiilor cu CES (48,5%), lipsa transportului care ar facilita accesul acestor copii la studii (36,7%), lipsa WC-urilor în interiorul școlii (32,5%), necoresponderea băncilor (28,4%). Semnificativ este faptul că elevi nu s-au referit doar la impedimente de ordin material, ci au indicat și atitudini ale părinților, atitudini ale semenilor (Tabelul 6).

Tabelul 6

Impedimentele procesului de incluziune educațională, %

Nr.	Factorii care împiedică școlile de cultură generală din țara noastră să devină școli incluzive	Elevi	Părinți	Cadre didactice
1.	Scările școlii nu sunt adaptate nevoilor copiilor cu necesități speciale	48,5	45,5	68,0
2.	WC-urile școlilor nu sunt adaptate nevoilor copiilor cu necesități speciale	32,5	33,0	53,6
3.	Băncile de studii nu corespund nevoilor copiilor cu necesități speciale	28,4	26,2	52,5
4.	Atitudinea ostilă a copiilor din clasă față de copiii cu necesități speciale	48,5	22,6	34,8
5.	Atitudinea ostilă a părinților față de prezența copiilor cu necesități speciale în școală / grădiniță	16,0	12,9	26,0
6.	Refuzul părinților copiilor cu necesități speciale de a-i școlariza	22,5	12,5	27,1
7.	Lipsa abilităților de viață și sociale la copiii cu necesități speciale	26,6	12,9	21,5
8.	Lipsa transportului care ar facilita accesul la școală al copiilor cu necesități speciale	36,7	31,2	48,1
9.	Costurile prea ridicate pentru realizarea unor asemenea programe	-	29,0	48,1
10.	Lipsa cadrelor didactice bine instruite	-	3,2	37,0

11.	Lipsa posibilităților APL, Direcției Raionale de Învățământ de a salariza educatorul de sprijin	-	2,2	45,9
12.	Lipsa Curriculumului pentru activitatea didactică cu acești copii	-	-	60,2
12.	Lipsa centrelor de servicii pentru așa copii	-	2,9	-
13.	Copiii cu necesități speciale nu trebuie să frecventeze școala obișnuită	6,5	6,5	2,8
14.	Nu trebuie de schimbat nimic în școli	-	5,6	-

Părinții, de asemenea, au menționat foarte des, în calitate de impedimente, condițiile fizice, și anume: lipsa pantelor de acces (45,5%), WC-urile neadaptate la necesitățile copiilor cu CES (33,0%), lipsa transportului care să faciliteze accesul la școală al copiilor cu CES (31,2%), costurile prea ridicate pentru țara noastră de a realiza așa programe (29,0%), bănci ce nu corespund nevoilor copiilor cu CES (26,2%). Însă, în afară de factorii materiali, părinții au menționat și factori atitudinali ce stopează procesul de incluziune educațională. Or, în opinia părinților, printre acești factori sunt: atitudinea ostilă a copiilor din clasă față de copiii cu CES (22,6%), atitudinea ostilă a părinților față de prezența copiilor cu CES în școală (12,9%), refuzul părinților copiilor cu CES de a-i școlariza (12,5%). Pe lângă factorii materiali și atitudinali, au fost menționați, de către părinți, și factorii structurali, precum lipsa cadrelor didactice bine instruite, lipsa centrelor de servicii pentru copii cu CES, necesitatea prezenței educatorului de sprijin.

Impedimentele menționate de către cadrele didactice, pot fi împărțite în 4 categorii:

(i) **lipsa condițiilor fizice:** pante și scări neadaptate în cadrul instituției de învățământ (68,0%), WC-uri neadaptate (53,6%), bănci ce nu corespund nevoilor copiilor cu CES (52,5%), lipsa transportului care să faciliteze accesul (48,1%);

(ii) **lipsa curriculumului, materialelor didactice** (60,2%), inclusiv a cadrelor didactice instruite la acest capitol (37,0%);

(iii) **lipsa resurselor financiare:** costurile mari pentru implementarea unor asemenea programe (48,1%), lipsa resurselor financiare ale APL, Direcțiilor Raionale de Învățământ;

(iv) **atitudinea din partea membrilor societății:** ostilitatea colegilor de clasă față de copiii cu CES (34,8%), refuzul părinților de a școlariza copilul cu CES (27,1%), atitudinea ostilă a unor părinți față de prezența copiilor cu CES în școală (26,0%).

Factorii atitudinali au fost menționați mai frecvent, ca impedimente, în raioanele Ialoveni, Strășeni, în comparație cu Dubăsari și Criuleni (Tabelul 7).

Tabelul 7

Impedimentele de ordin atitudinal, în opinia cadrelor didactice (pe raioane), %

	Dubăsari	Criuleni	Ialoveni	Strășeni
Atitudinea ostilă a colegilor de clasă față de copii cu CES	27,5	18,0	48,9	45,5
Atitudinea ostilă a unor părinți față de prezența copiilor cu CES, în școală / grădiniță	30,0	10,0	40,4	25,0
Refuzul părinților copiilor cu CES de a-i școlariza	22,5	24,0	25,5	36,4

În concluzie, cunoștințele elevilor și ale părinților, în domeniul incluziunii educaționale a copiilor cu CES, trebuie îmbunătățite. Un rol deosebit în acest proces revine școlilor de cultură generală, mass-media și organizațiilor neguvernamentale din acest domeniu.

II. ATITUDINI

2.1. Sentimentele față de un copil cu CES

Copiii cu CES trezesc elevilor sentimente de milă/compasiune (83,2%), mai rar, indiferență (8,1%), respingere (2,1%). Stima și respectul, tristețea și durerea, obligația de a-l ajuta, bunătatea, prietenia, au fost menționate extrem de rar de către elevi (Tabelul 8).

Compasiunea este determinată de faptul că elevii înțeleg că acești copii suferă, sunt neajutorați, au mai puține posibilități, nu sunt respectați, din contra, sunt respinși de o parte importantă a societății. Faptul că ar putea fi ei în locul acestor copii, îi determină să ia atitudine. Indiferența unor elevi este determinată de faptul că acești copii au viața lor personală, drepturile lor, dar și din motivul că nu-i bine să-i compătimești. Respingerea este influențată de atitudinea existentă în societate „oamenii nu-i respectă, îi resping”, dar și de experiențe și stereotipuri personale „sunt răi și nu-ți dau pace să înveți”.

Tabelul 8

Sentimentele împărtășite față de copiii cu CES, %

Sentimentul trăit cel mai frecvent față de un copil cu CES	Elevi	Părinți	Cadre didactice
Milă	83,2	82,5	89,4
Indiferență	8,1	2,2	1,1
Respingere	2,1	0,4	1,1
Furie	0,7	0,4	1,1
Ură	-	0,4	-
Același sentiment pe care-l simt față de toți copiii	-	9,9	1,6
Altele (durere sufletească, tristețe, admirație etc.)	5,9	4,2	5,7

79,1% dintre părinți au relatat că ei au relaționat, în anumite circumstanțe, cu copii cu CES, față de 20,9%, care au menționat că nu au întâlnit asemenea persoane. Față de copiii cu CES, părinții, în cea mai mare măsură, au sentimentul de milă (82,5%), urmat de durere sufletească (2,2%), indiferență (2,2%), tristețe, gingășie, admirație, dar și ură, respingere, furie (pentru fiecare din aceste opțiuni au optat 0,4% dintre părinți). În jur de 10 la sută dintre părinți au declarat că față de acești copii au același sentiment pe care-l simt față de toți copiii.

Cadrele didactice simt față de copiii cu CES: milă (89,4%), mai rar responsabilitate (1,6%), același sentiment ca și față de alți copii (1,6%), durere, susținere, grijă, regret, înțelegere. Sentimentul de compasiune la profesori este influențat de faptul că acești copii sunt diferiți de marea majoritate, au nevoie de ajutor, ei „nu sunt vinovați pentru faptul că suferă” și pentru că sunt respinși și discriminați.

2.2. Atitudinea față de școala incluzivă

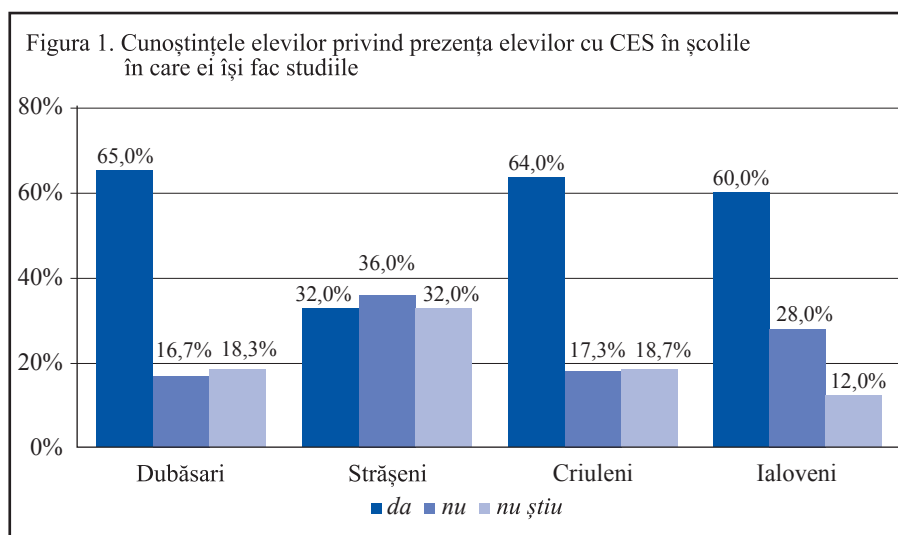
În scopul identificării atitudinii părinților față de diverse aspecte ale incluziunii sociale a copiilor cu CES, aceștia au fost determinați să-și expună părerea asupra mai multor situații. Datele colectate indică că cel mai mult părinții sunt de acord („întru totul sunt de acord” și „într-o oarecare măsură sunt de acord”) să accepte o familie cu copil cu CES, în calitate de vecini (92,7%) sau copilul lor să se joace sau să aibă prieteni copii cu CES (79,8%), să accepte o școală incluzivă (70,2%) etc. În același timp 30,5% dintre părinți nu sunt de acord („nu prea sunt de acord” și „deloc nu sunt de acord”) ca odraslele lor să stea la școală în bancă cu un copil cu CES (Tabelul 9). Sunt categoric împotriva faptului ca odrasla lor să stea în bancă cu un copil cu CES, peste 16 la sută dintre părinții raioanelor Dubăsari și Strășeni, în comparație cu 8 la sută din raionul Ialoveni și 7 la sută din raionul Criuleni.

25,5% dintre părinții sunt de părerea că un copil cu CES trebuie plasat în școala specială, cei mai mulți dintre aceștia sunt din raionul Ialoveni. Alte caracteristici a celor care au o asemenea atitudine sunt: femei, cu vârsta de peste 36 ani, în special, cu studii superioare.

Atitudinea părinților față de unele afirmații, %

Sunteți de acord cu afirmația...	Întru totul sunt de acord	Într-o oarecare măsură, sunt de acord	Nu prea sunt de acord	Deloc nu sunt de acord	Îmi este difícil să apreciez
Copilul cu necesități speciale trebuie să frecventeze grădinița / școala normală	35,8	31,2	16,3	7,1	9,6
Copilul cu necesități speciale trebuie să fie plasat în grădiniță / școală specială	25,5	34,0	17,0	13,2	10,3
Copilul cu necesități speciale poate învăța în grădinița / școala în care merge și copilul meu	39,7	30,5	14,2	7,4	8,2
Copilul cu necesități speciale poate sta la școală în bancă cu copilul meu	35,8	25,2	18,8	11,7	8,5
Acceptăm să avem vecini o familie care are copii cu necesități speciale	58,9	33,7	3,2	0,4	3,9
Copii mei se pot juca / pot avea prieteni copii cu necesități speciale	50,4	29,4	9,2	2,1	8,9
Un copil cu cerințe educative speciale poate avea reușită școlară mai bună ca cea a copilului meu	45,4	23,0	12,4	8,5	10,6

54,7% dintre elevii care au participat la studiu au menționat că, în școala în care învață ei, își fac studiile și copii cu CES, 24,9% - nu există copii cu CES în școala lor și 20,4% - nu știu dacă au asemenea colegi în școală. În profil raional, răspunsurile elevilor s-au repartizat astfel: 65,0% dintre elevii din raionul Dubăsari, 64,0% dintre elevii din raionul Criuleni, 60,0% dintre elevii din raionul Ialoveni și 32,0% dintre elevii din raionul Strășeni, au declarat că școlile lor sunt incluzive (Figura 1).

Elevii care nu-și fac studiile în școli incluzive și cei care nu știu dacă acestea sunt incluzive au fost întrebați dacă acceptă ca în școala lor să învețe copii cu CES. Aproximativ 2/3 dintre aceștia au relatat că sunt de acord ca, în școala în care-și fac studiile, să învețe și copii cu CES, 1/3 nu sunt de acord sau nu și-au format o atitudine în acest sens. Numărul elevilor care acceptă ca, în clasa lor, să învețe copii cu dizabilități este puțin mai mic decât anterior, iar numărul elevilor care sunt de acord să stea în bancă cu copii cu CES s-a redus la 1/2, ceilalți fiind împotrivi ori s-au abținut.

Gradul de acceptare a copiilor cu CES în școala în care-și fac studiile copiii lor, a fost exprimat de 69,1% dintre părinți, 17,0% fiind împotriva și 13,8% – nu au o poziție formată în acest sens. Tendința de reducere a gradului de acceptare a copiilor cu CES, în cadrul clasei, se menține și în rândul părinților. Or, 62,1% acceptă copiii cu CES, în clasa în care își face studiile copilul lor, 21,6% - sunt împotriva și 16,3% - nu știu. Cel mai mic grad de acceptare a părinților se constată în cazul acceptării copiilor cu CES, în calitate de coleg de bancă: 53,9% - sunt pentru, 27,6% - împotriva și 18,4% - nu știu. Analiza corelațională indică un grad mai redus de acceptare a părinților din raionul Strășeni (doar 50 la sută acceptă), a părinților tineri (până la 35 ani) și a celor cu studii gimnaziale (Tabelul 10).

Tabelul 10

Atitudinea părinților față de incluziunea educațională a copiilor cu CES (pe raioane), %

		Dubăsari	Criuleni	Ialoveni	Strășeni
Ați fi de acord ca, în școala în care își face studiile copilul Dvs., să învețe și copii cu necesități speciale?	Da	73,3	74,0	80,0	50,0
	Nu	23,3	8,2	17,3	20,3
	Nu știu	3,4	17,8	2,7	29,7
Ați fi de acord ca, în clasa în care își face studiile copilul Dvs., să învețe și copii cu necesități speciale? (totalitatea celor care la întrebarea anterioară au indicat opțiunea Da sau Nu știu – 100%)	Da	93,5	67,2	88,7	54,2
	Nu	6,5	0,0	4,8	11,9
	Nu știu	0,0	32,8	6,5	33,9
Ați fi de acord ca, în bancă cu copilul Dvs., să stea un copil cu necesități speciale? (totalitatea celor care la întrebarea anterioară au indicat opțiunea Da sau Nu știu – 100%)	Da	83,7	55,2	84,7	55,8
	Nu	4,7	7,5	6,8	11,5
	Nu știu	11,6	37,3	8,5	32,7

81,5% dintre cadrele didactice intervievate au relatat că, în școala în care activează, își fac studiile și copii cu CES, 14,8% - au negat acest lucru și 3,7% - nu cunosc situația. Cele mai multe răspunsuri afirmative privind incluziunea copiilor cu CES în școala în care activează au parvenit din partea cadrelor didactice din raionul Criuleni (98 la sută), Dubăsari (90 la sută), Ialoveni (84 la sută) și mai puțin Strășeni (55 la sută).

Profesorii din școlile, în care nu-și fac studiile copii cu CES, au fost întrebați dacă ar fi de acord ca, în școala în care activează și clasa în care predau, să studieze copii cu CES. Mai puțin de 2/3 dintre aceștia sunt de acord, peste 1/3 sunt împotriva sau nu și-au format o atitudine privind această situație. În calitate de argumente pentru acceptarea acestor copii, a fost intenția de a nu-i discrimina, a-i ajuta, întrucât situația lor familială este grea.

Cadrele didactice care sunt împotriva incluziunii educaționale au adus următoarele argumente: copilul cu CES nu se va putea integra pe deplin în școala generală, nu se va simți confortabil în grupul de copii, nu va fi acceptat de către colegii de clasă, de asemenea, au recunoscut că nu știu cum să lucreze cu acești copii și că ei necesită mai multă atenție și timp de pregătire pentru activitatea didactică zilnică.

Elevis care nu acceptă copiii cu CES, în calitate de colegi de bancă, de clasă sau de școală sunt influențați de: (i) teama de a le influența reușita școlară; (ii) atenție mai puțină din partea profesorilor, (iii) frica de atitudinea altor colegi.

Spre deosebire de elevi, părinții care nu acceptă incluziunea educațională a copiilor cu CES, în mare parte, au o atitudine formată anterior, întrucât 49,4% susțin, pur și simplu, că locul copilului

cu CES nu este în școala de cultură generală, fără a menționa alte cauze. Doar 13,3% dintre ei au menționat teama apariției unor complicații, 12,0% - teama că va scădea reușita școlară a copilului, 9,3% - administrația va atrage o atenție mai mare acestor copii (Tabelul 11).

Tabelul 11

**Factorii ce determină respondenții să nu accepte copiii cu CES,
în școala de cultură generală, %**

	Elevi	Părinți
Nu doresc să am coleg de clasă un copil cu CES/ Nu doresc copilul meu să aibă colegi cu CES	10,4	8,0
Nu doresc să prietenesc cu copii cu CES/ Nu doresc copilul meu să prietenească cu copii cu CES	6,3	1,3
Mă tem că prezența copilului cu CES va influența reușita mea școlară/Mă tem că prezența copilului cu CES va influența reușita școlară a copilului meu	22,9	12,0
Mă tem că profesorii / administrația școlii vor oferi prea multă atenție copilului cu CES, în detrimentul celorlalți copii	20,8	9,3
Nu cred că locul unui copil cu CES este în școală	18,8	49,4
Copiii pot să-l jignească	14,6	
Vor apărea complicații	6,3	13,3
Vor încurca copilului meu	-	8,0

Există posibilități de îmbunătățire a atitudinii membrilor societății față de copiii cu CES. Mesageri, în primul rând, trebuie să fie copiii care să ofere ajutor semenilor cu CES. Astfel, incluziunea educațională trebuie începută în instituțiile preșcolare și continuată în cele școlare. Or, educatorii și profesorii trebuie să promoveze o atitudine nondiscriminatorie.

III. PRACTICI INCLUZIVE

3.1. Gradul de acceptare a școlilor incluzive

Studiul relatează: 54,7% dintre elevi și 81,5% dintre cadrele didactice, care au participat la studiu, au menționat că, în școala în care învață ei, își fac studiile și copii cu CES.

Peste 88 la sută dintre elevii care au declarat că școlile în care învață sunt incluzive, nu au nimic împotriva față de faptul că în școală își fac studiile și copii cu CES, peste 6 la sută au relatat că sunt unele momente care îi deranjează că școala este una incluzivă și peste 5 la sută nu sunt de acord cu faptul că în școală își fac studiile și copii cu CES.

67,7% dintre cadrele didactice intervievate au relatat că, în raionul în care activează, există școli incluzive. În rândul profesorilor, observăm aceeași tendință: 85,1% - au indicat că nu au nimic împotriva faptului că în școală să-și facă studiile și copii cu dizabilități, 13,0% - sunt unele momente care îi deranjează și doar 1,9% nu sunt de acord cu faptul că școala promovează practici incluzive (Tabelul 12).

Tabelul 12

Prezența școlilor incluzive, în opinia cadrelor didactice, %

	Da	Nu	Nu știu
Dubăsari	62,5	10,0	27,5
Criuleni	76,0	8,0	16,0
Ialoveni	62,0	10,0	28,0
Strășeni	69,4	8,2	22,4
Total	67,7	9,0	23,3

Unele cadre didactice nu sunt la curent cu existența școlilor speciale din raionul în care locuiesc și activează. Fiecare al patrulea cadru didactic, din raionul Strășeni, nu cunoaște despre existența școlii-internat din Strășeni, fiecare al zecelea cadru didactic, din raionul Ialoveni, nu cunoaște despre existența școlii-internat din Ialoveni. Pe de altă parte, unii profesori au menționat existența unor școli speciale din raionul în care activează, în realitate însă acestea nu există. Fiecare al zecelea profesor, din raionul Criuleni, a asociat Centrul pentru copii cu dizabilități „Speranța”, din or. Criuleni, cu o școală specială.

Apariția serviciilor de educație incluzivă în Republica Moldova este rezultatul obținut prin eforturile organizațiilor nonguvernamentale. Reprezentanții acestora au convins directorii școlilor, cadrele didactice, reprezentanții Direcțiilor raionale de Învățământ de necesitatea promovării unor asemenea practici.

Printre cele mai cunoscute organizații nonguvernamentale, care prestează servicii pentru copiii cu CES, au fost nominalizate Asociația obștească „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin” din or. Criuleni (35 persoane), Centrul „Mugurel” din s. Tătăraști, raionul Strășeni (4 persoane). Alte organizații care au fost nominalizate sunt Centrul Unit, Concordia, Centrul de reabilitare din s. Costești, Cultura Noua, Casa Speranței, Keystone Human Service etc.

Cadrele didactice au fost întrebat despre schimbările necesare în școala în care activează pentru facilitarea educației incluzive. 40,9% dintre profesori au menționat că nu trebuie schimbat nimic, întrucât în școlile unde activează există un colectiv deschis pentru a oferi asemenea servicii, 22,0% - sunt necesare cadre de sprijin și alți specialiști, 12,4% - există un centru ce oferă servicii, 8,1% - există o atitudine pozitivă a elevilor, prezența materialelor didactice etc.

Pentru o incluziune educațională de succes, profesorii susțin că în școli trebuie să existe unitatea de psiholog (95,8%), cea de educator de sprijin (92,6%), logoped (91,0%) și asistent medical (90,5%). 60 la sută dintre cadrele didactice au menționat că ei acceptă educatorul de sprijin, inclusiv la orele pe care le conduc, alte peste 30 la sută îl acceptă doar pentru unele ore. În raioanele Criuleni și Dubăsari gradul de acceptare al acestei unități la toate orele este mai mare.

Semnificativ este faptul că 68,3%, dintre profesorii participanți la studiu, au menționat că experiența lor didactică cuprinde și lucrul cu copii cu CES (Tabelul 13). În raioanele Criuleni și Dubăsari ponderea profesorilor ce au o asemenea experiență constituie 81,1%, în comparație cu cea din raioanele Strășeni și Ialoveni – 56,6%. De asemenea, s-a constatat o interdependență între experiența didactică și cea de lucru cu copii cu CES, ori o dată cu creșterea experienței didactice, crește și numărul celor care au lucrat cu copii cu CES (54,5% dintre profesorii cu experiență didactică de până la 5 ani, au și experiență de lucru cu copiii cu CES, cei cu experiență didactică de la 5-15 ani – 67,7%, iar cei cu o experiență didactică de peste 15 ani – 70,6%).

Tabelul 13

Experiența în activitatea copiilor cu CES, %

		Da	Nu
Ciclul de studii	Cadrele didactice la ciclul primar	69,6	30,4
	Cadrele didactice la ciclul gimnazial	67,8	32,2
Experiența didactică	Până la 5 ani, experiență didactică	54,5	45,5
	De la 5 la 15 ani, experiență didactică	67,7	32,3
	Mai mult de 15 ani, experiență didactică	70,6	29,4
Total		68,3	31,7

Majoritatea profesorilor, în activitatea cu copiii cu CES, se bazează pe metodele tradiționale specifice tuturor copiilor, apelează la intuiție, fără a cunoaște anumite metode și abordări specifice.

Problemele cu care se confruntă cadrele didactice în lucrul cu copiii cu CES cuprind: memoria scurtă a elevilor și dificultățile acestora în însușirea materialului (31,6%), comunicarea dificilă cu acești copii (19,7%), lipsa unui curriculum adaptat necesităților copiilor cu CES (18,8%), comportamentul inadecvat al acestor copii la ore (17,1%), lipsa materialelor didactice (12,0%), condiții inadecvate, inclusiv deplasarea dificilă a elevilor (7,7%), reacțiile mai întârziate a acestor copii (7,7%), dificultăți în procesul de evaluare (6,0%), lipsa ajutorului din partea părinților acestor copii (6,0%), frecventarea neregulată a orelor (4,3%), indiferența statului față de ei (4,3%) etc.

3.2. Abordarea problemei copiilor cu CES în școală

Pentru a cunoaște eforturile depuse de către profesori în promovarea școlilor incluzive, elevii au fost întrebați dacă au discutat, în anul 2010, la școală, problemele copiilor cu CES. 72,3% dintre elevi au răspuns că aceste probleme au fost discutate, în comparație cu 27,7% care au indicat că problema în cauză nu a fost discutată niciodată (Tabelul 14). Analiza răspunsurilor, în dependență de raionul de reședință, atestă că cel mai puțin se discută acest subiect în raionul Dubăsari, unde 40 la sută dintre elevi au menționat că problema dată nu a fost abordată niciodată în anul 2010.

Tabelul 14

Frecvența abordării problemei copiilor cu CES, în școală, pe parcursul anului 2010, %

	Elevi	Cadre didactice
O dată	15,4	9,5
De câteva ori	38,2	36,0
Regulat	10,5	25,4
Regulat, întrucât e actuală pentru școala noastră	6,3	12,2
Nu e necesar de discutat în școală	1,8	1,6
Niciodată nu am discutat	27,7	15,3

Frecvența abordării acestei tematici demonstrează că 15,4% dintre elevi au discutat o singură dată, 38,2% - de câteva ori, 10,5% - se discută regulat, 6,3% - tema de discuție este una regulată și actuală și doar 1,8% sunt de părerea că tematica dată nu este necesară în școala în care-și fac studiile. Conform profilului teritorial, tematica copiilor cu CES se discută regulat (variantele de răspuns „regulat” și „regulat pentru că este actuală școlii noastre”) în 58,6% din școlile din raionul Criuleni, 52% din raionul Ialoveni, 48,3% din raionul Dubăsari și 36% din raionul Strășeni (Tabelul 15). Aceleași tendințe se atestă și în răspunsurile oferite de către profesori. Or, regulat s-a discutat acest subiect, pe parcursul anului 2010, în 68 la sută din școlile raionului Criuleni, 60 la sută în raioanele Dubăsari și Ialoveni și 57 la sută în cele din raionul Strășeni (Tabelul 16).

Tabelul 15

**Frecvența abordării problemei copiilor cu CES, în școală, anul 2010,
(răspunsurile elevilor, pe raioane),%**

	Dubăsari	Criuleni	Ialoveni	Strășeni
O dată	40,0	18,7	28,0	26,7
De câteva ori	10,0	9,3	18,7	22,7
Regulat	38,3	41,3	45,3	28,0
Regulat întrucât e actuală pentru școala noastră	10,0	17,3	6,7	8,0
Nu e necesar de discutat în școală	1,7	9,3	0,0	13,3
Niciodată nu am discutat	0,0	4,0	1,3	1,3

Problema copiilor cu CES este pusă în discuție, mai frecvent, de către profesori (92,5%), colegi de clasă (51,2%), invitați ai școlii (34,3%), reprezentanți ai primăriei (21,4%). Analiza corelațională dintre profilul teritorial și invitați, inclusiv reprezentanții primăriei, care au abordat problematica menționată în școli, denotă că în raionul Criuleni lucrul acesta se face cu regularitate.

Tabelul 16

**Frecvența abordării problemei copiilor cu CES, în școală, anul 2010,
(răspunsurile cadrelor didactice, pe raioane), %**

	Dubăsari	Criuleni	Ialoveni	Strășeni
O dată	22,5	6,0	18,0	16,3
De câteva ori	12,5	4,0	12,0	10,2
Regulat	22,5	34,0	46,0	38,8
Regulat, întrucât e actuală pentru școala noastră	37,5	34,0	14,0	18,4
Nu e necesar de discutat în școală	5,0	22,0	6,0	14,3
Niciodată nu am discutat	-	-	4,0	2,0

Problema copiilor cu CES a fost discutată la ședințele cu părinții organizate în școli, în anul 2010, după cum urmează: 26,1% - o singură dată, 21,3% - de câteva ori, 1,8% - discută regulat acest subiect, 1,9% consideră că tema dată nu trebuie discutată în școală. Semnificativ este faptul că 48,9% dintre părinți au declarat că subiectul dat nu a fost analizat în anul 2010, la ședințele cu părinții organizate în școală. În profil teritorial, cel mai rar se discută problema dată în raionul Strășeni (74,3% dintre părinți nu au discutat la școală această temă) (Tabelul 17).

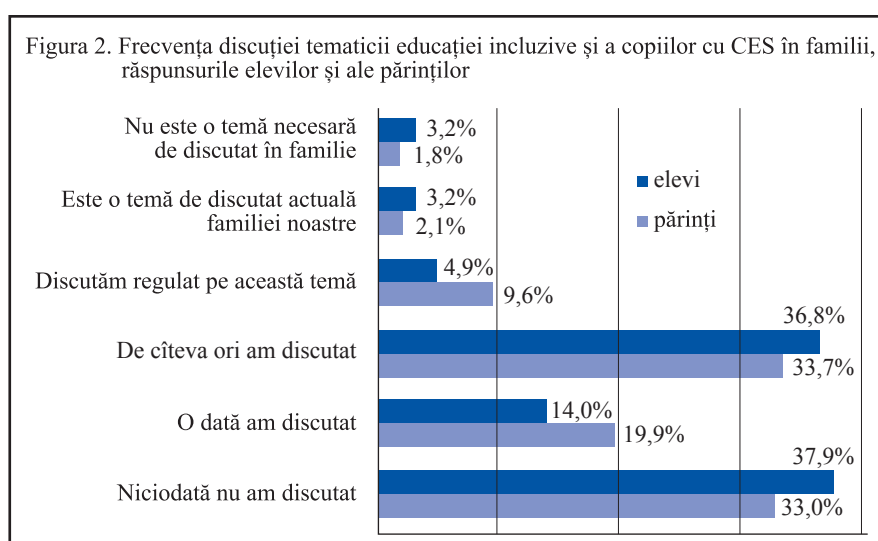
**Frecvența abordării tematicii educației incluzive la ședințele cu părinții,
(răspunsurile părinților, pe raioane), %**

	Dubăsari	Criuleni	Ialoveni	Strășeni
Niciodată nu am discutat	41,7	37,0	41,3	74,3
O dată am discutat	21,7	30,1	38,7	13,5
De câteva ori am discutat	33,3	30,1	13,3	10,8
Discutăm regulat acest subiect	3,3	2,7	1,3	0,0
Nu este o temă necesar de discutat în școală	-	-	2,7	1,4

Datele colectate pe teren, în cadrul acestui studiu, semnalează necesitatea informării corecte a părinților care sunt actori educaționali importanți ce contribuie la formarea atitudinilor copiilor.

3.3. Abordarea problemei copiilor cu CES în familie

Un aport deosebit în formarea unei concepții și atitudini față de copiii cu CES îl are familia. S-a constatat că în 62,1% din familii, tema a fost analizată, pe parcursul anului 2010. 14,0% dintre elevi au indicat că tema a fost discutată o singură dată, 36,8% - de câteva ori, 4,9% - regulat, 3,2% - regulat, pentru că este actuală familiei și 3,2% - tema dată nu e necesară pentru discuție în familie (Figura 2).

Părinții intervievați în cadrul acestui studiu au menționat următoarele privind problema copiilor cu CES: 19,0% - au discutat o singură dată, 33,7% - de câteva ori, 9,6% - discută regulat, 2,1% - regulat, pentru că este o problemă actuală familiei și 1,8% - această temă nu trebuie discutată în familie. Am constatat însă că 33,0% dintre părinți nu au discutat niciodată problema dată.

3.4. Calitățile ce trebuie educate pentru facilitarea incluziunii școlare a copiilor cu CES

În scopul facilitării incluziunii educaționale, elevii susțin că trebuie promovate așa valori, precum respectul (96,1%), responsabilitatea (91,1%), hărnicia (80,4%), generozitatea (75,7%), toleranța (71,8%), religiozitatea (68,2%), independența (60,4%) (Tabelul 18).

Părinții au selectat următoarele calități ce trebuie formate copiilor: respect (98,2%), responsabilitate (94,6%), toleranță (88,6%), generozitate (85,7%), hărnicie (79,3%), religiozitate (78,2%), independență (73,7%).

Cadrele didactice susțin, de asemenea, că virtuțile ce trebuie dezvoltate copiilor, în scopul obținerii incluziunii educaționale, sunt respectul (96,8%), responsabilitatea (93,1%), toleranța (89,9%), generozitatea (82,5%), hărnicia (80,4%), independența (72,5%) și religiozitatea (65,6%).

Opinia elevilor, părinților și a cadrelor didactice reflectă aceeași ierarhie pentru calitățile de top: respect, în primul rând, și responsabilitate, în al doilea rând. Există unele diferențe la acest subiect în ceea ce privește ordinea ierarhică a următoarelor calități ce trebuie formate, ele însă nu sunt atât de semnificative. Spre exemplu, părinții și cadrele didactice pun accent mai mare pe educarea gradului de toleranță, copiii și părinții pe religiozitate, iar cadrele didactice pe independență.

Tabelul 18

Calități ce trebuie educate pentru a obține incluziunea școlară a copiilor cu CES, %

	Elevi	Părinți	Cadre didactice
Hărnicie	80,4	79,3	80,4
Toleranță	71,8	88,6	89,9
Responsabilitate	91,1	94,6	93,1
Religiozitate	68,2	78,2	65,6
Generozitate/altruism	75,7	85,7	82,5
Respect	96,1	98,2	96,8
Independență	60,4	73,7	72,5

3.5. Gradul de pregătire a actorilor educaționali pentru incluziunea școlară a copiilor cu CES

În opinia doar a 11,7% dintre cadrele didactice, comunitatea, în ansamblu, este pregătită pentru incluziunea educațională („în mare măsură” și „în foarte mare măsură”). Părinții și elevii sunt pregătiți „în mare măsură” și „în foarte mare măsură” pentru acest proces, doar în viziunea a 21,7% dintre cadrele didactice. Profesorii au fost critici și față de gradul lor de pregătire pentru procesul de incluziune, întrucât doar 32,8% dintre ei au menționat pregătirea în acest scop a cadrelor didactice. Evident, există diferențe în opiniile respondenților, în dependență de raionul în care activează. Astfel, în raioanele Criuleni și Dubăsari, ponderea profesorilor care consideră că actorii educaționali sunt pregătiți pentru procesul de incluziune este mai mare. De asemenea, observăm că, profesorii cu experiență didactică mai mică, mai frecvent consideră că actorii educaționali sunt bine pregătiți pentru incluziunea școlară.

Tabelul 19

**Gradul de pregătire a actorilor educaționali pentru incluziunea școlară a copiilor cu CES
(în opinia cadrelor didactice), %**

	Deloc	În mică măsură	În mare măsură	În foarte mare măsură
Cadrele didactice	11,1	56,1	30,7	2,1
Elevii	26,5	51,9	20,1	1,6
Părinții	23,3	55,0	16,4	5,3
Comunitatea în ansamblu	29,6	58,7	9,5	2,2

59,3% dintre cadrele didactice au relatat că au participat la seminare de informare sau de instruire, privind incluziunea educațională sau problematica copiilor cu CES. 26,5% dintre aceștia au participat la asemenea seminare, în ultimul an, o dată, 12,2% - de 2 ori, 5,3% - de 3 ori, 3,7% - de 4 ori.

Există seminare organizate de specialiști în afara școlii și seminare organizate în cadrul școlii, de către foștii beneficiari ai seminarelor de instruire. Au fost organizate seminare de către specialiștii din exterior, cel mai frecvent, de A.O. „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin” (35%), Direcțiile

Raionale de Învățământ Tineret și Sport (21,4%), Institutul de Formare Continuă (7,8%), Centrul de Zi „Speranța” din Chișinău (7,8%), Institutul de Științe ale Educației (3,9%) etc. O parte dintre profesori nu știu de unde au fost specialiștii care au susținut seminarele de instruire (16,5%).

Necesitatea organizării seminarelor de instruire, în cadrul școlii unde activează în calitate profesori, a fost expusă de 92 la sută de cadrele didactice intervievate. Asemenea seminare, în mod obligatoriu, trebuie să fie organizate cu elevii și cu părinții, în viziunea a 94 la sută dintre profesori.

Pentru ca școala în care activează să devină una incluzivă, cadrele didactice au menționat că, în primul rând, trebuie de adaptat curriculumul (40,7%), de organizat seminare de instruire a cadrelor didactice (20,1%), de construit pante de acces (16,9%), de organizat seminare de instruire cu părinții (10,6%), de adaptat WC-urile, de instruit elevii.

3.6. Experiențe în domeniul incluziunii educaționale pe raioane

Experiența incluzivă, la nivelul fiecărui raion, a fost analizată prin prisma:

- condițiilor existente în școlile incluzive;
- serviciilor de suport, la nivel de comunitate și relațiile de parteneriat create întru susținerea educației incluzive;
- activităților promovate de Direcția Raională de Învățământ, în domeniul educației incluzive.

Raionul Criuleni

Implementarea serviciilor de educație incluzivă în raionul Criuleni a început cu suportul A.O. „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin”. Această asociație, în colaborare cu Direcția Raională de Învățământ, a determinat deschiderea a 2 școli incluzive-pilot în raionul Criuleni: (i) Gimnaziul din s. Mășcăuți (47 copii); (ii) Școala Primară din s. Dubăsarii Vechi (52 copii) și a unei școli-pilot în raionul Dubăsari, Liceul din s. Doroțcaia (72 copii).

Reprezentanții DRÎ, cadrele didactice din școlile incluzive au participat, cu sprijinul A.O. „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin”, la diverse seminare peste hotare: Lituania, România, fapt ce le-a permis să conștientizeze necesitatea educației incluzive, să înțeleagă mai bine principiile acestora și activitățile ce trebuie organizate la nivel raional, să cunoască experiența altor țări în acest domeniu („*M-a mirat faptul că oamenii cu dizabilități sunt căutați în străinătate de antreprenori... Angajându-i în câmpul muncii, agenții economici sunt scutiți de anumite taxe, au și unele înlesniri. Respectiv, angajarea acestor persoane este avantajoasă și pentru faptul că oamenii cu dizabilități au un loc de muncă și se pot întreține singure*”; „*Am văzut manuale pentru acești copii aparte... Era același manual, numai că avea un semnișor în partea stângă „s”. M-am uitat în manual, erau aceleași probleme ca la toți copiii, dar în loc de 5 puncte, în acest manual erau doar 2... ”*).

Suportul A.O. „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin” pentru școlile-pilot au inclus finanțarea a 3 specialiști: pedagog special, ergoterapeut, logoped (în grădinițele de copii, care deservește și școala). Cadrul didactic de sprijin este finanțat de autoritățile publice locale.

Cadrul didactic de sprijin, în colaborare cu pedagogul special, elaborează planurile educaționale individuale, iar ergoterapeutul organizează diverse activități de terapie ocupațională (aplicații, origame etc.). Activitățile de terapie educațională sunt frecventate de toți copiii care le solicită.

A.O. „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin” a oferit școlilor-incluzive mobilier, materiale didactice pentru dezvoltarea unor servicii educaționale de calitate. De asemenea, A.O. „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin” oferă diverse servicii familiilor copiilor cu CES: instruire la domiciliu și la școală, susținere materială, în caz de necesitate etc. Echipa mobilă multidisciplinară a asociației prestează, în dependență de necesități, servicii psihologice, logopedice, medicale, servicii de sensibilizare a opiniei publice pentru copii și părinți, seminare de instruire pentru cadrele didactice etc.

În anul 2010, pe lângă școlile incluzive-pilot, au fost deschise Centre de Susținere Educațională, care acordă servicii de suport copiilor cu CES. Centrele au fost dotate cu calculatoare, materiale didactice, echipament de reabilitare, literatură pentru copii și literatură de specialitate. Centrele activează în cadrul școlii și sunt accesibile tuturor copiilor de vârstă școlară.

Actualmente, practici incluzive se dezvoltă și în alte localități ale raionului. De exemplu, în s.Hrușova a fost creat un Centru de Sprijin în grădiniță, de asemenea, sunt copii cu CES incluși în școală de cultură generală. Copii cu CES din localitățile Hârtopul Mare, Hârtopul Mic, Ohrincea, Coșernița, Slobozia Dușca, Cimișeni, Oxentea, Cocieri, Coșnița, beneficiază de servicii de suport din partea A.O.”Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin”. În s. Măgdăcești, pentru promovarea serviciilor incluzive copiilor cu CES, a depus eforturi echipa Centrului de Zi „Speranța” din mun. Chișinău. La moment, ei s-au adresat la Direcția Raională de Învățământ pentru a facilita și a susține angajarea cadrului didactic de sprijin.

Gimnaziul din s. Mășcăuți este o instituție de învățământ cu practici incluzive. În gimnaziu a fost deschisă o clasă cu practici incluzive, în anul de învățământ 2007-2008. În această clasă, sunt 9 copii cu CES. Actualmente, ei sunt în clasa a IV.

Gimnaziul nu are infrastructura adaptată la condițiile copiilor cu dizabilități fizice. Urmează să fie construită panta de acces, adaptată clasa de la etajul I și alte condiții necesare, întrucât în anul viitor va frecventa școala și un copil cu dizabilități fizice dezinstituționalizat dintr-o școală auxiliară.

În gimnaziul din s. Mășcăuți, nu există psiholog. A.O.”Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin” oferă resurse financiare pentru un asemenea specialist, dar el nu există în localitate.

Gimnaziul își dorește o unitate de transport, întrucât satul Mășcăuți este situat pe o suprafață extinsă, fapt ce complică deplasarea copiilor cu CES.

Atitudinea copiilor este una pozitivă, ei sunt cei care acceptă, în primul rând, semenii cu CES. *„Am avut temeri privitor la copii, am avut temeri referitor și la părinți și colegi. Dar cei mai receptivi au fost copiii, fiindcă acești copii nu au fost aduși din altă instituție de învățământ, ei s-au aflat împreună din clasa întâi, pur și simplu sunt copii care nu au memorie, mai greu citesc, au defecte de vorbire...Avem o fetiță care nu poate vorbi. Acum e în clasa a 3-a și fiind în comun cu alți copii, fetița de acum rostește cuvinte, chiar vorbește”.*

Există și părinți care sunt mai puțin receptivi. Unii părinți care sunt dependenți de alcool, au un comportament infracțional, pe care-l educă și copiilor. În asemenea cazuri, trebuie identificate forme alternative de protecție a copiilor, pentru ca aceștia să nu preia comportamentul infracțional al părinților.

Cadrele didactice conlucrează cu asistentul social din comunitate și, în cazul familiilor vulnerabile, li se oferă ajutor material.

Gimnaziul din Mășcăuți a fost inclus în cadrul proiectului European TEMPUS, implementat în Republica Moldova de Institutul de Formare Continuă, care pregătește coordonatori în educația incluzivă.

Direcția Raională de Învățământ din Criuleni și-a orientat activitățile, în scopul sensibilizării și promovării serviciilor incluzive în toate instituțiile de învățământ din raion (34 de școli în care au fost identificați 399 copii cu CES, dintre care 375 beneficiază de servicii educaționale în școlile de cultură generală și 24 de instruire la domiciliu).

Cadrele didactice participă la campanii de sensibilizare, mese rotunde, seminare etc. Materiale promoționale și cursuri de formare au fost organizate aproape în toate școlile raionale. Există însă și cazuri când directorii instituțiilor de învățământ refuză instruirea copiilor cu dizabilități. În asemenea cazuri, DRÎ se implică, în baza semnalării cazurilor din partea părinților, și, în final, copiii sunt acceptați. Timp de trei ani nici un copil, din raionul Criuleni, n-a fost trimis în instituțiile rezidențiale.

Șeful Direcției Raionale de Învățământ susține că, pentru a promova servicii de educație incluzivă, trebuie să existe o echipă multidisciplinară care să faciliteze acest proces. Această echipă trebuie să includă următorii specialiști: (i) cadru didactic de sprijin, (ii) psiholog; (iii) terapeut ocupațional, (iv) logoped.

Semnificative sunt activitățile desfășurate de DRÎ Criuleni, în colaborare cu A.O. „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin”, în cadrul instituțiilor de învățământ preșcolar. La nivelul raionului Criuleni, funcționează un Centru de reabilitare, în cadrul grădiniței din or. Criuleni, care oferă diverse servicii pentru copii cu CES (servicii logopedice, servicii de reabilitare, servicii educaționale etc.), în satele Mășcăuți și Doroțcaia, sunt instituite servicii logopedice în cadrul grădiniței. Promovarea educației incluzive, la nivelul instituțiilor preșcolare, permite pregătirea copiilor și părinților în domeniul toleranței și integrării școlare a copiilor cu CES.

Raionul Criuleni este unul din pionierii care au stat la baza creării serviciilor incluzive, fapt ce le-a permis să se confrunte cu o multitudine de dificultăți la acest capitol. Cele mai stringente probleme care necesită a fi soluționate în acest domeniu sunt:

(i) crearea unui cadru normativ. *„Nu a fost nici atunci când am inițiat prima școală cu practici incluzive și nu avem nici acum o bază normativă de la care să ne ridicăm. Atunci când am deschis școala cu practici incluzive la Mășcăuți, am elaborat un Regulament de funcționare care a fost aprobat de Consiliul Raional. Ulterior, ne-am adresat Ministerului Educației cu solicitarea de a aproba acest regulament. Reprezentanții acestuia însă ne-au relatat că nu au avut așa precedente în republică, dar regulamentul l-au aprobat. Ministerul ne-a acceptat și noi activăm în baza regulamentului elaborat de noi”.*

Tot de lipsa cadrului normativ țin și problemele financiare. Actele normative existente nu prevăd posibilități de angajare a cadrului didactic de sprijin în școlile incluzive. *„Am elaborat iarăși niște ieșiri din situație pentru a avea educator de sprijin care nu este în statele de personal și nici în nomenclatorul de funcții”.* Important este faptul că primăriile de la Mășcăuți și Dubăsarii Vechi au fost receptive la finanțarea cadrelor didactice de sprijin, s-au implicat în reparația capitală a centrelor de susținere educațională și atelierele de terapie ocupațională.

(ii) formarea cadrelor. *„Am asigurat împreună cu A.O. „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin” formări și asigurăm continuitatea procesului, dar procesul trebuie organizat la nivel de republică... Noi am lansat problema și respectiv, Institutul de Științe a Educației a introdus un modul pentru cei care merg o dată în 5 ani la reciclare”.*

(iii) lipsa curriculei, îndrumărilor metodice pentru cadrele didactice ce au în clase copii cu CES. Copiii cu probleme nu beneficiază de atenția necesară din partea profesorilor, din cauza absenței curriculei, îndrumărilor metodice și pregătirii de specialitate etc. *„Copilul cu CES... de ce trebuie să-l ținem în banca din urmă dacă noi trebuie să ne ocupăm cu el? S-a format un stereotip – dacă e cu certificat, nu trebuie de lucrat cu el... Eu nu înțeleg ce înseamnă copil cu certificat. Cu ei trebuie de lucrat individual, dar nu se prea lucrează”.*

(iv) reorganizarea activității Comisiei medico-psiho-pedagogice și conlucrarea acesteia cu cadrele didactice. *„Comisia pune diagnoza și trimite copilul în școală, dar profesorul nu-i gata să lucreze cu copilul... Noi am creat anul acesta Comisia școlară interdisciplinară, în fiecare școală, care să se ocupe cu depistarea copiilor cu CES și monitorizarea procesului instructiv-educativ pentru acești copii. Din cadrul acestei comisii fac parte cadrul didactic de sprijin, psihologul școlii, asistentul social de la primărie, directorul adjunct pe educație și directorul instituției de învățământ”.*

În raionul Criuleni, există organizații neguvernamentale cu inițiative care au depus eforturi considerabile în domeniul educației incluzive, pe parcursul ultimilor 10 ani. Cei mai activi, la acest capitol, sunt de la A.O. „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin”.

Obiectivele asociației obștești „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin” sunt orientate spre: (i) promovarea și realizarea incluziunii, în procesul educațional și în societate, a copiilor cu dizabilități; (ii) crearea serviciilor comunitare pentru copii și tineri cu dizabilități; (iii) desfășurarea diverselor activități pentru promovarea și respectarea drepturilor persoanelor cu dizabilități; (iv) acordarea sprijinului și suportului informațional comunităților și ONG-urilor locale, ce manifestă inițiativă în acordarea serviciilor comunitare copiilor cu dizabilități, care acordă informații cadrelor didactice, părinților pentru formarea mediului de acceptare a copiilor cu dizabilități; (v) sensibilizarea opiniei publice la problemele copiilor cu dizabilități; (vi) participarea la elaborarea politicilor locale în domeniul incluziunii educaționale.

În domeniul incluziunii, asociația a creat și a dezvoltat servicii comunitare pentru copii cu cerințe educaționale speciale:

- Centrul de zi „Speranța”, care deservește anual 44 de copii cu CES, din 7 localități. În perioada celor 10 ani de activitate, de serviciile acestui centru au beneficiat 318 copii, dintre care 85% de copii cu cerințe educative speciale au fost sprijiniți pentru a fi incluși în procesul educațional în școala generală;
- Centrul de zi din s. Oxentea, raionul Dubăsari, care deservește 32 de copii cu CES;
- Centrul de zi „Empatie” din s. Dubăsarii-Vechi pentru 35 de copii cu CES;
- Centrul de zi din s. Hrușova pentru 30 de copii cu CES.

Centrele comunitare sunt necesare pentru a sprijini incluziunea școlară și socială a copiilor

cu CES, prin oferirea posibilității de a asigura servicii specializate copiilor (kinetoterapie, artterapie, terapie ocupațională și altele). Aceste servicii sunt costisitoare și nu e posibil să fie organizate la nivelul fiecărei comunități. „*Cu regret, oferta de servicii este mult mai mică decât necesitățile*”. Din aceste considerente, asociația a inițiat serviciul mobil care acordă asistență copiilor, de la 0 până la 6 ani și copiilor cu deficiențe severe și profunde, până la vârsta de 18 ani. Anual, beneficiază de asistența echipei mobile aproximativ 60 de familii cu copii de vârstă preșcolară și 20 familii cu copii cu disabilități severe și profunde. Important este că în toate aceste activități sunt implicați și părinții.

Pentru a promova ideea incluziunii școlare a copiilor cu cerințe educaționale speciale, la nivel de fiecare instituție de învățământ, asociația dezvoltă în două localități (s. Mășcăuți, raionul Criuleni și s. Doroțcaia, raionul Dubăsari) două instituții preșcolare și două instituții școlare cu practici incluzive. În aceste școli incluzive, activează centre de susținere educațională care prestează servicii de asistență psihopedagogică și ateliere de terapie ocupațională.

Serviciile comunitare organizate de asociație au facilitat, pe parcursul ultimilor 4 ani, reîntoarcerea a 8 copii din școlile speciale în școlile de cultură generală.

Asociația, grădinițele și școlile incluzive organizează seminare, întruniri metodice, „zile ale ușilor deschise” și alte activități care oferă cadrelor didactice din teritoriu oportunitatea cunoașterii practicilor incluzive.

Unul din segmentele principale, în procesul incluziunii școlare, îi revine evaluării corecte a copilului cu CES, determinării necesităților de intervenție și monitorizării procesului de incluziune. Toate acestea au determinat necesitatea reformării activității consultației medico-psiho-pedagogice. Astfel, în anul 2009, la ședința Consiliului Raional Criuleni, a fost luată decizia de a institui serviciul Psihopedagogic și de Asistență Educațională (SPAE), în cadrul Direcției Raionale de Învățământ. Serviciul a fost creat, în parteneriat cu A.O. „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin”. Atribuțiile acestui serviciu sunt mult mai largi decât cele avute de Comisia medico-psiho-pedagogică raională și se bazează pe principii incluzive și nu de segregare. SPAE este un serviciu de asistență specializată pentru copiii cu CES, fiind parte integrantă a serviciilor comunitare ce are ca scop asistența psihopedagogică a tuturor copiilor, părinților și cadrelor didactice, în rezolvarea problemelor care apar în procesul de dezvoltare a copiilor.

Acest serviciu colaborează cu comisiile interne școlare care au misiunea de a evalua continuu starea de sănătate psihofizică a copiilor din fiecare școală, în scopul identificării precoce a tulburărilor, dezechilibrelor în dezvoltarea psihofizică a copiilor și asigură intervenția timpurie, în cazul copiilor cu CES. Membrii serviciului evaluează și stabilesc cerințele speciale ale copiilor, oferă asistență psihopedagogică și urmăresc evoluția școlară a copiilor cu CES. Întru acordarea asistenței psihopedagogice complexe, pentru fiecare copil cu CES, este elaborat și pus în aplicare planul de intervenție individualizat. Se acordă consultații și recomandări cadrelor didactice referitor la adaptările curriculare pentru copiii CES integrați în învățământul obișnuit, se propun servicii de sprijin și/sau terapii specifice, în dependență de situație, se orientează în alte servicii comunitare de sprijin pentru copiii cu CES. De asemenea, în cadrul serviciului dat, se monitorizează evoluția copiilor cu CES. Pentru integrarea copiilor cu CES în procesul educațional și în comunitate, SPAE sprijină cadrele didactice din instituțiile de învățământ, în organizarea procesului educațional cu copiii cu CES, în crearea mediului de acceptare, acordă sprijin actorilor comunitari pentru formarea atitudinii de toleranță și nondiscriminare.

Nu în ultimul rând, SPAE acordă asistență părinților, în procesul de incluziune a copiilor cu CES, în școală și comunitate, le oferă consultanță în domeniul cunoașterii și apărării drepturilor copilului.

Pentru prevenirea instituționalizării copiilor, în asociație, activează „Școala tinerilor părinți”, „Universitatea părinților”, prin intermediul cărora se oferă cursuri de formare părinților ce educă copii cu disabilități. De asemenea, sunt organizate sistematic activități de sensibilizare, informare a tuturor actorilor comunitari.

Datorită serviciilor create și prestate de A.O. „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin” pentru copii cu CES, în raioanele Criuleni și Dubăsari, se acordă ajutor la 532 de copii de vârstă școlară și 47 de copii de vârstă preșcolară în instituțiile de învățământ cu practici incluzive și la domiciliu. Semnificativ este faptul că toate serviciile pentru copiii cu CES sunt susținute de către APL locale și

finanțate de către bugetele locale (cu excepția echipei mobile), în acest mod asigurându-se durabilitatea. Părinții copiilor au devenit mai activi și se implică în apărarea drepturilor propriilor copii.

Membrii Asociației susțin că, succesele înregistrate în activitatea desfășurată, se datorează parteneriatului dezvoltat cu Consiliul Raional Criuleni, Direcția Raională de Învățământ, primăriile din localități, care înțeleg și promovează incluziunea socială.

Raionul Dubăsari

Liceul din s. Doroțcaia, raionul Dubăsari este o instituție cu servicii de educație incluzivă inițiate de A.O. „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin”, în anul 2008. În cadrul liceului, beneficiază de servicii de educație incluzivă 72 de copii, existând și o clasă cu practici incluzive, unde 12 elevi sunt cu CES.

Propunerea de a fi incluși într-un proiect-pilot ce va oferi servicii educaționale copiilor cu CES a fost acceptată cu entuziasm de către conducerea liceului din s. Doroțcaia, întrucât elevii din această localitate sunt victime ale Conflictului Transnistrean. Absolvenții liceului din anul 2011 sunt copii născuți în anul 1992, când a avut loc Conflictul Transnistrean.

A.O. „Femeia și copilul – Protecție și Sprijin”, împreună cu Direcția Raională de Învățământ, au depus eforturi considerabile pentru sensibilizarea cadrelor didactice și părinților referitor la educația incluzivă – „*Ne-a trebuit foarte mult timp ca să facem sensibilizare. Și nu sunt convinsă suta de procente nici acum de cadrele didactice. Rămân încă unități care trebuie convinse că problema este una socială*”.

În cadrul Liceului din s. Doroțcaia, beneficiază de educație incluzivă copii cu deficiențe grave, care frecvent sunt agresivi, fapt ce impune necesitatea cadrului didactic de sprijin. Din lipsa condițiilor necesare și din cauza copiilor cu CES dificili, apar unele nemulțumiri atât din partea personalului didactic, cât și a părinților și elevilor.

Studiu de caz 1. Acțiunile profesorilor pentru promovarea educației incluzive

„Un cadru didactic de la noi, la 1 septembrie anul 2009 a mers acasă la un copil cu retard mintal pe care părintele nu dorea să-l dea la școală. A reușit profesoara s-o convingă pe mamă care era la fel cu retard mintal, dar care a învățat la școală cândva în aceeași clasă cu profesoara. Deci, aici depinde de tactul pedagogic, de voința profesorului...În cazul nostru, profesoara și-a făcut datoria de pedagog.

...L-a adus în clasă, un copil nedevelopat în vorbire, vorbea ca un copil de 2 anișori... Profesoara a început să discute cu el, să înțeleagă ce spune el...Copilul venea la școală regulat, iar în vacanța de iarnă, după două zile s-a dus la doamna profesoară acasă să întrebe cât a mai rămas până când vor veni din nou la școală.

Acesta este un succes foarte mare. De aceea anume de profesor depinde cum organizează clasa, mobilizează părinții...Aici trebuie să ai un suflet mare...” (Director liceu, s.Doroțcaia).

Liceul are în statele de funcții cadru didactic de sprijin și oferă seminare de instruire, schimb de experiență și pentru alți profesori din raion.

Educatorul special pregătește, în baza fișei de evaluare a copilului, efectuată de echipa multidisciplinară, planul educațional individualizat pentru un semestru. La finele semestrului, se face evaluarea fiecărui copil, indicându-se competențele formate. Ulterior, se elaborează planul de activitate pentru următorul semestru. În afară de aceasta, educatorul special, împreună cu cadrul didactic de sprijin, pregătesc teste, materiale didactice pentru fiecare copil, în dependență de necesități.

De suportul cadrului didactic de sprijin și a educatorului special beneficiază 34 de copii din cei 72. Cu acești copii se lucrează individual la pregătirea temelor pentru acasă, în cadrul centrului deschis cu suportul PNUD și dotat de A.O. „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin”, prin intermediul Fundației SOROS, cu literatura necesară, jocuri pentru copii, materiale de sprijin, mobilier etc. Centrul oferă servicii de la orele 11.00, până la 17.00.

Profesorii, care lucrează cu acești copii, au indicat unele schimbări pozitive nu numai în dezvoltarea copiilor cu CES, dar și la nivel personal – „*într-un fel noi ne-am făcut mai buni, mai atenți față de acești copii, mai răbdători...*”

Liceul din s. Doroțcaia, de asemenea, beneficiază de formarea cadrelor didactice din partea proiectul European TEMPUS, coordonat în Republica Moldova de Institutul de Formare Continuă, în colaborare cu alte instituții de învățământ superior. De asemenea, liceul a stabilit relații de parteneriat cu Centrul Educațional „Pro Didactica” din mun. Chișinău.

Raionul Strășeni

În cadrul raionului Strășeni, există mai multe școli incluzive: (i) Gimnaziul din s. Tătăraști (15 copii); (ii) Liceul Teoretic din s. Scoreni (15 copii); (iii) Gimnaziul din s. Dolna (2 copii) etc. În prezentul studiu a fost analizat Gimnaziul din Tătăraști care oferă servicii educaționale la 154 de copii, inclusiv în jur de 15 copii cu CES. „*Cu documente oficial - 2 copii, dar fără documente numărul precis nu pot să vă spun... De ce? Pentru că nu avem diagnoza precisă la toți copii. Părinții refuză categoric ca copiii să fie consultați și să i se pună diagnosticul*”.

Gimnaziul din s. Tătăraști nu dispune de condiții pentru incluziunea copiilor cu CES, nu există pante de acces. Respectiv, copiii din clasele mari întâmpină dificultăți în a se deplasa din clasă în clasă, în special, e grea deplasarea la etajul 2 al școlii. Bugetul instituției este foarte mic, din acest motiv este, practic, imposibilă crearea cu forțele proprii a condițiilor necesare pentru incluziunea educațională.

În gimnaziu nu există psiholog, logoped care să ofere servicii pentru incluziunea școlară.

Profesorii au nevoie de formare continuă în acest domeniu și de manuale metodice: „*Copilul a venit în clasa 9-a de la școala specială. Avea nota 7 și mă întrebam cum are așa note mari. Am cerut un manual de la școala specială și am făcut comparație – diferențele sunt mari... Dar cum să instruim acești copii în școala de cultură generală? Cum să simplificăm materialul? Cum ulterior ei vor susține examenele? Cum să-i evaluăm?*”

În cadrul unor gimnazii, de exemplu, în gimnaziul din s. Dolna, s-au creat condiții (cabinet special amenajat, WC în incinta instituției etc.), în alte instituții de învățământ condițiile minime de acces urmează a fi create. Atât în s. Tătăraști, cât și în s. Scoreni există unitate de transport care facilitează incluziunea educațională a copiilor în centrele existente pentru acești copii.

Cu toate acestea, părerile profesorilor sunt împărțite. Există o parte dintre profesori ce consideră că acești copii trebuie să meargă la școala specială și o altă parte ce susțin că acești copii au dreptul să fie educați în școala de cultură generală.

În scopul promovării incluziunii educaționale a copiilor cu CES, este necesar de instruit și părinții acestor copii. O parte dintre copiii cu CES provin din familii social vulnerabile pentru care deseori este mai ușor să plaseze copilul într-o școală specială.

Suport în integrarea educațională a copiilor cu CES, pentru cadrele didactice din gimnaziu, oferă Centrul pentru Copii și Tineret în dificultate „Incluziune”, care a fost deschis în anul 2005 de către Asociația de Sprijin a Familiei și Copilului în Dificultate „Mugurel”. Centrul oferă diverse servicii la 30 de copii cu CES din câteva sate din raionul Strășeni (Tătăraști, Lozova, Vorniceni, Pânășești, Negrești). Centrul nu poate să acopere toate necesitățile existente la nivel de raion, de aceea face selecția beneficiarilor. Printre criteriile cele mai importante în acceptarea copilului în serviciu sunt: comportamentul agresiv, domiciliul copilului.

15 beneficiari ai Centrului frecventează școala de cultură generală, profitând de servicii în pregătirea temelor pentru acasă după finalizarea programului școlar; 14 beneficiază de servicii educaționale în incinta centrului (3 dintre care sunt cu instruire la domiciliu).

Serviciile oferite, în cadrul centrului, cuprind: kinetoterapie, psihopedagogie, logopedie, meloterapie, terapie ocupațională, de asistență medicală, alimentare, transport. Accentul se pune pe crearea unor deprinderi pentru viață.

În mediul rural nu există specialiști în domeniul kinetoterapiei, logopediei, psihologiei. Spre exemplu, psihopedagogul vine din s. Vorniceni.

Dificultățile întâlnite în cadrul centrului: (i) lipsa specialiștilor calificați, (ii) resurse financiare modeste pentru activitatea centrului, (iii) lipsa continuității serviciilor, absolenții instituțiilor de învățământ nu se pot încadra în câmpul muncii.

Gimnaziul colaborează cu Centrul, având beneficiari comuni și oferind servicii educaționale de instruire și la domiciliu.

Centrul creat se bazează pe suportul financiar al organizațiilor internaționale (din Olanda, Suedia), dar și al APL. Primăria Tătăraști achită serviciile de energie electrică, încălzire, oferă spațiu gratis, în incinta grădiniței de copii din localitate.

Direcția Raională de Învățământ Strășeni depune eforturi pentru informarea și instruirea cadrelor didactice în acest domeniu. Respectiv, în anul 2010 au fost realizate: (i) conferința profesorilor cu tema „Școala prietenoasă copiilor”, (ii) un seminar „Educația centrată pe elev”, (iii) un seminar „Practicile de incluziune din s. Scoreni”.

Raionul Ialoveni

Serviciile de educație incluzivă au început a fi promovate în raionul Ialoveni, recent. Actualmente, se promovează servicii de educație incluzivă în așa școli, precum: (i) Liceul Teoretic din s. Horăști (28 copii); (ii) Liceul din s. Răzeni (30 copii); (iii) Gimnaziul din s. Puhoi (2 copii) etc. Promovarea activităților de educație incluzivă în raionul Ialoveni se face prin diferite proiecte implementate de organizațiile „Keystone Human Service” și Asociația „Lumos”.

În cadrul prezentului studiu a fost analizată experiența din liceul din s. Horăști. Implementarea serviciilor de educație incluzivă în această localitate a început în anul de studii 2010-2011, după seminarul desfășurat de Direcția Raională de Învățământ, în luna august 2010. Seminarul cu genericul „Educația incluzivă a copiilor cu CES” a fost realizat de către Direcția Raională de Învățământ, în colaborare cu Institutul de Științe al Educației și Centrul de Zi „Speranța” din Chișinău.

În cadrul liceului se oferă servicii de educație incluzivă a 28 de copii. *„Cu dizabilități fizice avem un singur elev, restul sunt copii cu CES – elevi cu probleme de sănătate, cu probleme de comportament, cu părinții plecați la muncă peste hotare care necesită o atitudine oarecare, 2 elevi au venit de la școlile internat...”*

Liceul din Horăști nu are condiții speciale create – *„dacă ar fi copii în scaun cu rotile, ar fi problematic”*. Profesorii susțin educația incluzivă, în mare parte, și datorită faptului că nu există copii cu dizabilități, cu excepția unui singur – *„fără un picior”*. *„Cadrele didactice nu sunt prea încântate, dar nici nu fac replici... Ei sunt pro... Se adaptează la toate schimbările”*.

Pentru incluziunea educațională, colectivul școlii oferă servicii psihologice, medicale, de alimentare, de informare, ajutoare materiale. Pentru că o parte dintre copiii cu CES au probleme de sănătate, profesorii se consultă cu medicul școlii și țin cont de sfaturile acestuia, în procesul instructiv-didactic.

Serviciile psihologice sunt necesare pentru buna funcționare a școlilor incluzive. Problemele existente în societatea moldovenească actuală dictează necesitatea acestui specialist în orice școală – *„Se adresează mulți copii, avem cu CES, dar se adresează mulți copii buni care au anumite probleme acasă... Știți situația – părinții nu au de lucru sau sunt plecați peste hotare și copiii au rămas în grija bunelor sau a altor persoane... Copiii au foarte multe probleme care trebuie rezolvate și trebuie cineva să-i asculte”*. Psihologul poate contribui la crearea unui climat socio-afectiv necesar pentru copil, de rând cu profesorii și părinții. Activitățile de bază ale acestui specialist în școală sunt: (i) consultații cu elevii, profesorii, părinții; (ii) consiliere etc. *„Astăzi am asistat la profesoara de engleză la lecții pentru a vedea relația elev-profesor și profesor-elevi. Profesoara m-a invitat că avea probleme cu disciplina cu elevii din clasa a 5-a... A asistat și un părinte a elevului care încalcă disciplina la lecții... Și a fost foarte bine, am ieșit cu multe rezultate. Am discutat cu mama elevului și profesoara și am oferit sfaturi pentru activitățile ulterioare”*.

În asistarea copiilor și familiilor, psihologul colaborează cu diferiți actori comunitari – medicul de familie, asistentul social, polițistul de sector. În acest sens, există o colaborare funcțională între administrația școlii, APL prin Comisia privind Drepturile Copilului, care funcționează pe lângă primărie.

Copiii sunt receptivi - *„Elevii îl ajută pe colegul lor fără picior... Ei nu sunt contra, ei acceptă”*, însă părinții trebuie pregătiți.

În instituția de învățământ s-au organizat diferite măsuri care să faciliteze activitatea școlii în domeniul educației incluzive: seminarul „Standardele școlii incluzive”, masa rotundă „Managementul schimbării în Școala prietenoasă copilului”.

Cadrele didactice, inclusiv psihologul, au beneficiat de unele seminare de instruire în domeniul educației incluzive organizate la nivel de raion. De asemenea, ei activează la nivel de autoinstruire, însă nu neagă necesitatea unor seminare practice în domeniul dat.

Dificultățile în implementarea serviciilor incluzive țin de:

- interacțiunea cu părinții. *„Comportamentul părinților de multe ori lasă de dorit...să vedeți în ce condiții trăiesc...”, „Motivează că nu pot veni la consultații, din simplul motiv că - nu vor”.* Nu vin la ședințele cu părinții, sunt nepăsători de multe ori la rezultatele școlare ale copiilor. În asemenea cazuri, psihologul apelează la serviciile polițistului de sector;

- lipsa cabinetului pentru activitățile de consiliere. *„Nu am ungherașul meu și când vine un părinte trebuie să-l invit undeva, dacă nu găsesc unde, stăm de vorbă pe coridor. Cu elevii stau în clasă după ore. Cu profesorii discut în cancelarie”;*

- oferirea serviciilor de alimentare, în corespundere cu diagnoza elevilor. *„Pentru elevii cu diabet zaharat trebuie o dietă specială, lor aparte trebuie de pregătit...”*

Direcția Raională de Învățământ Ialoveni organizează, împreună cu Comisia medico-psihopedagogică, învățământul la domiciliu pentru 20-25 de copii, anual. Alte activități desfășurate în acest domeniu sunt: (i) seminarul teoretico-metodologic raional, privind alcătuirea planului individualizat pentru 40-50 persoane, implicați în instruirea copiilor cu CES; (ii) seminarul privind funcțiile Comisiei multidisciplinare care vor monitoriza Planul Educațional Individualizat (cu directorii adjuncți și psihologii din toate instituțiile de învățământ din raion).

Parteneriatele sunt în proces de dezvoltare. Acolo unde există o deschidere a APL, încep să fie promovate și serviciile de educație incluzivă în școli, prin intermediul diferitor proiecte. Astfel, actorii locali au indicat: *„dacă există parteneriat – APL-Școală, mergem mai departe, dacă nu există parteneriat – nici nu încercăm la moment...Poate pe viitor, după ce va mai lucra suplimentar”;* *„Ne ajută foarte mult primăria. Anul acesta ne-au dat 5 000 lei și ne-am străduit să-i repartizăm în așa fel încât să fie implicați mai mulți copii cu CES...Noi bani în mână nu le-am dat. Au mers împreună cu dirigintele sâmbăta, duminica și aceștia le-au procurat de îmbrăca”.*

Lipsa unor ONG-uri în raion, care să se axeze pe incluziunea educațională a copiilor cu CES, face mai dificil procesul de incluziune educațională. Doar Centrul „Curaj” din s. Costești oferă servicii de recuperare pentru copiii cu dizabilități.

3.7. Acțiuni necesare de realizat în domeniul incluziunii educaționale

Scopul educației incluzive este educația pentru viața ulterioară în comunitate, o viață independentă. Investițiile în acest domeniu, pe termen lung, trebuie să contribuie la reducerea stării de sărăcie și marginalizare a acestor persoane.

Direcțiile spre care trebuie orientate acțiunile în domeniul educației incluzive în Republica Moldova sunt:

- instituirea legală a funcției de cadru didactic de sprijin, în fiecare instituție de învățământ ce promovează servicii educaționale incluzive;
- adaptarea instituțiilor la necesitățile copiilor cu deficiențe fizice, fapt ce presupune crearea condițiilor, în cadrul instituțiilor de învățământ pentru copiii cu CES;
- instruirea în domeniul educației incluzive a cadrelor didactice: a) în procesul de pregătire a specialiștilor; b) la cursurile de perfecționare. Accentul trebuie să fie pus pe Curriculum, Planul Educațional Individualizat etc.;
- organizarea seminarelor raionale practice, în domeniul educației incluzive, la care cadrele didactice să-și împărtășească experiența acumulată în acest domeniu – *„e bine venit un seminar practic la care fiecare să-și expună gândurile, să punem în discuție problemele existente și să se vină cu exemple din experiența practică acumulată”;*
- schimb de experiență cu școlile care promovează servicii de educație incluzivă: *„să mergem într-o școală unde sunt lucruri frumoase, să ne împărtășească experiența ca să știm și noi...”;* *„Să nu stea fiecare profesor în școala sa, dar să facă vizite mai des pe la colegi...Nu numai seminare, dar și vizite amicale pentru a vedea, a discuta cu colegii și a găsi cele mai bune soluții pentru rezolvarea problemelor”;*

- organizarea lucrului și distribuirea rolurilor în echipă, în cadrul instituției de învățământ (cadrul didactic de sprijin, psihologul, cadrele didactice, logoped cel puțin în școala primară). „O colaborare mai fructuoasă în interiorul instituției...Să ne ascultăm unul pe altul și să fim mai receptivi... Să nu ascundem, să evidențiem fiecare caz în parte și să discutăm. Prin colaborare, prin analize se obțin rezultate și se merge înainte”;
- formarea/instruirea continuă a părinților și conlucrarea școlii cu familia. „Copiii aceștia nu sunt copii răi, îs copii foarte buni, dar părinții sunt așa... Mă gândesc uneori că acești copii ar trebui plasați în familii sănătoase, să vadă Crăciunul cum se face, să primească o educație...”;
- deschiderea centrelor comunitare, care să ofere servicii copiilor cu dizabilități și care să colaboreze cu instituțiile de învățământ, în prestarea serviciilor de educație incluzivă;
- recuperarea părinților care îngrijesc copii cu dizabilități, prin organizarea centrelor respiro;
- crearea mecanismelor de colaborare eficientă, la nivel de comunitate. „Psihologul, asistentul social, medicul de familie, polițistul...toți actorii care pot să se încadreze în această activitate, să-și aducă contribuția”. Este necesar ca specialiștii Direcției Raionale de Învățământ să colaboreze cu cei din cadrul Direcției de Asistență Socială și Protecție a Familiei, întrucât specialistul pentru ocrotirea drepturilor copilului a fost transferat în cadrul acestei direcții. Actualmente, nu există o conlucrare eficientă între aceste direcții.

Acțiunile Ministerului Educației trebuie să fie îndreptate spre crearea oportunităților egale pentru toți copiii și dezvoltarea unei culturi incluzive prin: (i) editarea manualelor speciale, îndrumărilor metodice pentru cadrele didactice; (ii) evidența școlilor incluzive și a condițiilor existente în cadrul acestora; (iii) elaborarea cadrului normativ care să faciliteze educația incluzivă; (iv) formarea cadrelor didactice pentru educația incluzivă a copiilor cu CES.

Criteriile în promovarea educației incluzive pentru copiii cu CES trebuie să fie: (i) flexibilitatea curriculei, în concordanță cu necesitățile copiilor cu CES; (ii) crearea condițiilor în școli pentru copiii cu CES; (iii) oferirea suportului pentru copiii cu CES ca să-și poată realiza potențialul; (iv) atitudinea pozitivă a tuturor actorilor educaționali pentru incluziunea educațională a copiilor cu CES; (v) asigurarea continuității educației incluzive a copiilor cu CES, la diferite nivele a sistemului educațional.

Populația trebuie să conștientizeze necesitatea educației incluzive, iar atitudinea celor implicați în acest proces trebuie să fie conștiincioasă. Un copil care beneficiază de educație incluzivă, ulterior, mai ușor se va încadra în câmpul muncii. Astfel, se va crea o societate incluzivă, în care fiecare își are obligațiile și responsabilitățile personale și nu depinde de ajutorul din partea statului.

CONCLUZII

Datele studiului efectuat ne permit să facem următoarele constatări:

- Copilul cu CES este perceput de majoritatea elevilor, de cele mai deseori: (i) copil care frecventează școala de cultură generală și are reușita școlară foarte bună, (ii) copil din familie săracă; (iii) copil care frecventează școala specială; (iv) copil cu probleme ale limbajului; (v) copil ce primește instruire la domiciliu; (vi) copil cu vedere slabă sau lipsa văzului; (vii) copil fără de părinți sau (viii) copil cu părinți plecați peste hotare.
- Părinții percep copii cu CES având: (i) lipsa capacității de vorbire; (ii) retard mintal; (iii) cu auz slab sau lipsa auzului; (iv) cu vedere slabă sau lipsa văzului; (v) copil care frecventează școala de cultură generală, dar are o dizabilitate locomotorie; (vi) copil care frecventează școala de cultură generală, dar are o dizabilitate psihică; (vii) copil care frecventează școala specială; (viii) copil cu problemă a limbajului.
- Cadrele didactice consideră că un copil cu CES cel mai des are: (i) problemă a limbajului; (ii) retard mintal; (iii) vedere slabă sau lipsa văzului; (iv) frecventează școala specială; (v) frecventează școala generală, dar are reușită școlară foarte slabă; (vi) cu instruire la domiciliu; (vii) care frecventează școala de cultură generală, dar are o dizabilitate locomotorie; (viii) cu auz slab sau lipsa auzului.
- Diversitatea de opinii, privind percepția noțiunii de copil cu CES, se explică prin faptul că, actualmente, în Republica Moldova nu există o concepție unanim acceptată a categoriilor de copii cu CES.
- Datele studiului atestă că un număr semnificativ de elevi și părinți nu cunosc conceptul de incluziune educațională. Termenul de incluziune școlară nu este cunoscut de către 40,6% dintre elevi, 38,1% dintre părinții cu copii de vârstă școlară și 3,2% dintre cadrele didactice.
- Profesorii și familia sunt actorii-cheie în informarea elevilor despre problematica copiilor cu CES. Pentru cadrele didactice sursele de informare sunt, în special, seminarele de instruire, mass-media și colegii de serviciu.
- Impedimentele procesului de incluziune educațională, în opinia cadrelor didactice, sunt: (i) lipsa condițiilor fizice: pante și scări neadaptate, în cadrul instituției de învățământ, WC-uri neadaptate, bănci ce nu corespund nevoilor copiilor cu CES, lipsa transportului care să faciliteze accesul; (ii) lipsa curriculumului, materialelor didactice, inclusiv a cadrelor didactice instruite la acest capitol; (iii) lipsa resurselor financiare și costurile mari pentru implementarea unor asemenea programe, lipsa resurselor financiare ale APL, Direcțiilor Raionale de Învățământ; (iv) atitudinea negativă din partea membrilor societății, ostilitatea colegilor de clasă față de copiii cu CES, nedorința părinților cu CES de a școlariza copilul, atitudinea ostilă a unor părinți față de prezența copiilor cu CES în școală.
- Marea majoritate a elevilor, părinților și cadrelor didactice simt față de copiii cu CES compasiune. În rândul elevilor, compasiunea este determinată de faptul că acești copii suferă, sunt neajutorați, au mai puține posibilități, nu sunt respectați, din contra, sunt respinși de o parte importantă a societății. Compasiunea profesorilor are la bază diferența copiilor cu CES de ceilalți, necesitatea de ajutorare, întrucât ei sunt respinși și discriminați.
- Peste 50 la sută dintre elevi au declarat că, în școlile în care învață ei, își fac studiile și copii cu CES, în comparație, cu 80 la sută a declarației cadrelor didactice.
- Unii elevi, părinți și profesori sunt împotriva incluziunii educaționale a copiilor cu CES. Elevii care nu acceptă copiii cu CES, în calitate de colegi de bancă, de clasă sau de școală sunt influențați de teama reușitei școlare; de atenție mai puțină din partea profesorilor, de frica de atitudinea altor colegi. Spre deosebire de elevi, părinții, care nu acceptă incluziunea educațională a copiilor cu CES, au o atitudine formată anterior, întrucât ei susțin că locul copilului cu CES nu este în școala de cultură generală, fără a menționa de ce. Cadrele didactice, care sunt împotriva incluziunii educaționale, au adus următoarele argumente: copilul cu CES nu se va putea integra pe deplin în școala generală, nu se

va simți confortabil în grupul de copii, nu va fi acceptat de către colegii de clasă, de asemenea, au recunoscut că nu știu cum să lucreze cu acești copii și că ei necesită mai multă atenție și timp de pregătire pentru activitatea didactică zilnică, în lucrul cu copiii cu CES.

- Pentru o incluziune educațională de succes a copiilor cu CES, marea majoritate a profesorilor susțin că, în școli, trebuie să existe unitatea de psiholog, cea de educator de sprijin, logoped și asistent medical. Majoritatea cadrelor didactice acceptă educatorul de sprijin, inclusiv la orele pe care le conduc.
- Problemele cu care se confruntă cadrele didactice în lucrul cu copiii cu CES cuprind: memoria scurtă a elevilor și dificultățile acestora în însușirea materialului, comunicarea dificilă cu acești copii, lipsa unui curriculum adaptat necesităților copiilor cu CES, comportamentul inadecvat al acestor copii la ore, lipsa materialelor didactice, condiții inadecvate, inclusiv deplasarea dificilă a elevilor etc.
- Pentru promovarea școlilor incluzive, formarea unei culturi tolerante față de persoanele cu CES, profesorii organizează discuții cu elevii la această tematică. Or, 72,3% dintre elevi au răspuns că problemele copiilor cu CES au fost discutate în anul 2010 la școală, comparativ cu 27,7% care au indicat că problema în cauză nu a fost discutată niciodată. Datele studiului atestă că această problemă s-a discutat și la ședințele cu părinții, în peste 50 la sută de cazuri.
- Un aport deosebit în formarea unei concepții și atitudini față de copiii cu CES îl are familia, întrucât datele studiului atestă că 67 la sută dintre părinți au analizat această tematică, cel puțin, o dată în anul 2010, în cadrul familiei.
- Doar 11,7% dintre cadrele didactice au relatat că societatea, în ansamblu, este pregătită pentru incluziunea educațională. În comparație cu alte categorii de populație, părinții și elevii sunt mai pregătiți pentru acest proces (în viziunea a 21,7% dintre profesori). În scopul facilitării incluziunii educaționale, elevii, părinții și cadrele didactice susțin că populației trebuie educat respectul, în primul rând, și responsabilitatea, în al doilea rând.
- Majoritatea cadrelor didactice au relatat că au participat la seminare de informare sau de instruire privind incluziunea educațională sau problematica copiilor cu CES, în anul 2010. Mai mult de jumătate dintre ei au participat la asemenea formări, de 2-3 ori.
- Cadrele didactice au participat la seminare organizate de specialiști, în afara școlii, și seminare organizate, în cadrul școlii, de către foștii beneficiari ai seminarelor de instruire. Cei mai activi specialiști din exterior, în organizarea seminarelor de instruire în raioanele cercetate, au fost A.O. „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin” (35%), Direcțiile Raionale de Învățământ Tineret și Sport (21,4%), Institutul de Formare Continuă (7,8%), Centrul de Zi „Speranța” din Chișinău (7,8%), Institutul de Științe ale Educației (3,9%).
- Apariția serviciilor de educație incluzivă în Republica Moldova este rezultatul obținut prin eforturile organizațiilor nonguvernamentale. Reprezentanții acestora au convins directorii școlilor, cadrele didactice, reprezentanții direcțiilor raionale de învățământ de necesitatea promovării unor asemenea practici.
- Printre cele mai cunoscute organizații nonguvernamentale, care prestează servicii pentru copiii cu CES, în raioanele în care s-a realizat studiul, sunt Asociația obștească „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin” din or. Criuleni și Centrul „Mugurel” din s. Tătăraști, raionul Strășeni.
- Implementarea serviciilor de educație incluzivă, în raionul Criuleni, a început cu suportul A.O. „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin”. Această asociație, în colaborare cu Direcția Raională de Învățământ, a determinat deschiderea a 2 școli incluzive-pilot în raionul Criuleni: (i) Gimnaziul din s. Mășcăuți (47 copii); (ii) Școala Primară din s. Dubăsarii Vechi (52 copii) și a unei școli-pilot în raionul Dubăsari: Liceul din s. Doroțcaia (72 copii). Suportul A.O. „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin” pentru școlile incluzive-pilot au inclus finanțarea a 3 specialiști: pedagog special, ergoterapeut, logoped în grădinițele de copii, care deservește și școala. Cadrul didactic de sprijin este finanțat de autoritățile publice locale.

- În scopul susținerii incluziunii educaționale, pe lângă școlile incluzive-pilot din raionul Criuleni și Dubăsari, în anul 2010, au fost deschise Centre de Susținere Educațională, care acordă servicii de suport copiilor cu CES. Centrele au fost dotate cu calculatoare, materiale didactice, echipament de reabilitare, literatură pentru copii și literatură de specialitate. Centrele sunt activează în cadrul școlii și sunt accesibile tuturor copiilor de vârstă școlară.
- În cadrul Direcției Raionale de Învățământ din Criuleni, a fost instituit Serviciul Psihopedagogic și de Asistență Educațională. Atribuțiile acestui serviciu sunt mult mai largi decât cele avute de Comisia medico-psiho-pedagogică raională și se bazează pe principii incluzive și nu pe segregare. Serviciul PsihoPedagogic și de Asistență Educațională oferă asistență specializată pentru copiii cu CES, fiind parte integrantă a serviciilor comunitare și are ca scop asistența psihopedagogică a tuturor copiilor, părinților și cadrelor didactice, în rezolvarea problemelor care apar în procesul de dezvoltare a copiilor.
- A.O. „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin” oferă servicii și ajutor la 532 de copii cu CES, de vârstă școlară și 47 de copii, de vârstă preșcolară în instituțiile educaționale cu practici incluzive.
- În prestarea serviciilor sociale, A.O. „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin” se bazează pe parteneriatul dezvoltat cu Consiliul Raional Criuleni, Direcția Raională de Învățământ, primăriile din localități, care înțeleg și promovează incluziunea socială.
- În cadrul raionului Strășeni, există mai multe școli incluzive: (i) Gimnaziul din s. Tătăraști (15 copii); (ii) Liceul Teoretic din s. Scoreni (15 copii); (iii) Gimnaziul din s. Dolna (2 copii) etc. Suport în integrarea educațională a copiilor cu CES, pentru cadrele didactice din gimnaziul din s. Tătăraști oferă Centrul pentru Copii și Tineret în Dificultate „Incluziune”, care a fost deschis, în anul 2005, de Asociația de Sprijin a Familiei și Copilului în Dificultate „Mugurel”. Centrul oferă diverse servicii la 30 de copii cu CES din câteva sate ale raionului Strășeni (Tătăraști, Lozova, Vorniceni, Pânășești, Negrești).
- Centrul pentru Copii și Tineret în Dificultate „Incluziune” se bazează pe suportul financiar al organizațiilor internaționale (din Olanda, Suedia), dar și al APL. Primăria Tătăraști achită serviciile de energie electrică, încălzire, oferă spațiu gratis, în incinta grădiniței de copii din localitate.
- Serviciile de educație incluzivă au început a fi promovate în raionul Ialoveni, în anul 2010, în următoarele școli: (i) Liceul Teoretic din s. Horăști (28 copii); (ii) Liceul din s. Răzeni (30 copii); (iii) Gimnaziul din s. Puhoi (2 copii) etc. Promovarea activităților de educație incluzivă, în raionul Ialoveni, se face prin diferite proiecte implementate de organizațiile „Keystone Human Service” și Asociația „Lumos”.

RECOMANDĂRI

Direcțiile de acțiune în domeniul educației incluzive

Pentru autoritățile publice centrale:

- elaborarea și aprobarea cadrului normativ, în domeniul educației incluzive (concepție, plan de acțiuni, regulamente, standarde minime de calitate etc.). Actele normative trebuie să indice, în mod obligatoriu, modalitățile de angajare a cadrului didactic de sprijin, condițiile și modalitățile de finanțare pentru adaptarea instituțiilor de învățământ la necesitățile copiilor cu CES;
- elaborarea îndrumărilor metodice, manualelor speciale pentru cadrele didactice ce au în clase copii cu CES;
- dezvoltarea unei metodologii de evaluare a copiilor cu CES și reorganizarea activității Comisiei medico-psiho-pedagogice;
- organizarea sistemului de evidență și monitorizare a situației școlilor incluzive (numărul de copii, numărul cadrelor didactice, gradul de adaptare a instituției de învățământ la necesitățile copiilor cu CES prezenți în localitate, serviciile de suport existente la nivelul comunității etc.);
- instituirea obligatorie a instruirii cadrelor didactice, în domeniul educației incluzive și evaluarea procesului de instruire inițială și continuă a acestora;
- organizarea în parteneriat cu organizațiile neguvernamentale a campaniilor de sensibilizare a opiniei publice referitor la educația incluzivă și promovarea bunelor practici.

Pentru autoritățile publice de nivelul I și II:

- organizarea schimbului de experiență în domeniul educației incluzive. Stabilirea modalităților de conlucrare între Direcțiile Raionale de Învățământ, Direcțiile de Asistență Socială și Protecție a Familiei, instituțiile de învățământ (generale și speciale), primării și organizații nonguvernamentale, care oferă servicii în domeniul protecției sociale a copiilor cu CES;
- evaluarea necesităților existente, în domeniul educației incluzive, la nivel de comunitate și susținerea dezvoltării serviciilor sociale în conformitate cu aceste necesități.

Pentru instituțiile de formare a cadrelor didactice:

- elaborarea curriculei pentru instruirea inițială și continuă a cadrelor didactice, în domeniul educației incluzive. Accentul trebuie să fie pus pe formarea competențelor în domeniul adaptării curriculare și didactico-metodice, elaborarea planului educațional individualizat etc.;
- colaborarea cu instituțiile ce oferă servicii, în domeniul educației incluzive, și organizarea unor vizite pentru a oferi posibilitate cadrelor didactice beneficiare a cursurilor de instruire să observe cum se realizează, în practică, educația incluzivă.

Pentru instituțiile de învățământ:

- perfecționarea planurilor de dezvoltare a instituțiilor de învățământ, în conformitate cu cerințele educației incluzive (acordarea suportului necesar cadrelor didactice, adaptarea infrastructurii, stabilirea parteneriatelor la nivel comunitar și național, organizarea schimbului de experiență etc.);
- constituirea unui grup de coordonare a educației incluzive, la nivelul instituției de învățământ, care să ofere suport cadrelor didactice, părinților și copiilor;
- formarea unui parteneriat între școală și familie, informarea părinților referitor la educația incluzivă, precum și implicarea acestora în promovarea educației incluzive.

Pentru organizațiile neguvernamentale:

- constituirea unor rețele de colaborare și suport, în domeniul educației incluzive;
- colaborarea cu instituțiile de învățământ și alte autorități publice locale și raionale;
- dezvoltarea serviciilor sociale, la nivel comunitar, pentru copii cu CES, inclusiv a serviciilor pentru recuperarea părinților care îngrijesc copii cu dizabilități (servicii respiro);
- promovarea bunelor practici existente, în domeniul educației incluzive.

ANEXE

Anexa 1

Localitățile în care a fost efectuat studiul

r. Criuleni

1. or. Criuleni
2. s. Mășcăuți
3. s. Dubăsarii Vechi
4. s. Hrușova
5. s. Hârtopul Mare

r. Dubăsari

1. s. Pârâta
2. s. Dorotcaia
3. s. Coșnița
4. s. Cocieri

r. Strășeni

1. or. Strășeni
2. s. Tătărăști
3. s. Vorniceni
4. s. Roșcani
5. s. Codreanca

r. Ialoveni

1. or. Ialoveni
2. s. Ulmu
3. s. Bardar
4. s. Horăști
5. s. Costești

Anexa 2

**RĂSPUNSURILE DEZAGREGATE, PE CATEGORII SOCIO-DEMOGRAFICE,
ALE CADRELOR DIDACTICE**

Tabelul 1. 1. Copilul cu CES frecventează școala generală		Da	Nu	Nu știu
Ciclul de instruire	Cadru didactic la ciclul primar	69,6%	21,7%	8,7%
	Cadrul didactic la ciclul gimnazial	75,4%	22,5%	2,1%
Experiența didactică	Până la 5 ani, experiență didactică	68,2%	22,7%	9,1%
	De la 5 la 15 ani, experiență didactică	74,2%	22,6%	3,2%
	Mai mult de 15 ani, experiență didactică	74,8%	22,2%	3,0%
Mediul de reședință	Mediu rural	73,4%	24,1%	2,5%
	Centrul raional	76,7%	13,3%	10,0%
Sexul respondentului	Masculin	72,2%	27,8%	0,0%
	Feminin	74,1%	21,8%	4,1%
Raionul	Dubăsari	65,0%	35,0%	0,0%
	Strășeni	71,4%	26,5%	2,0%
	Criuleni	81,6%	12,2%	6,1%
	Ialoveni	76,0%	18,0%	6,0%
TOTAL		73,9%	22,3%	3,7%

Tabelul 1. 2. Copilul cu CES frecventează școala specială		Da	Nu	Nu știu
Ciclul de instruire	Cadru didactic la ciclul primar	80,4%	15,2%	4,3%
	Cadrul didactic la ciclul gimnazial	81,7%	14,8%	3,5%
Experiența didactică	Până la 5 ani, experiență didactică	77,3%	22,7%	0,0%
	De la 5 la 15 ani, experiență didactică	74,2%	19,4%	6,5%
	Mai mult de 15 ani, experiență didactică	83,7%	12,6%	3,7%
Mediul de reședință	Mediu rural	79,1%	17,1%	3,8%
	Centrul raional	93,3%	3,3%	3,3%
Sexul respondentului	Masculin	77,8%	16,7%	5,6%
	Feminin	81,8%	14,7%	3,5%
Raionul	Dubăsari	75,0%	22,5%	2,5%
	Strășeni	71,4%	24,5%	4,1%
	Criuleni	83,7%	10,2%	6,1%
	Ialoveni	94,0%	4,0%	2,0%
TOTAL		81,4%	14,9%	3,7%

Tabelul 1. 3. Copilul cu CES nu frecventează nici o instituție de învățământ		Da	Nu	Nu știu
Ciclul de instruire	Cadru didactic la ciclul primar	43,5%	41,3%	15,2%
	Cadrul didactic la ciclul gimnazial	33,1%	50,0%	16,9%
Experiența didactică	Până la 5 ani experiență didactică	13,6%	72,7%	13,6%
	De la 5 la 15 ani experiență didactică	32,3%	51,6%	16,1%
	Mai mult de 15 ani experiență didactică	40,0%	43,0%	17,0%
Mediul de reședință	Mediu rural	34,2%	51,3%	14,6%
	Centrul raional	43,3%	30,0%	26,7%
Sexul respondentului	Masculin	22,2%	55,6%	22,2%
	Feminin	37,1%	47,1%	15,9%
Raionul	Dubăsari	47,5%	50,0%	2,5%
	Strășeni	16,3%	57,1%	26,5%
	Criuleni	26,5%	49,0%	24,5%
	Ialoveni	54,0%	36,0%	10,0%
TOTAL		35,6%	47,9%	16,5%

Tabelul 1. 4. Copilul cu CES frecventează școala pentru copii supradotați		Da	Nu	Nu știu
Ciclul de instruire	Cadru didactic la ciclul primar	58,7%	32,6%	8,7%
	Cadrul didactic la ciclul gimnazial	50,0%	37,3%	12,7%
Experiența didactică	Până la 5 ani, experiență didactică	36,4%	45,5%	18,2%
	De la 5 la 15 ani, experiență didactică	45,2%	38,7%	16,1%
	Mai mult de 15 ani, experiență didactică	56,3%	34,1%	9,6%
Mediul de reședință	Mediu rural	51,3%	38,6%	10,1%
	Centrul raional	56,7%	23,3%	20,0%
Sexul respondentului	Masculin	61,1%	22,2%	16,7%
	Feminin	51,2%	37,6%	11,2%
Raionul	Dubăsari	55,0%	40,0%	5,0%
	Strășeni	22,4%	55,1%	22,4%
	Criuleni	49,0%	38,8%	12,2%
	Ialoveni	82,0%	12,0%	6,0%
TOTAL		52,1%	36,2%	11,7%

Tabelul 1. 5. Copilul cu CES frecventează școala generală, dar are reușită școlară foarte slabă		Da	Nu	Nu știu
Ciclul de instruire	Cadru didactic la ciclul primar	78,3%	13,0%	8,7%
	Cadrul didactic la ciclul gimnazial	80,3%	14,8%	4,9%
Experiența didactică	Până la 5 ani, experiență didactică	54,5%	22,7%	22,7%
	De la 5 la 15 ani, experiență didactică	83,9%	9,7%	6,5%
	Mai mult de 15 ani, experiență didactică	83,0%	14,1%	3,0%
Mediul de reședință	Mediu rural	78,5%	15,2%	6,3%
	Centrul raional	86,7%	10,0%	3,3%
Sexul respondentului	Masculin	66,7%	27,8%	5,6%
	Feminin	81,2%	12,9%	5,9%
Raionul	Dubăsari	77,5%	22,5%	0,0%
	Strășeni	71,4%	16,3%	12,2%
	Criuleni	83,7%	14,3%	2,0%
	Ialoveni	86,0%	6,0%	8,0%
TOTAL		79,8%	14,4%	5,9%

Tabelul 1 .6. Copilul cu CES frecventează școala generală, dar are reușită școlară foarte bună		Da	Nu	Nu știu
Ciclul de instruire	Cadru didactic la ciclul primar	60,9%	30,4%	8,7%
	Cadrul didactic la ciclul gimnazial	58,5%	31,0%	10,6%
Experiența didactică	Până la 5 ani, experiență didactică	54,5%	22,7%	22,7%
	De la 5 la 15 ani, experiență didactică	54,8%	32,3%	12,9%
	Mai mult de 15 ani, experiență didactică	60,7%	31,9%	7,4%
Mediul de reședință	Mediu rural	58,2%	31,6%	10,1%
	Centrul raional	63,3%	26,7%	10,0%
Sexul respondentului	Masculin	55,6%	33,3%	11,1%
	Feminin	59,4%	30,6%	10,0%
Raionul	Dubăsari	67,5%	32,5%	0,0%
	Strășeni	53,1%	30,6%	16,3%
	Criuleni	49,0%	38,8%	12,2%
	Ialoveni	68,0%	22,0%	10,0%
TOTAL		59,0%	30,9%	10,1%

Tabelul 1. 7. Copilul cu CES frecventează școala generală, dar are părinții plecați peste hotare		Da	Nu	Nu știu
Ciclul de instruire	Cadru didactic la ciclul primar	63,0%	30,4%	6,5%
	Cadrul didactic la ciclul gimnazial	67,6%	25,4%	7,0%
Experiența didactică	Până la 5 ani, experiență didactică	40,9%	40,9%	18,2%
	De la 5 la 15 ani, experiență didactică	58,1%	35,5%	6,5%
	Mai mult de 15 ani, experiență didactică	72,6%	22,2%	5,2%
Mediul de reședință	Mediu rural	62,0%	31,0%	7,0%
	Centrul raional	90,0%	3,3%	6,7%
Sexul respondentului	Masculin	72,2%	22,2%	5,6%
	Feminin	65,9%	27,1%	7,1%
Raionul	Dubăsari	65,0%	35,0%	0,0%
	Strășeni	53,1%	32,7%	14,3%
	Criuleni	59,2%	32,7%	8,2%
	Ialoveni	88,0%	8,0%	4,0%
TOTAL		66,5%	26,6%	6,9%

Tabelul 1. 8. Copilul cu CES frecventează școala generală, dar este cu o dizabilitate locomotorie		Da	Nu	Nu știu
Ciclul de instruire	Cadru didactic la ciclul primar	84,8%	6,5%	8,7%
	Cadrul didactic la ciclul gimnazial	77,5%	12,0%	10,6%
Experiența didactică	Până la 5 ani, experiență didactică	81,8%	0,0%	18,2%
	De la 5 la 15 ani, experiență didactică	83,9%	12,9%	3,2%
	Mai mult de 15 ani, experiență didactică	77,8%	11,9%	10,4%
Mediul de reședință	Mediu rural	79,7%	12,0%	8,2%
	Centrul raional	76,7%	3,3%	20,0%
Sexul respondentului	Masculin	72,2%	11,1%	16,7%
	Feminin	80,0%	10,6%	9,4%
Raionul	Dubăsari	92,5%	7,5%	0,0%
	Strășeni	55,1%	18,4%	26,5%
	Criuleni	81,6%	8,2%	10,2%
	Ialoveni	90,0%	8,0%	2,0%
TOTAL		79,3%	10,6%	10,1%

Tabelul 1. 9. Copilul cu CES frecventează școala generală, dar este cu o dizabilitate psihică		Da	Nu	Nu știu
Ciclul de instruire	Cadru didactic la ciclul primar	80,4%	15,2%	4,3%
	Cadrul didactic la ciclul gimnazial	69,7%	18,3%	12,0%
Experiența didactică	Până la 5 ani, experiență didactică	63,6%	18,2%	18,2%
	De la 5 la 15 ani, experiență didactică	77,4%	12,9%	9,7%
	Mai mult de 15 ani, experiență didactică	72,6%	18,5%	8,9%
Mediul de reședință	Mediu rural	71,5%	19,6%	8,9%
	Centrul raional	76,7%	6,7%	16,7%
Sexul respondentului	Masculin	55,6%	27,8%	16,7%
	Feminin	74,1%	16,5%	9,4%
Raionul	Dubăsari	90,0%	7,5%	2,5%
	Strășeni	49,0%	34,7%	16,3%
	Criuleni	65,3%	16,3%	18,4%
	Ialoveni	88,0%	10,0%	2,0%
TOTAL		72,3%	17,6%	10,1%

Tabelul 1. 10. Copilul cu CES primește instruire la domiciliu		Da	Nu	Nu știu
Ciclul de instruire	Cadru didactic la ciclul primar	87,0%	13,0%	0,0%
	Cadrul didactic la ciclul gimnazial	77,5%	16,2%	6,3%
Experiența didactică	Până la 5 ani, experiență didactică	77,3%	18,2%	4,5%
	De la 5 la 15 ani, experiență didactică	87,1%	9,7%	3,2%
	Mai mult de 15 ani, experiență didactică	78,5%	16,3%	5,2%
Mediul de reședință	Mediu rural	81,0%	15,2%	3,8%
	Centrul raional	73,3%	16,7%	10,0%
Sexul respondentului	Masculin	61,1%	27,8%	11,1%
	Feminin	81,8%	14,1%	4,1%
Raionul	Dubăsari	80,0%	17,5%	2,5%
	Strășeni	61,2%	22,4%	16,3%
	Criuleni	79,6%	20,4%	0,0%
	Ialoveni	98,0%	2,0%	0,0%
TOTAL		79,8%	15,4%	4,8%

Tabelul 1. 11. Copilul cu CES este copilul cu o boală cronică		Da	Nu	Nu știu
Ciclul de instruire	Cadru didactic la ciclul primar	73,9%	15,2%	10,9%
	Cadrul didactic la ciclul gimnazial	71,1%	19,7%	9,2%
Experiența didactică	Până la 5 ani, experiență didactică	68,2%	22,7%	9,1%
	De la 5 la 15 ani, experiență didactică	61,3%	29,0%	9,7%
	Mai mult de 15 ani, experiență didactică	74,8%	15,6%	9,6%
Mediul de reședință	Mediu rural	72,8%	19,0%	8,2%
	Centrul raional	66,7%	16,7%	16,7%
Sexul respondentului	Masculin	61,1%	27,8%	11,1%
	Feminin	72,9%	17,6%	9,4%
Raionul	Dubăsari	75,0%	17,5%	7,5%
	Strășeni	71,4%	16,3%	12,2%
	Criuleni	55,1%	28,6%	16,3%
	Ialoveni	86,0%	12,0%	2,0%
TOTAL		71,8%	18,6%	9,6%

Tabelul 1. 12. Copilul cu CES este copilul cu lipsa văzului / Vedere slabă		Da	Nu	Nu știu
Ciclul de instruire	Cadru didactic la ciclul primar	89,1%	8,7%	2,2%
	Cadrul didactic la ciclul gimnazial	80,3%	12,7%	7,0%
Experiența didactică	Până la 5 ani, experiență didactică	90,9%	9,1%	0,0%
	De la 5 la 15 ani, experiență didactică	93,5%	3,2%	3,2%
	Mai mult de 15 ani, experiență didactică	78,5%	14,1%	7,4%
Mediul de reședință	Mediu rural	83,5%	12,0%	4,4%
	Centrul raional	76,7%	10,0%	13,3%
Sexul respondentului	Masculin	72,2%	16,7%	11,1%
	Feminin	83,5%	11,2%	5,3%
Raionul	Dubăsari	87,5%	12,5%	0,0%
	Strășeni	63,3%	18,4%	18,4%
	Criuleni	83,7%	12,2%	4,1%
	Ialoveni	96,0%	4,0%	0,0%
TOTAL		82,4%	11,7%	5,9%

Tabelul 1. 13. Copilul cu CES este copilul cu lipsa auzului / Auz slab		Da	Nu	Nu știu
Ciclul de instruire	Cadru didactic la ciclul primar	84,8%	13,0%	2,2%
	Cadrul didactic la ciclul gimnazial	77,5%	12,0%	10,6%
Experiența didactică	Până la 5 ani, experiență didactică	86,4%	9,1%	4,5%
	De la 5 la 15 ani, experiență didactică	93,5%	3,2%	3,2%
	Mai mult de 15 ani, experiență didactică	74,8%	14,8%	10,4%
Mediul de reședință	Mediu rural	80,4%	12,0%	7,6%
	Centrul raional	73,3%	13,3%	13,3%
Sexul respondentului	Masculin	77,8%	11,1%	11,1%
	Feminin	79,4%	12,4%	8,2%
Raionul	Dubăsari	85,0%	12,5%	2,5%
	Strășeni	59,2%	16,3%	24,5%
	Criuleni	77,6%	16,3%	6,1%
	Ialoveni	96,0%	4,0%	0,0%
TOTAL		79,3%	12,2%	8,5%

Tabelul 1. 14. Copilul cu CES este copilul cu lipsa capacității de vorbire		Da	Nu	Nu știu
Ciclul de instruire	Cadru didactic la ciclul primar	78,3%	15,2%	6,5%
	Cadrul didactic la ciclul gimnazial	70,4%	19,0%	10,6%
Experiența didactică	Până la 5 ani, experiență didactică	72,7%	22,7%	4,5%
	De la 5 la 15 ani, experiență didactică	74,2%	16,1%	9,7%
	Mai mult de 15 ani, experiență didactică	71,9%	17,8%	10,4%
Mediul de reședință	Mediu rural	73,4%	19,0%	7,6%
	Centrul raional	66,7%	13,3%	20,0%
Sexul respondentului	Masculin	72,2%	11,1%	16,7%
	Feminin	72,4%	18,8%	8,8%
Raionul	Dubăsari	80,0%	17,5%	2,5%
	Strășeni	55,1%	22,4%	22,4%
	Criuleni	59,2%	28,6%	12,2%
	Ialoveni	96,0%	4,0%	0,0%
TOTAL		72,3%	18,1%	9,6%

Tabelul 1. 15. Copilul cu CES este copilul cu probleme ale limbajului (bâlbâială, nepronunțarea corectă a cuvintelor)		Da	Nu	Nu știu
Ciclul de instruire	Cadru didactic la ciclul primar	93,5%	6,5%	0,0%
	Cadrul didactic la ciclul gimnazial	88,0%	7,7%	4,2%
Experiența didactică	Până la 5 ani, experiență didactică	95,5%	4,5%	0,0%
	De la 5 la 15 ani, experiență didactică	90,3%	6,5%	3,2%
	Mai mult de 15 ani, experiență didactică	88,1%	8,1%	3,7%
Mediul de reședință	Mediu rural	89,9%	8,9%	1,3%
	Centrul raional	86,7%	0,0%	13,3%
Sexul respondentului	Masculin	83,3%	5,6%	11,1%
	Feminin	90,0%	7,6%	2,4%
Raionul	Dubăsari	92,5%	7,5%	0,0%
	Strășeni	81,6%	10,2%	8,2%
	Criuleni	87,8%	8,2%	4,1%
	Ialoveni	96,0%	4,0%	0,0%
TOTAL		89,4%	7,4%	3,2%

Tabelul 1. 16. Copilul cu CES este copilul cu retard mintal / deficiență mentală / întârziere mentală		Da	Nu	Nu știu
Ciclul de instruire	Cadru didactic la ciclul primar	93,5%	4,3%	2,2%
	Cadrul didactic la ciclul gimnazial	85,2%	9,2%	5,6%
Experiența didactică	Până la 5 ani, experiență didactică	81,8%	9,1%	9,1%
	De la 5 la 15 ani, experiență didactică	83,9%	16,1%	0,0%
	Mai mult de 15 ani, experiență didactică	88,9%	5,9%	5,2%
Mediul de reședință	Mediu rural	88,0%	8,9%	3,2%
	Centrul raional	83,3%	3,3%	13,3%
Sexul respondentului	Masculin	83,3%	11,1%	5,6%
	Feminin	87,6%	7,6%	4,7%
Raionul	Dubăsari	95,0%	2,5%	2,5%
	Strășeni	73,5%	10,2%	16,3%
	Criuleni	85,7%	14,3%	0,0%
	Ialoveni	96,0%	4,0%	0,0%
TOTAL		87,2%	8,0%	4,8%

Tabelul 1. 17. Copilul cu CES este copilul cu probleme de comportament / Comportament deviant		Da	Nu	Nu știu
Ciclul de instruire	Cadru didactic la ciclul primar	82,6%	15,2%	2,2%
	Cadrul didactic la ciclul gimnazial	76,8%	19,7%	3,5%
Experiența didactică	Până la 5 ani, experiență didactică	72,7%	27,3%	0,0%
	De la 5 la 15 ani, experiență didactică	83,9%	16,1%	0,0%
	Mai mult de 15 ani, experiență didactică	77,8%	17,8%	4,4%
Mediul de reședință	Mediu rural	77,2%	20,3%	2,5%
	Centrul raional	83,3%	10,0%	6,7%
Sexul respondentului	Masculin	66,7%	22,2%	11,1%
	Feminin	79,4%	18,2%	2,4%
Raionul	Dubăsari	77,5%	20,0%	2,5%
	Strășeni	69,4%	26,5%	4,1%
	Criuleni	75,5%	18,4%	6,1%
	Ialoveni	90,0%	10,0%	0,0%
TOTAL		78,2%	18,6%	3,2%

Tabelul 1. 18. Copilul cu CES este copilul din familie săracă		Da	Nu	Nu știu
Ciclul de instruire	Cadru didactic la ciclul primar	67,4%	23,9%	8,7%
	Cadrul didactic la ciclul gimnazial	64,8%	31,7%	3,5%
Experiența didactică	Până la 5 ani, experiență didactică	50,0%	45,5%	4,5%
	De la 5 la 15 ani, experiență didactică	58,1%	38,7%	3,2%
	Mai mult de 15 ani, experiență didactică	69,6%	25,2%	5,2%
Mediul de reședință	Mediu rural	62,0%	32,9%	5,1%
	Centrul raional	83,3%	13,3%	3,3%
Sexul respondentului	Masculin	72,2%	27,8%	0,0%
	Feminin	64,7%	30,0%	5,3%
Raionul	Dubăsari	62,5%	35,0%	2,5%
	Strășeni	59,2%	34,7%	6,1%
	Criuleni	63,3%	30,6%	6,1%
	Ialoveni	76,0%	20,0%	4,0%
TOTAL		65,4%	29,8%	4,8%

Tabelul 1. 19. Copilul cu CES este copilul din familie bogată		Da	Nu	Nu știu
Ciclul de instruire	Cadru didactic la ciclul primar	58,7%	32,6%	8,7%
	Cadrul didactic la ciclul gimnazial	58,5%	37,3%	4,2%
Experiența didactică	Până la 5 ani, experiență didactică	40,9%	54,5%	4,5%
	De la 5 la 15 ani, experiență didactică	51,6%	45,2%	3,2%
	Mai mult de 15 ani, experiență didactică	63,0%	31,1%	5,9%
Mediul de reședință	Mediu rural	55,7%	39,2%	5,1%
	Centrul raional	73,3%	20,0%	6,7%
Sexul respondentului	Masculin	66,7%	33,3%	0,0%
	Feminin	57,6%	36,5%	5,9%
Raionul	Dubăsari	60,0%	35,0%	5,0%
	Strășeni	46,9%	49,0%	4,1%
	Criuleni	53,1%	40,8%	6,1%
	Ialoveni	74,0%	20,0%	6,0%
TOTAL		58,5%	36,2%	5,3%

Tabelul 1. 20. Copilul cu CES este copilul fără de părinți		Da	Nu	Nu știu
Ciclul de instruire	Cadru didactic la ciclul primar	63,0%	30,4%	6,5%
	Cadrul didactic la ciclul gimnazial	65,5%	27,5%	7,0%
Experiența didactică	Până la 5 ani, experiență didactică	63,6%	31,8%	4,5%
	De la 5 la 15 ani, experiență didactică	58,1%	38,7%	3,2%
	Mai mult de 15 ani, experiență didactică	66,7%	25,2%	8,1%
Mediul de reședință	Mediu rural	61,4%	32,3%	6,3%
	Centrul raional	83,3%	6,7%	10,0%
Sexul respondentului	Masculin	66,7%	16,7%	16,7%
	Feminin	64,7%	29,4%	5,9%
Raionul	Dubăsari	62,5%	32,5%	5,0%
	Strășeni	59,2%	28,6%	12,2%
	Criuleni	57,1%	34,7%	8,2%
	Ialoveni	80,0%	18,0%	2,0%
TOTAL		64,9%	28,2%	6,9%

Tabelul 1. 21. Copilul cu CES este copilul fără frați sau surori		Da	Nu	Nu știu
Ciclul de instruire	Cadru didactic la ciclul primar	58,7%	34,8%	6,5%
	Cadrul didactic la ciclul gimnazial	53,5%	40,8%	5,6%
Experiența didactică	Până la 5 ani, experiență didactică	40,9%	54,5%	4,5%
	De la 5 la 15 ani, experiență didactică	51,6%	45,2%	3,2%
	Mai mult de 15 ani, experiență didactică	57,8%	35,6%	6,7%
Mediul de reședință	Mediu rural	53,8%	42,4%	3,8%
	Centrul raional	60,0%	23,3%	16,7%
Sexul respondentului	Masculin	55,6%	38,9%	5,6%
	Feminin	54,7%	39,4%	5,9%
Raionul	Dubăsari	55,0%	42,5%	2,5%
	Strășeni	40,8%	53,1%	6,1%
	Criuleni	44,9%	42,9%	12,2%
	Ialoveni	78,0%	20,0%	2,0%
TOTAL		54,8%	39,4%	5,9%

Tabelul 1. 22. Copilul cu CES este copilul cu frați sau surori		Da	Nu	Nu știu
Ciclul de instruire	Cadru didactic la ciclul primar	67,4%	28,3%	4,3%
	Cadrul didactic la ciclul gimnazial	57,7%	37,3%	4,9%
Experiența didactică	Până la 5 ani, experiență didactică	45,5%	45,5%	9,1%
	De la 5 la 15 ani, experiență didactică	54,8%	41,9%	3,2%
	Mai mult de 15 ani, experiență didactică	63,7%	31,9%	4,4%
Mediul de reședință	Mediu rural	58,9%	37,3%	3,8%
	Centrul raional	66,7%	23,3%	10,0%
Sexul respondentului	Masculin	50,0%	44,4%	5,6%
	Feminin	61,2%	34,1%	4,7%
Raionul	Dubăsari	47,5%	45,0%	7,5%
	Strășeni	53,1%	42,9%	4,1%
	Criuleni	61,2%	32,7%	6,1%
	Ialoveni	76,0%	22,0%	2,0%
TOTAL		60,1%	35,1%	4,8%

Tabelul 2. 1. Ce înțelegeți prin termenul de „incluziune școlară”?		Frecvențarea școlii generale de către copiii cu CES	Frecvențarea școlii speciale de către copiii cu CES	Acceptarea copilului cu CES de către colegii de clasă	Respingerea copiilor cu CES de către colegii de clasă	Adaptarea școlii la nevoile, cerințele copiilor cu CES	Adaptarea materialului didactic la cerințele copiilor cu CES
Ciclul de instruire	Cadru didactic la ciclul primar	67,4%	10,9%	58,7%	0,0%	43,5%	56,5%
	Cadrul didactic la ciclul gimnazial	68,5%	25,9%	55,9%	3,5%	50,3%	40,6%
Experiența didactică	Până la 5 ani, experiență didactică	68,2%	9,1%	68,2%	0,0%	40,9%	36,4%
	De la 5 la 15 ani, experiență didactică	77,4%	22,6%	45,2%	0,0%	58,1%	48,4%
	Mai mult de 15 ani, experiență didactică	66,2%	24,3%	57,4%	3,7%	47,8%	44,9%
Mediul de reședință	Mediu rural	67,3%	21,4%	54,7%	1,9%	45,3%	45,9%
	Centrul raional	73,3%	26,7%	66,7%	6,7%	66,7%	36,7%
Sexul respondentului	Masculin	55,6%	44,4%	50,0%	5,6%	27,8%	27,8%
	Feminin	69,6%	19,9%	57,3%	2,3%	50,9%	46,2%
Raionul	Dubăsari	90,0%	2,5%	40,0%	0,0%	40,0%	27,5%
	Strășeni	61,2%	30,6%	53,1%	2,0%	53,1%	51,0%
	Criuleni	76,0%	38,0%	68,0%	6,0%	52,0%	46,0%
	Ialoveni	50,0%	14,0%	62,0%	2,0%	48,0%	50,0%
TOTAL		68,3%	22,2%	56,6%	2,6%	48,7%	44,4%

Tabelul 3. 1. De unde cunoașteți despre problematica școlilor inclusive și a copiilor cu CES?		De la colegi	Din sursele mass-media	De la seminarele de instruire	Din experiența practică	Din alte surse	Nu cunosc nimic despre această problemă
Ciclul de instruire	Cadru didactic la ciclul primar	29,5%	38,6%	75,0%	18,2%	2,3%	2,3%
	Cadrul didactic la ciclul gimnazial	35,5%	58,0%	68,1%	8,0%	3,6%	3,6%
Experiența didactică	Până la 5 ani, experiență didactică	42,9%	57,1%	66,7%	14,3%	0,0%	0,0%
	De la 5 la 15 ani, experiență didactică	41,9%	45,2%	67,7%	6,5%	3,2%	3,2%
	Mai mult de 15 ani, experiență didactică	30,8%	54,6%	70,8%	10,8%	3,8%	3,8%
Mediul de reședință	Mediu rural	32,7%	51,6%	72,5%	9,8%	2,6%	2,6%
	Centrul raional	41,4%	62,1%	55,2%	13,8%	6,9%	6,9%
Sexul respondentului	Masculin	38,9%	61,1%	50,0%	11,1%	0,0%	0,0%
	Feminin	33,5%	52,4%	72,0%	10,4%	3,7%	3,7%
Raionul	Dubăsari	25,0%	22,5%	87,5%	15,0%	2,5%	2,5%
	Strășeni	40,9%	72,7%	47,7%	6,8%	2,3%	2,3%
	Criuleni	40,0%	54,0%	66,0%	6,0%	4,0%	4,0%
	Ialoveni	29,2%	60,4%	79,2%	14,6%	4,2%	4,2%
TOTAL		34,1%	53,3%	69,8%	10,4%	3,3%	3,3%

Tabelul 4.1. Care este atitudinea Dvs. față de cadrul didactic de sprijin?		Nu sunt de acord ca în instituție să fie prezentă o așa unitate	Accept educatorul de sprijin, doar până la ușa sălii de clasă	Accept educatorul de sprijin, inclusiv în timpul orelor	Accept educatorul de sprijin, doar la unele ore	Accept educatorul de sprijin doar ca excepție
Ciclul de instruire	Cadru didactic la ciclul primar	4,3%	2,2%	58,7%	37,0%	0,0%
	Cadrul didactic la ciclul gimnazial	4,2%	11,3%	60,6%	35,2%	0,7%
Experiența didactică	Până la 5 ani, experiență didactică	4,5%	4,5%	63,6%	31,8%	0,0%
	De la 5 la 15 ani, experiență didactică	3,2%	16,1%	54,8%	35,5%	0,0%
	Mai mult de 15 ani, experiență didactică	4,4%	8,1%	60,7%	36,3%	0,7%
Mediul de reședință	Mediu rural	1,1%	12,2%	64,4%	31,1%	1,1%
	Centrul raional	7,1%	6,1%	56,1%	39,8%	0,0%
Sexul respondentului	Masculin	3,8%	8,9%	60,8%	36,7%	0,0%
	Feminin	6,7%	10,0%	56,7%	30,0%	3,3%
Raionul	Dubăsari	16,7%	5,6%	61,1%	22,2%	0,0%
	Strășeni	2,9%	9,4%	60,0%	37,1%	0,6%
	Criuleni	0,0%	0,0%	65,0%	35,0%	0,0%
	Ialoveni	10,4%	6,3%	60,4%	37,5%	0,0%
TOTAL		4,3%	9,0%	60,1%	35,6%	0,5%

Tabelul 5. 1. În activitatea Dvs. didactică, ați lucrat cu copii cu CES?		Da	Nu
Ciclul de instruire	Cadru didactic la ciclul primar	69,6%	30,4%
	Cadrul didactic la ciclul gimnazial	67,8%	32,2%
Experiența didactică	Până la 5 ani, experiență didactică	54,5%	45,5%
	De la 5 la 15 ani, experiență didactică	67,7%	32,3%
	Mai mult de 15 ani, experiență didactică	70,6%	29,4%
Mediul de reședință	Mediu rural	69,8%	30,2%
	Centrul raional	60,0%	40,0%
Sexul respondentului	Masculin	50,0%	50,0%
	Feminin	70,2%	29,8%
Raionul	Dubăsari	87,5%	12,5%
	Strășeni	44,9%	55,1%
	Criuleni	76,0%	24,0%
	Ialoveni	68,0%	32,0%
TOTAL		68,3%	31,7%

Tabelul 5. 2. Cunoașteți metode și abordări specifice de lucru cu copii cu CES? (doar cei care ai indicat că au experiența didactică a copiilor cu CES)		Da	Nu
Ciclul de instruire	Cadru didactic la ciclul primar	84,4%	15,6%
	Cadru didactic la ciclul gimnazial	67,0%	33,0%
Experiența didactică	Până la 5 ani, experiență didactică	83,3%	16,7%
	De la 5 la 15 ani, experiență didactică	57,1%	42,9%
	Mai mult de 15 ani, experiență didactică	72,9%	27,1%
Mediul de reședință	Mediu rural	69,4%	30,6%
	Centrul raional	83,3%	16,7%
Sexul respondentului	Masculin	22,2%	77,8%
	Feminin	75,0%	25,0%
Raionul	Dubăsari	74,3%	25,7%
	Strășeni	63,6%	36,4%
	Criuleni	73,7%	26,3%
	Ialoveni	70,6%	29,4%
TOTAL		71,3%	28,7%

Tabelul 6. 1. Ați participat vreodată la seminare de instruire sau de informare privind incluziunea educațională sau problematica copiilor cu CES?		Da	Nu
Ciclul de instruire	Cadru didactic la ciclul primar	69,6%	30,4%
	Cadru didactic la ciclul gimnazial	55,9%	44,1%
Experiența didactică	Până la 5 ani, experiență didactică	68,2%	31,8%
	De la 5 la 15 ani, experiență didactică	41,9%	58,1%
	Mai mult de 15 ani, experiență didactică	61,8%	38,2%
Mediul de reședință	Mediu rural	61,6%	38,4%
	Centrul raional	46,7%	53,3%
Sexul respondentului	Masculin	33,3%	66,7%
	Feminin	62,0%	38,0%
Raionul	Dubăsari	87,5%	12,5%
	Strășeni	28,6%	71,4%
	Criuleni	60,0%	40,0%
	Ialoveni	66,0%	34,0%
TOTAL		59,3%	40,7%

Tabelul 7. 1. Sunt pregătite cadrele didactice pentru incluziunea educațională a copiilor cu CES?		Deloc	În mică măsură	În mare măsură	În foarte mare măsură
Ciclul de instruire	Cadru didactic la ciclul primar	6,5%	60,9%	30,4%	2,2%
	Cadru didactic la ciclul gimnazial	12,6%	54,5%	30,8%	2,1%
Experiența didactică	Până la 5 ani, experiență didactică	13,6%	45,5%	36,4%	4,5%
	De la 5 la 15 ani, experiență didactică	16,1%	48,4%	32,3%	3,2%
	Mai mult de 15 ani, experiență didactică	9,6%	59,6%	29,4%	1,5%
Mediul de reședință	Mediu rural	10,7%	56,6%	30,2%	2,5%
	Centrul raional	13,3%	53,3%	33,3%	0,0%
Sexul respondentului	Masculin	11,1%	55,6%	33,3%	0,0%
	Feminin	11,1%	56,1%	30,4%	2,3%
Raionul	Dubăsari	0,0%	65,0%	32,5%	2,5%
	Strășeni	20,4%	59,2%	20,4%	0,0%
	Criuleni	16,0%	44,0%	36,0%	4,0%
	Ialoveni	6,0%	58,0%	34,0%	2,0%
TOTAL		11,1%	56,1%	30,7%	2,1%

Tabelul 7. 2. Sunt pregătiți elevii pentru incluziunea educațională a copiilor cu CES?		Deloc	În mică măsură	În mare măsură	În foarte mare măsură
Ciclul de instruire	Cadru didactic la ciclul primar	19,6%	58,7%	19,6%	2,2%
	Cadru didactic la ciclul gimnazial	28,7%	49,7%	20,3%	1,4%
Experiența didactică	Până la 5 ani, experiență didactică	22,7%	63,6%	9,1%	4,5%
	De la 5 la 15 ani, experiență didactică	25,8%	51,6%	22,6%	0,0%
	Mai mult de 15 ani, experiență didactică	27,2%	50,0%	21,3%	1,5%
Mediul de reședință	Mediu rural	23,9%	53,5%	20,8%	1,9%
	Centrul raional	40,0%	43,3%	16,7%	0,0%
Sexul respondentului	Masculin	33,3%	44,4%	22,2%	0,0%
	Feminin	25,7%	52,6%	19,9%	1,8%
Raionul	Dubăsari	7,5%	57,5%	32,5%	2,5%
	Strășeni	38,8%	49,0%	10,2%	2,0%
	Criuleni	26,0%	42,0%	30,0%	2,0%
	Ialoveni	30,0%	60,0%	10,0%	0,0%
TOTAL		26,5%	51,9%	20,1%	1,6%

Tabelul 7.3. Sunt pregătiți părinții pentru incluziunea educațională a copiilor cu CES?		Deloc	În mică măsură	În mare măsură	În foarte mare măsură
Ciclul de instruire	Cadru didactic la ciclul primar	26,1%	54,3%	17,4%	2,2%
	Cadrul didactic la ciclul gimnazial	22,4%	55,2%	16,1%	6,3%
Experiența didactică	Până la 5 ani, experiență didactică	18,2%	63,6%	18,2%	0,0%
	De la 5 la 15 ani, experiență didactică	12,9%	64,5%	9,7%	12,9%
	Mai mult de 15 ani, experiență didactică	26,5%	51,5%	17,6%	4,4%
Mediul de reședință	Mediu rural	20,8%	56,6%	16,4%	6,3%
	Centrul raional	36,7%	46,7%	16,7%	0,0%
Sexul respondentului	Masculin	33,3%	50,0%	5,6%	11,1%
	Feminin	22,2%	55,6%	17,5%	4,7%
Raionul	Dubăsari	15,0%	55,0%	30,0%	0,0%
	Strășeni	28,6%	49,0%	14,3%	8,2%
	Criuleni	24,0%	54,0%	10,0%	12,0%
	Ialoveni	24,0%	62,0%	14,0%	0,0%
TOTAL		23,3%	55,0%	16,4%	5,3%

Tabelul 7. 4. Este pregătită comunitatea, în ansamblu, pentru incluziunea educațională a copiilor cu CES?		Deloc	În mică măsură	În mare măsură	În foarte mare măsură
Ciclul de instruire	Cadru didactic la ciclul primar	26,1%	60,9%	13,0%	0,0%
	Cadrul didactic la ciclul gimnazial	30,8%	58,0%	8,4%	2,8%
Experiența didactică	Până la 5 ani, experiență didactică	18,2%	63,6%	18,2%	0,0%
	De la 5 la 15 ani, experiență didactică	38,7%	58,1%	3,2%	0,0%
	Mai mult de 15 ani, experiență didactică	29,4%	58,1%	9,6%	2,9%
Mediul de reședință	Mediu rural	27,7%	59,7%	10,1%	2,5%
	Centrul raional	40,0%	53,3%	6,7%	0,0%
Sexul respondentului	Masculin	38,9%	61,1%	0,0%	0,0%
	Feminin	28,7%	58,5%	10,5%	2,3%
Raionul	Dubăsari	20,0%	67,5%	12,5%	0,0%
	Strășeni	36,7%	51,0%	8,2%	4,1%
	Criuleni	26,0%	60,0%	10,0%	4,0%
	Ialoveni	34,0%	58,0%	8,0%	0,0%
TOTAL		29,6%	58,7%	9,5%	2,1%

Tabelul 8.1. Este necesar ca, în școala Dvs., să fie organizate seminare CU PROFESORII privind copiii cu CES?		Da	Nu	Nu știu
Ciclul de instruire	Cadru didactic la ciclul primar	93,5%	0,0%	6,5%
	Cadrul didactic la ciclul gimnazial	91,6%	7,0%	1,4%
Experiența didactică	Până la 5 ani, experiență didactică	95,5%	4,5%	0,0%
	De la 5 la 15 ani, experiență didactică	96,8%	3,2%	0,0%
	Mai mult de 15 ani, experiență didactică	90,4%	5,9%	3,7%
Mediul de reședință	Mediu rural	93,1%	4,4%	2,5%
	Centrul raional	86,7%	10,0%	3,3%
Sexul respondentului	Masculin	72,2%	22,2%	5,6%
	Feminin	94,2%	3,5%	2,3%
Raionul	Dubăsari	97,5%	0,0%	2,5%
	Strășeni	85,7%	10,2%	4,1%
	Criuleni	96,0%	2,0%	2,0%
	Ialoveni	90,0%	8,0%	2,0%
TOTAL		92,1%	5,3%	2,6%

Tabelul 8. 2. Este necesar ca, în școala Dvs., să fie organizate seminare CU ELEVII privind copiii cu CES?		Da	Nu	Nu știu
Ciclul de instruire	Cadru didactic la ciclul primar	93,5%	0,0%	6,5%
	Cadrul didactic la ciclul gimnazial	93,7%	2,8%	3,5%
Experiența didactică	Până la 5 ani, experiență didactică	95,5%	0,0%	4,5%
	De la 5 la 15 ani, experiență didactică	100,0%	0,0%	0,0%
	Mai mult de 15 ani, experiență didactică	91,9%	2,9%	5,1%
Mediu de reședință	Mediu rural	94,3%	1,9%	3,8%
	Centrul raional	90,0%	3,3%	6,7%
Sexul respondentului	Masculin	72,2%	22,2%	5,6%
	Feminin	95,9%	0,0%	4,1%
Raionul	Dubăsari	92,5%	0,0%	7,5%
	Strășeni	89,8%	6,1%	4,1%
	Criuleni	96,0%	0,0%	4,0%
	Ialoveni	96,0%	2,0%	2,0%
TOTAL		93,7%	2,1%	4,2%

Tabelul 8. 3. Este necesar ca, în școala Dvs., să fie organizate seminare CU PĂRINȚII privind copiii cu CES?		Da	Nu	Nu știu
Ciclul de instruire	Cadru didactic la ciclul primar	95,7%	0,0%	4,3%
	Cadrul didactic la ciclul gimnazial	93,7%	3,5%	2,8%
Experiența didactică	Până la 5 ani, experiență didactică	100,0%	0,0%	0,0%
	De la 5 la 15 ani, experiență didactică	100,0%	0,0%	0,0%
	Mai mult de 15 ani, experiență didactică	91,9%	3,7%	4,4%
Mediul de reședință	Mediu rural	95,0%	2,5%	2,5%
	Centrul raional	90,0%	3,3%	6,7%
Sexul respondentului	Masculin	72,2%	22,2%	5,6%
	Feminin	96,5%	0,6%	2,9%
Raionul	Dubăsari	95,0%	0,0%	5,0%
	Strășeni	87,8%	8,2%	4,1%
	Criuleni	98,0%	0,0%	2,0%
	Ialoveni	96,0%	2,0%	2,0%
TOTAL		94,2%	2,6%	3,2%

Anexa 3

**RĂSPUNSURILE DEZAGREGATE, PE CATEGORII SOCIO-DEMOGRAFICE,
ALE ELEVILOR**

Tabelul 1. 1. Copilul cu CES frecventează școala generală		Da	Nu	Nu știu
Raion	Dubăsari	68,5%	27,8%	3,7%
	Strășeni	66,2%	18,3%	15,5%
	Criuleni	72,0%	21,3%	6,7%
	Ialoveni	77,3%	22,7%	0,0%
Sexul respondentului	Masculin	73,8%	20,0%	6,2%
	Feminin	69,0%	24,1%	6,9%
Clasa	Clasa 7-a	71,0%	21,5%	7,5%
	Clasa 8-a	66,3%	28,1%	5,6%
	Clasa 9-a	76,3%	17,2%	6,5%
Mediu de reședință	Mediu rural	74,8%	19,1%	6,1%
	Centru raional	53,3%	37,8%	8,9%
TOTAL		71,3%	22,2%	6,5%

Tabelul 1. 2. Copilul cu CES este copilul care frecventează școala specială		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	50,0%	35,2%	14,8%
	Strășeni	54,9%	22,5%	22,5%
	Criuleni	70,7%	18,7%	10,7%
	Ialoveni	84,0%	16,0%	0,0%
Sexul respondentului	Masculin	69,2%	20,0%	10,8%
	Feminin	63,4%	24,1%	12,4%
Clasa	Clasa 7-a	67,7%	22,6%	9,7%
	Clasa 8-a	65,2%	22,5%	12,4%
	Clasa 9-a	65,6%	21,5%	12,9%
Mediul de reședință	Mediu rural	66,1%	21,7%	12,2%
	Centru raional	66,7%	24,4%	8,9%
TOTAL		66,2%	22,2%	11,6%

Tabelul 1. 3. Copilul cu CES nu frecventează nici o instituție de învățământ		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	18,5%	70,4%	11,1%
	Strășeni	8,5%	77,5%	14,1%
	Criuleni	16,0%	66,7%	17,3%
	Ialoveni	32,0%	60,0%	8,0%
Sexul respondentului	Masculin	22,3%	63,1%	14,6%
	Feminin	15,9%	73,1%	11,0%
Clasa	Clasa 7-a	17,2%	64,5%	18,3%
	Clasa 8-a	19,1%	68,5%	12,4%
	Clasa 9-a	20,4%	72,0%	7,5%
Mediul de reședință	Mediu rural	19,6%	66,5%	13,9%
	Centru raional	15,6%	77,8%	6,7%
TOTAL		18,9%	68,4%	12,7%

Tabelul 1. 4. Copilul cu CES frecventează școala pentru copii supradotați		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	35,2%	48,1%	16,7%
	Strășeni	26,8%	31,0%	42,3%
	Criuleni	44,0%	26,7%	29,3%
	Ialoveni	58,7%	33,3%	8,0%
Sexul respondentului	Masculin	43,1%	34,6%	22,3%
	Feminin	40,7%	33,1%	26,2%
Clasa	Clasa 7-a	40,9%	34,4%	24,7%
	Clasa 8-a	38,2%	42,7%	19,1%
	Clasa 9-a	46,2%	24,7%	29,0%
Mediul de reședință	Mediu rural	41,7%	33,0%	25,2%
	Centru raional	42,2%	37,8%	20,0%
TOTAL		41,8%	33,8%	24,4%

Tabelul 1. 5. Copilul cu CES frecventează școala generală, dar are reușită școlară foarte slabă		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	70,4%	18,5%	11,1%
	Strășeni	31,0%	42,3%	26,8%
	Criuleni	52,0%	25,3%	22,7%
	Ialoveni	65,3%	28,0%	6,7%
Sexul respondentului	Masculin	56,2%	30,8%	13,1%
	Feminin	51,7%	27,6%	20,7%
Clasa	Clasa 7-a	51,6%	32,3%	16,1%
	Clasa 8-a	58,4%	22,5%	19,1%
	Clasa 9-a	51,6%	32,3%	16,1%
Mediul de reședință	Mediu rural	54,8%	27,8%	17,4%
	Centru raional	48,9%	35,6%	15,6%
TOTAL		53,8%	29,1%	17,1%

Tabelul 1. 6. Copilul cu CES frecventează școala generală și are reușită școlară foarte bună		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	74,1%	20,4%	5,6%
	Strășeni	71,8%	16,9%	11,3%
	Criuleni	65,3%	24,0%	10,7%
	Ialoveni	82,7%	16,0%	1,3%
Sexul respondentului	Masculin	74,6%	18,5%	6,9%
	Feminin	72,4%	20,0%	7,6%
Clasa	Clasa 7-a	74,2%	21,5%	4,3%
	Clasa 8-a	75,3%	16,9%	7,9%
	Clasa 9-a	71,0%	19,4%	9,7%
Mediul de reședință	Mediu rural	74,3%	19,1%	6,5%
	Centru raional	68,9%	20,0%	11,1%
TOTAL		73,5%	19,3%	7,3%

Tabelul 1. 7. Copilul cu CES frecventează școala generală, dar are părinții plecați peste hotare		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	59,3%	31,5%	9,3%
	Strășeni	39,4%	31,0%	29,6%
	Criuleni	50,7%	26,7%	22,7%
	Ialoveni	74,7%	22,7%	2,7%
Sexul respondentului	Masculin	58,5%	26,2%	15,4%
	Feminin	53,8%	29,0%	17,2%
Clasa	Clasa 7-a	44,1%	35,5%	20,4%
	Clasa 8-a	65,2%	22,5%	12,4%
	Clasa 9-a	59,1%	24,7%	16,1%
Mediul de reședință	Mediu rural	57,8%	26,5%	15,7%
	Centru raional	46,7%	33,3%	20,0%
TOTAL		56,0%	27,6%	16,4%

Tabelul 1. 8. Copilul cu CES frecventează școala generală, dar este cu o disabilitate locomotorie		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	66,7%	18,5%	14,8%
	Strășeni	22,5%	33,8%	43,7%
	Criuleni	42,7%	29,3%	28,0%
	Ialoveni	74,7%	24,0%	1,3%
Sexul respondentului	Masculin	54,6%	26,2%	19,2%
	Feminin	47,6%	27,6%	24,8%
Clasa	Clasa 7-a	40,9%	29,0%	30,1%
	Clasa 8-a	59,6%	25,8%	14,6%
	Clasa 9-a	52,7%	25,8%	21,5%
Mediul de reședință	Mediu rural	52,2%	25,7%	22,2%
	Centru raional	44,4%	33,3%	22,2%
TOTAL		50,9%	26,9%	22,2%

Tabelul 1. 9. Copilul cu CES frecventează școala generală, dar este cu o disabilitate psihică		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	55,6%	25,9%	18,5%
	Strășeni	16,9%	57,7%	25,4%
	Criuleni	26,7%	41,3%	32,0%
	Ialoveni	65,3%	32,0%	2,7%
Sexul respondentului	Masculin	41,5%	40,0%	18,5%
	Feminin	39,3%	40,0%	20,7%
Clasa	Clasa 7-a	36,6%	45,2%	18,3%
	Clasa 8-a	47,2%	32,6%	20,2%
	Clasa 9-a	37,6%	41,9%	20,4%
Mediul de reședință	Mediu rural	40,0%	38,3%	21,7%
	Centru raional	42,2%	48,9%	8,9%
TOTAL		40,4%	40,0%	19,6%

Tabelul 1. 10. Copilul cu CES primește instruire la domiciliu		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	59,3%	31,5%	9,3%
	Strășeni	49,3%	28,2%	22,5%
	Criuleni	72,0%	14,7%	13,3%
	Ialoveni	77,3%	17,3%	5,3%
Sexul respondentului	Masculin	68,5%	21,5%	10,0%
	Feminin	62,1%	22,8%	15,2%
Clasa	Clasa 7-a	53,8%	32,3%	14,0%
	Clasa 8-a	69,7%	19,1%	11,2%
	Clasa 9-a	72,0%	15,1%	12,9%
Mediul de reședință	Mediu rural	64,3%	22,2%	13,5%
	Centru raional	68,9%	22,2%	8,9%
TOTAL		65,1%	22,2%	12,7%

Tabelul 1. 11. Copilul cu CES are o boală cronică		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	63,0%	16,7%	20,4%
	Strășeni	32,4%	29,6%	38,0%
	Criuleni	38,7%	32,0%	29,3%
	Ialoveni	72,0%	22,7%	5,3%
Sexul respondentului	Masculin	48,5%	28,5%	23,1%
	Feminin	53,1%	23,4%	23,4%
Clasa	Clasa 7-a	46,2%	32,3%	21,5%
	Clasa 8-a	57,3%	19,1%	23,6%
	Clasa 9-a	49,5%	25,8%	24,7%
Mediul de reședință	Mediu rural	50,4%	25,7%	23,9%
	Centru raional	53,3%	26,7%	20,0%
TOTAL		50,9%	25,8%	23,3%

Tabelul 1. 12. Copilul cu CES are deficiență de vâz / Vedere slabă		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	70,4%	16,7%	13,0%
	Strășeni	49,3%	32,4%	18,3%
	Criuleni	58,7%	21,3%	20,0%
	Ialoveni	76,0%	21,3%	2,7%
Sexul respondentului	Masculin	63,8%	23,1%	13,1%
	Feminin	62,8%	23,4%	13,8%
Clasa	Clasa 7-a	63,4%	24,7%	11,8%
	Clasa 8-a	69,7%	19,1%	11,2%
	Clasa 9-a	57,0%	25,8%	17,2%
Mediul de reședință	Mediu rural	60,4%	25,2%	14,3%
	Centru raional	77,8%	13,3%	8,9%
TOTAL		63,3%	23,3%	13,5%

Tabelul 1. 13. Copilul cu CES are deficiența auzului / Auz slab		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	57,4%	20,4%	22,2%
	Strășeni	35,2%	36,6%	28,2%
	Criuleni	44,0%	26,7%	29,3%
	Ialoveni	76,0%	21,3%	2,7%
Sexul respondentului	Masculin	50,0%	29,2%	20,8%
	Feminin	55,9%	24,1%	20,0%
Clasa	Clasa 7-a	50,5%	32,3%	17,2%
	Clasa 8-a	58,4%	21,3%	20,2%
	Clasa 9-a	50,5%	25,8%	23,7%
Mediul de reședință	Mediu rural	50,9%	27,4%	21,7%
	Centru raional	64,4%	22,2%	13,3%
TOTAL		53,1%	26,5%	20,4%

Tabelul 1. 14. Copilul cu CES n-are capacitatea de a vorbi		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	53,7%	29,6%	16,7%
	Strășeni	36,6%	39,4%	23,9%
	Criuleni	38,7%	36,0%	25,3%
	Ialoveni	76,0%	20,0%	4,0%
Sexul respondentului	Masculin	50,0%	32,3%	17,7%
	Feminin	52,4%	30,3%	17,2%
Clasa	Clasa 7-a	48,4%	31,2%	20,4%
	Clasa 8-a	51,7%	29,2%	19,1%
	Clasa 9-a	53,8%	33,3%	12,9%
Mediul de reședință	Mediu rural	49,1%	32,6%	18,3%
	Centru raional	62,2%	24,4%	13,3%
TOTAL		51,3%	31,3%	17,5%

Tabelul 1. 15. Copilul cu CES are probleme ale limbajului (bâlbâială, nepronunțarea corectă a cuvintelor)		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	79,6%	16,7%	3,7%
	Strășeni	45,1%	25,4%	29,6%
	Criuleni	64,0%	16,0%	20,0%
	Ialoveni	77,3%	21,3%	1,3%
Sexul respondentului	Masculin	63,1%	23,1%	13,8%
	Feminin	68,3%	17,2%	14,5%
Clasa	Clasa 7-a	61,3%	24,7%	14,0%
	Clasa 8-a	74,2%	13,5%	12,4%
	Clasa 9-a	62,4%	21,5%	16,1%
Mediul de reședință	Mediu rural	65,7%	20,9%	13,5%
	Centru raional	66,7%	15,6%	17,8%
TOTAL		65,8%	20,0%	14,2%

Tabelul 1. 16. Copilul cu CES are retard mintal / deficiență mintală / întârziere mintală		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	53,7%	16,7%	29,6%
	Strășeni	47,9%	35,2%	16,9%
	Criuleni	41,3%	29,3%	29,3%
	Ialoveni	77,3%	20,0%	2,7%
Sexul respondentului	Masculin	53,8%	25,4%	20,8%
	Feminin	56,6%	26,2%	17,2%
Clasa	Clasa 7-a	53,8%	22,6%	23,7%
	Clasa 8-a	55,1%	25,8%	19,1%
	Clasa 9-a	57,0%	29,0%	14,0%
Mediul de reședință	Mediu rural	53,5%	26,1%	20,4%
	Centru raional	64,4%	24,4%	11,1%
TOTAL		55,3%	25,8%	18,9%

Tabelul 1. 17. Copilul cu CES are probleme de comportament / Comportament deviant		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	53,7%	33,3%	13,0%
	Strășeni	32,4%	49,3%	18,3%
	Criuleni	30,7%	46,7%	22,7%
	Ialoveni	74,7%	21,3%	4,0%
Sexul respondentului	Masculin	48,5%	40,8%	10,8%
	Feminin	46,9%	35,2%	17,9%
Clasa	Clasa 7-a	44,1%	37,6%	18,3%
	Clasa 8-a	57,3%	30,3%	12,4%
	Clasa 9-a	41,9%	45,2%	12,9%
Mediul de reședință	Mediu rural	48,7%	37,8%	13,5%
	Centru raional	42,2%	37,8%	20,0%
TOTAL		47,6%	37,8%	14,5%

Tabelul 1. 18. Copilul cu CES este din familie săracă		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	83,3%	11,1%	5,6%
	Strășeni	60,6%	31,0%	8,5%
	Criuleni	68,0%	25,3%	6,7%
	Ialoveni	78,7%	18,7%	2,7%
Sexul respondentului	Masculin	73,8%	19,2%	6,9%
	Feminin	70,3%	24,8%	4,8%
Clasa	Clasa 7-a	72,0%	21,5%	6,5%
	Clasa 8-a	77,5%	18,0%	4,5%
	Clasa 9-a	66,7%	26,9%	6,5%
Mediul de reședință	Mediu rural	73,5%	20,9%	5,7%
	Centru raional	64,4%	28,9%	6,7%
TOTAL		72,0%	22,2%	5,8%

Tabelul 1. 19. Copilul cu CES este din familie bogată		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	70,4%	18,5%	11,1%
	Strășeni	49,3%	35,2%	15,5%
	Criuleni	57,3%	26,7%	16,0%
	Ialoveni	74,7%	22,7%	2,7%
Sexul respondentului	Masculin	59,2%	29,2%	11,5%
	Feminin	65,5%	23,4%	11,0%
Clasa	Clasa 7-a	59,1%	25,8%	15,1%
	Clasa 8-a	66,3%	25,8%	7,9%
	Clasa 9-a	62,4%	26,9%	10,8%
Mediul de reședință	Mediu rural	64,3%	23,5%	12,2%
	Centru raional	53,3%	40,0%	6,7%
TOTAL		62,5%	26,2%	11,3%

Tabelul 1. 20. Copilul cu CES este fără de părinți		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	70,4%	18,5%	11,1%
	Strășeni	43,7%	40,8%	15,5%
	Criuleni	62,7%	29,3%	8,0%
	Ialoveni	74,7%	20,0%	5,3%
Sexul respondentului	Masculin	59,2%	31,5%	9,2%
	Feminin	65,5%	24,1%	10,3%
Clasa	Clasa 7-a	54,8%	33,3%	11,8%
	Clasa 8-a	69,7%	24,7%	5,6%
	Clasa 9-a	63,4%	24,7%	11,8%
Mediul de reședință	Mediu rural	63,5%	26,1%	10,4%
	Centru raional	57,8%	35,6%	6,7%
TOTAL		62,5%	27,6%	9,8%

Tabelul 1. 21. Copilul cu CES nu are frați sau surori		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	61,1%	25,9%	13,0%
	Strășeni	47,9%	31,0%	21,1%
	Criuleni	64,0%	29,3%	6,7%
	Ialoveni	81,3%	14,7%	4,0%
Sexul respondentului	Masculin	63,8%	26,2%	10,0%
	Feminin	64,1%	24,1%	11,7%
Clasa	Clasa 7-a	64,5%	26,9%	8,6%
	Clasa 8-a	69,7%	25,8%	4,5%
	Clasa 9-a	58,1%	22,6%	19,4%
Mediul de reședință	Mediu rural	65,7%	22,2%	12,2%
	Centru raional	55,6%	40,0%	4,4%
TOTAL		64,0%	25,1%	10,9%

Tabelul 1. 22. Copilul cu CES are frați sau surori		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	72,2%	18,5%	9,3%
	Strășeni	60,6%	25,4%	14,1%
	Criuleni	77,3%	14,7%	8,0%
	Ialoveni	74,7%	17,3%	8,0%
Sexul respondentului	Masculin	69,2%	18,5%	12,3%
	Feminin	73,1%	19,3%	7,6%
Clasa	Clasa 7-a	69,9%	21,5%	8,6%
	Clasa 8-a	75,3%	18,0%	6,7%
	Clasa 9-a	68,8%	17,2%	14,0%
Mediul de reședință	Mediu rural	73,0%	17,0%	10,0%
	Centru raional	62,2%	28,9%	8,9%
TOTAL		71,3%	18,9%	9,8%

Tabelul 2. 1. Ce înțelegeți prin termenul de „incluziune școlară”?		Frecventarea școlii generale de către copii cu CES	Frecventarea școlii speciale de către copii cu CES	Acceptarea copilului cu CES de către colegii de clasă	Respingerea copiilor cu CES de către colegii de clasă	Adaptarea școlii la nevoile, cerințele copiilor cu CES	Adaptarea materialului didactic la cerințele copiilor cu CES	Nu știu ce este „incluziunea școlară”
Raionul	Dubăsari	13,3%	1,7%	0,0%	1,7%	3,3%	0,0%	83,3%
	Strășeni	22,7%	14,7%	37,3%	6,7%	24,0%	10,7%	38,7%
	Criuleni	37,3%	28,0%	54,7%	5,3%	26,7%	8,0%	21,3%
	Ialoveni	28,8%	9,6%	38,4%	1,4%	20,5%	11,0%	27,4%
Sexul respondentului	Masculin	24,6%	16,4%	31,3%	3,0%	14,2%	8,2%	45,5%
	Feminin	27,5%	12,1%	36,9%	4,7%	24,2%	7,4%	36,2%
Clasa	Clasa 7-a	22,4%	16,3%	26,5%	5,1%	18,4%	7,1%	42,9%
	Clasa 8-a	23,1%	11,0%	37,4%	3,3%	18,7%	8,8%	44,0%
	Clasa 9-a	33,0%	14,9%	39,4%	3,2%	21,3%	7,4%	35,1%
Mediul de reședință	Mediu rural	27,3%	13,9%	33,2%	3,4%	17,6%	7,1%	43,7%
	Centru raional	20,0%	15,6%	40,0%	6,7%	28,9%	11,1%	24,4%
TOTAL		26,1%	14,1%	34,3%	3,9%	19,4%	7,8%	40,6%

Tabelul 3. 1. De unde cunoașteți problematica școlilor inclusive și a copiilor cu CES?		De la profesori	Din sursele mass-media	De la seminare de instruire	De la colegii de clasă / de școală	Din familie	Din alte surse
Raionul	Dubăsari	60,0%	60,0%	10,0%	30,0%	50,0%	10,0%
	Strășeni	64,4%	35,6%	11,1%	31,1%	51,1%	2,2%
	Criuleni	72,9%	33,9%	13,6%	22,0%	44,1%	11,9%
	Ialoveni	70,9%	45,5%	3,6%	25,5%	43,6%	9,1%
Sexul respondentului	Masculin	68,5%	45,2%	11,0%	21,9%	42,5%	2,7%
	Feminin	69,8%	35,4%	8,3%	29,2%	49,0%	12,5%
Clasa	Clasa 7-a	74,5%	23,6%	10,9%	20,0%	49,1%	0,0%
	Clasa 8-a	76,5%	33,3%	9,8%	31,4%	45,1%	21,6%
	Clasa 9-a	58,7%	58,7%	7,9%	27,0%	44,4%	4,8%
Mediul de reședință	Mediu rural	72,6%	39,3%	9,6%	28,1%	45,9%	8,1%
	Centru raional	55,9%	41,2%	8,8%	17,6%	47,1%	8,8%
TOTAL		69,2%	39,6%	9,5%	26,0%	46,2%	8,3%

Tabelul 4. 1. Cât de frecvent, pe parcursul anului 2010, ați discutat, ÎN FAMILIE, despre copiii cu CES, problemele cu care se confruntă aceștia?		Niciodată nu am discutat	O dată am discutat	De câteva ori am discutat	Discutăm regulat acest subiect	Este o temă de discuții foarte actuală familiei noastre	Nu este o temă necesară de discutat în familie
Raionul	Dubăsari	63,3%	11,7%	16,7%	8,3%	0,0%	0,0%
	Strășeni	40,0%	14,7%	30,7%	4,0%	5,3%	5,3%
	Criuleni	22,7%	12,0%	50,7%	4,0%	5,3%	5,3%
	Ialoveni	30,7%	17,3%	45,3%	4,0%	1,3%	1,3%
Sexul respondentului	Masculin	39,3%	15,6%	37,8%	3,7%	0,7%	3,0%
	Feminin	36,7%	12,7%	36,0%	6,0%	5,3%	3,3%
Clasa	Clasa 7-a	45,9%	11,2%	31,6%	4,1%	4,1%	3,1%
	Clasa 8-a	29,7%	20,9%	40,7%	3,3%	2,2%	3,3%
	Clasa 9-a	37,5%	10,4%	38,5%	7,3%	3,1%	3,1%
Mediul de reședință	Mediu rural	37,9%	13,8%	37,5%	5,0%	2,9%	2,9%
	Centru raional	37,8%	15,6%	33,3%	4,4%	4,4%	4,4%
TOTAL		37,9%	14,0%	36,8%	4,9%	3,2%	3,2%

Tabelul 4. 2. Cât de frecvent, pe parcursul anului 2010, ați discutat, LA ȘCOALĂ, despre copiii cu CES, problemele cu care se confruntă aceștia?		Niciodată nu am discutat	O dată am discutat	De câteva ori am discutat	Discutăm regulat acest subiect	Este o temă de discuții foarte actuală în școala noastră	Nu este o temă necesară de discutat în școala noastră
Raionul	Dubăsari	40,0%	10,0%	38,3%	10,0%	1,7%	0,0%
	Strășeni	26,7%	22,7%	28,0%	8,0%	13,3%	1,3%
	Criuleni	18,7%	9,3%	41,3%	17,3%	9,3%	4,0%
	Ialoveni	28,0%	18,7%	45,3%	6,7%	0,0%	1,3%
Sexul respondentului	Masculin	30,4%	17,8%	34,1%	11,1%	4,4%	2,2%
	Feminin	25,3%	13,3%	42,0%	10,0%	8,0%	1,3%
Clasa	Clasa 7-a	33,7%	19,4%	33,7%	7,1%	5,1%	1,0%
	Clasa 8-a	19,8%	12,1%	46,2%	15,4%	6,6%	0,0%
	Clasa 9-a	29,2%	14,6%	35,4%	9,4%	7,3%	4,2%
Mediul de reședință	Mediu rural	28,3%	13,3%	37,1%	11,7%	7,5%	2,1%
	Centru raional	24,4%	26,7%	44,4%	4,4%	0,0%	0,0%
TOTAL		27,7%	15,4%	38,2%	10,5%	6,3%	1,8%

Tabelul 4. 3. Profesorii v-au vorbit despre copiii cu CES, problemele cu care se confruntă aceștia?		Da	Nu
Raionul	Dubăsari	97,2%	2,8%
	Strășeni	94,4%	5,6%
	Criuleni	93,1%	6,9%
	Ialoveni	86,8%	13,2%
Sexul respondentului	Masculin	93,4%	6,6%
	Feminin	91,8%	8,2%
Clasa	Clasa 7-a	92,2%	7,8%
	Clasa 8-a	91,8%	8,2%
	Clasa 9-a	93,8%	6,3%
Mediul de reședință	Mediu rural	92,2%	7,8%
	Centru raional	94,1%	5,9%
TOTAL		92,5%	7,5%

Tabelul 4. 4. La școală, ați discutat cu colegii despre copiii cu CES, problemele cu care se confruntă aceștia?		Da	Nu
Raionul	Dubăsari	38,9%	61,1%
	Strășeni	44,4%	55,6%
	Criuleni	60,3%	39,7%
	Ialoveni	56,6%	43,4%
Sexul respondentului	Masculin	46,2%	53,8%
	Feminin	55,5%	44,5%
Clasa	Clasa 7-a	53,1%	46,9%
	Clasa 8-a	50,7%	49,3%
	Clasa 9-a	50,0%	50,0%
Mediul de reședință	Mediu rural	52,1%	47,9%
	Centru raional	47,1%	52,9%
TOTAL		51,2%	48,8%

Tabelul 4. 5. La școală, ați avut oaspeți/invitați care să vă vorbească despre copiii cu CES, problemele cu care se confruntă aceștia?		Da	Nu
Raionul	Dubăsari	2,8%	97,2%
	Strășeni	35,2%	64,8%
	Criuleni	55,2%	44,8%
	Ialoveni	32,1%	67,9%
Sexul respondentului	Masculin	30,8%	69,2%
	Feminin	37,3%	62,7%
Clasa	Clasa 7-a	34,4%	65,6%
	Clasa 8-a	31,5%	68,5%
	Clasa 9-a	37,5%	62,5%
Mediul de reședință	Mediu rural	37,7%	62,3%
	Centru raional	17,6%	82,4%
TOTAL		34,3%	65,7%

Tabelul 4. 6. La școală, ați avut întâlniri cu reprezentanți de la primărie, care să vă vorbească despre copiii cu CES, problemele cu care se confruntă aceștia?		Da	Nu
Raionul	Dubăsari	0,0%	100,0%
	Strășeni	20,4%	79,6%
	Criuleni	31,0%	69,0%
	Ialoveni	26,4%	73,6%
Sexul respondentului	Masculin	18,7%	81,3%
	Feminin	23,6%	76,4%
Clasa	Clasa 7-a	21,9%	78,1%
	Clasa 8-a	19,2%	80,8%
	Clasa 9-a	23,4%	76,6%
Mediul de reședință	Mediu rural	24,6%	75,4%
	Centru raional	5,9%	94,1%
TOTAL		21,4%	78,6%

Anexa 4

**RĂSPUNSURILE DEZAGREGATE, PE CATEGORII SOCIO-DEMOGRAFICE,
ALE PĂRINȚILOR / ÎNGRIJITORILOR ELEVILOR**

Tabelul 1. 1. Copilul cu necesități speciale are o boală cronică		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	81,7%	16,7%	1,7%
	Strășeni	43,1%	41,5%	15,4%
	Criuleni	48,6%	31,4%	20,0%
	Ialoveni	73,3%	22,7%	4,0%
Sexul respondentului	Masculin	57,0%	32,9%	10,1%
	Feminin	63,4%	26,2%	10,5%
Vârsta	Până la 30 ani	58,3%	31,3%	10,4%
	31-35 ani	63,8%	24,1%	12,1%
	36-40 ani	57,6%	30,6%	11,8%
	41-45 ani	63,4%	26,8%	9,8%
	46-50 ani	56,0%	40,0%	4,0%
	Peste 50 ani	92,3%	0,0%	7,7%
Mediul de reședință	Mediu rural	62,7%	27,6%	9,6%
	Centru raional	54,8%	31,0%	14,3%
TOTAL		61,5%	28,1%	10,4%

Tabelul 1. 2. Copilul cu necesități speciale are deficiență de vâz/ Vedere slabă		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	90,0%	10,0%	0,0%
	Strășeni	64,6%	24,6%	10,8%
	Criuleni	85,7%	12,9%	1,4%
	Ialoveni	88,0%	9,3%	2,7%
Sexul respondentului	Masculin	77,2%	19,0%	3,8%
	Feminin	84,3%	12,0%	3,7%
Vârsta	Până la 30 ani	77,1%	14,6%	8,3%
	31-35 ani	79,3%	17,2%	3,4%
	36-40 ani	85,9%	12,9%	1,2%
	41-45 ani	85,4%	12,2%	2,4%
	46-50 ani	76,0%	20,0%	4,0%
	Peste 50 ani	92,3%	0,0%	7,7%
Mediul de reședință	Mediu rural	82,5%	13,6%	3,9%
	Centru raional	81,0%	16,7%	2,4%
TOTAL		82,2%	14,1%	3,7%

Tabelul 1. 3. Copilul cu necesități speciale are deficiență de auz / Auz slab		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	91,7%	5,0%	3,3%
	Strășeni	64,6%	26,2%	9,2%
	Criuleni	90,0%	8,6%	1,4%
	Ialoveni	88,0%	9,3%	2,7%
Sexul respondentului	Masculin	77,2%	19,0%	3,8%
	Feminin	86,4%	9,4%	4,2%
Vârsta	Până la 30 ani	79,2%	12,5%	8,3%
	31-35 ani	82,8%	13,8%	3,4%
	36-40 ani	85,9%	11,8%	2,4%
	41-45 ani	87,8%	9,8%	2,4%
	46-50 ani	76,0%	20,0%	4,0%
	Peste 50 ani	92,3%	0,0%	7,7%
Mediul de reședință	Mediu rural	83,8%	11,8%	4,4%
	Centru raional	83,3%	14,3%	2,4%
TOTAL		83,7%	12,2%	4,1%

Tabelul 1. 4. Copilul cu necesități speciale n-are capacitatea de a vorbi		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	88,3%	8,3%	3,3%
	Strășeni	73,8%	20,0%	6,2%
	Criuleni	97,1%	1,4%	1,4%
	Ialoveni	88,0%	9,3%	2,7%
Sexul respondentului	Masculin	86,1%	12,7%	1,3%
	Feminin	87,4%	8,4%	4,2%
Vârsta	Până la 30 ani	83,3%	12,5%	4,2%
	31-35 ani	84,5%	12,1%	3,4%
	36-40 ani	89,4%	5,9%	4,7%
	41-45 ani	92,7%	7,3%	0,0%
	46-50 ani	76,0%	20,0%	4,0%
	Peste 50 ani	100,0%	0,0%	0,0%
Mediul de reședință	Mediu rural	87,7%	8,8%	3,5%
	Centru raional	83,3%	14,3%	2,4%
TOTAL		87,0%	9,6%	3,3%

Tabelul 1. 5. Copilul cu necesități speciale are probleme de limbaj (bâlbâială, nepronunțarea corectă a cuvintelor)		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	81,7%	13,3%	5,0%
	Strășeni	70,8%	15,4%	13,8%
	Criuleni	50,0%	35,7%	14,3%
	Ialoveni	86,7%	10,7%	2,7%
Sexul respondentului	Masculin	72,2%	21,5%	6,3%
	Feminin	72,3%	17,8%	9,9%
Vârsta	Până la 30 ani	66,7%	18,8%	14,6%
	31-35 ani	74,1%	17,2%	8,6%
	36-40 ani	75,3%	14,1%	10,6%
	41-45 ani	78,0%	19,5%	2,4%
	46-50 ani	56,0%	40,0%	4,0%
	Peste 50 ani	76,9%	15,4%	7,7%
Mediul de reședință	Mediu rural	74,6%	16,7%	8,8%
	Centru raional	59,5%	31,0%	9,5%
TOTAL		72,2%	18,9%	8,9%

Tabelul 1. 6. Copilul cu necesități speciale are retard mintal / deficiență mintală / întârziere mintală		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	91,7%	5,0%	3,3%
	Strășeni	84,0%	9,3%	6,7%
	Criuleni	97,1%	0,0%	2,9%
	Ialoveni	85,3%	12,0%	2,7%
Sexul respondentului	Masculin	78,5%	15,2%	6,3%
	Feminin	86,3%	6,8%	6,8%
Vârsta	Până la 30 ani	75,0%	8,3%	16,7%
	31-35 ani	82,5%	14,0%	3,5%
	36-40 ani	89,4%	5,9%	4,7%
	41-45 ani	87,8%	9,8%	2,4%
	46-50 ani	80,0%	16,0%	4,0%
	Peste 50 ani	84,6%	0,0%	15,4%
Mediul de reședință	Mediu rural	84,2%	8,3%	7,5%
	Centru raional	82,9%	14,6%	2,4%
TOTAL		84,0%	9,3%	6,7%

Tabelul 1. 7. Copilul cu necesități speciale are probleme de comportament / Comportament deviant		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	53,3%	38,3%	8,3%
	Strășeni	28,6%	50,8%	20,6%
	Criuleni	48,6%	28,6%	22,9%
	Ialoveni	73,3%	22,7%	4,0%
Sexul respondentului	Masculin	50,6%	35,4%	13,9%
	Feminin	52,4%	33,9%	13,8%
Vârsta	Până la 30 ani	42,6%	42,6%	14,9%
	31-35 ani	50,9%	35,1%	14,0%
	36-40 ani	51,8%	31,8%	16,5%
	41-45 ani	63,4%	29,3%	7,3%
	46-50 ani	48,0%	44,0%	8,0%
	Peste 50 ani	61,5%	15,4%	23,1%
Mediul de reședință	Mediu rural	51,5%	34,8%	13,7%
	Centru raional	53,7%	31,7%	14,6%
TOTAL		51,9%	34,3%	13,1%

Tabelul 1. 8. Copilul cu necesități speciale este din familie săracă		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	78,3%	13,3%	8,3%
	Strășeni	50,8%	25,4%	23,8%
	Criuleni	40,0%	37,1%	22,9%
	Ialoveni	77,3%	20,0%	2,7%
Sexul respondentului	Masculin	49,4%	34,2%	16,5%
	Feminin	66,7%	20,1%	13,2%
Vârsta	Până la 30 ani	66,0%	19,1%	14,9%
	31-35 ani	56,1%	35,1%	8,8%
	36-40 ani	58,8%	24,7%	16,5%
	41-45 ani	70,7%	9,8%	19,5%
	46-50 ani	56,0%	36,0%	8,0%
	Peste 50 ani	69,2%	15,4%	15,4%
Mediul de reședință	Mediu rural	63,4%	22,5%	14,1%
	Centru raional	51,2%	34,1%	14,6%
TOTAL		61,6%	24,3%	14,2%

Tabelul 1. 9. Copilul cu necesități speciale este din familie bogată		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	61,0%	28,8%	10,2%
	Strășeni	7,9%	68,3%	23,8%
	Criuleni	10,0%	71,4%	18,6%
	Ialoveni	60,8%	37,8%	1,4%
Sexul respondentului	Masculin	34,6%	47,4%	17,9%
	Feminin	35,1%	53,7%	11,2%
Vârsta	Până la 30 ani	42,6%	42,6%	14,9%
	31-35 ani	24,6%	66,7%	8,8%
	36-40 ani	31,0%	56,0%	13,1%
	41-45 ani	46,3%	31,7%	22,0%
	46-50 ani	29,2%	62,5%	8,3%
	Peste 50 ani	53,8%	38,5%	7,7%
Mediul de reședință	Mediu rural	34,7%	52,0%	13,3%
	Centru raional	36,6%	51,2%	12,2%
TOTAL		35,0%	51,9%	13,2%

Tabelul 1. 10. Copilul cu necesități speciale n-are părinți		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	78,3%	15,0%	6,7%
	Strășeni	30,2%	55,6%	14,3%
	Criuleni	45,7%	32,9%	21,4%
	Ialoveni	84,9%	15,1%	0,0%
Sexul respondentului	Masculin	56,4%	34,6%	9,0%
	Feminin	61,7%	27,1%	11,2%
Vârsta	Până la 30 ani	63,8%	23,4%	12,8%
	31-35 ani	51,8%	37,5%	10,7%
	36-40 ani	55,3%	32,9%	11,8%
	41-45 ani	80,5%	12,2%	7,3%
	46-50 ani	54,2%	37,5%	8,3%
	Peste 50 ani	61,5%	30,8%	7,7%
Mediul de reședință	Mediu rural	60,9%	28,4%	10,7%
	Centru raional	56,1%	34,1%	9,8%
TOTAL		60,2%	29,3%	10,5%

Tabelul 1.11. Copilul cu necesități speciale n-are fără frați sau surori		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	50,0%	38,3%	11,7%
	Strășeni	17,5%	66,7%	15,9%
	Criuleni	27,1%	58,6%	14,3%
	Ialoveni	80,8%	19,2%	0,0%
Sexul respondentului	Masculin	44,3%	45,6%	10,1%
	Feminin	44,9%	44,9%	10,2%
Vârsta	Până la 30 ani	53,2%	29,8%	17,0%
	31-35 ani	35,7%	58,9%	5,4%
	36-40 ani	41,2%	44,7%	14,1%
	41-45 ani	58,5%	34,1%	7,3%
	46-50 ani	41,7%	54,2%	4,2%
	Peste 50 ani	38,5%	61,5%	0,0%
Mediul de reședință	Mediu rural	44,0%	45,8%	10,2%
	Centru raional	48,8%	41,5%	9,8%
TOTAL		44,7%	45,1%	10,2%

Tabelul 1. 12. Copilul cu necesități speciale are frați sau surori		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	55,0%	30,0%	15,0%
	Strășeni	38,1%	47,6%	14,3%
	Criuleni	10,0%	72,9%	17,1%
	Ialoveni	78,4%	21,6%	0,0%
Sexul respondentului	Masculin	40,5%	48,1%	11,4%
	Feminin	47,9%	41,0%	11,2%
Vârsta	Până la 30 ani	46,8%	36,2%	17,0%
	31-35 ani	38,6%	56,1%	5,3%
	36-40 ani	43,5%	41,2%	15,3%
	41-45 ani	56,1%	31,7%	12,2%
	46-50 ani	41,7%	54,2%	4,2%
	Peste 50 ani	61,5%	38,5%	0,0%
Mediul de reședință	Mediu rural	45,1%	43,4%	11,5%
	Centru raional	48,8%	41,5%	9,8%
TOTAL		45,7%	43,1%	11,2%

Tabelul 1. 13. Copilul cu necesități speciale frecventează școala generală		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	43,3%	45,0%	11,7%
	Strășeni	33,3%	27,0%	39,7%
	Criuleni	37,1%	41,4%	21,4%
	Ialoveni	66,2%	31,1%	2,7%
Sexul respondentului	Masculin	43,0%	31,6%	25,3%
	Feminin	46,8%	37,8%	15,4%
Vârsta	Până la 30 ani	46,8%	31,9%	21,3%
	31-35 ani	40,4%	43,9%	15,8%
	36-40 ani	43,5%	32,9%	23,5%
	41-45 ani	61,0%	24,4%	14,6%
	46-50 ani	45,8%	45,8%	8,3%
	Peste 50 ani	30,8%	53,8%	15,4%
Mediul de reședință	Mediu rural	43,8%	38,9%	17,3%
	Centru raional	56,1%	19,5%	24,4%
TOTAL		45,7%	36,0%	18,4%

Tabelul 1. 14. Copilul cu necesități speciale frecventează școala specială		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	76,7%	16,7%	6,7%
	Strășeni	53,2%	16,1%	30,6%
	Criuleni	71,4%	14,3%	14,3%
	Ialoveni	86,5%	10,8%	2,7%
Sexul respondentului	Masculin	70,9%	10,1%	19,0%
	Feminin	73,3%	16,0%	10,7%
Vârsta	Până la 30 ani	59,6%	21,3%	19,1%
	31-35 ani	70,2%	12,3%	17,5%
	36-40 ani	73,8%	13,1%	13,1%
	41-45 ani	75,6%	14,6%	9,8%
	46-50 ani	87,5%	12,5%	0,0%
	Peste 50 ani	84,6%	7,7%	7,7%
Mediul de reședință	Mediu rural	73,3%	14,7%	12,0%
	Centru raional	68,3%	12,2%	19,5%
TOTAL		72,6%	14,3%	13,2%

Tabelul 1. 15. Copilul cu necesități speciale nu frecventează nici o instituție de învățământ		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	39,0%	54,2%	6,8%
	Strășeni	11,1%	63,5%	25,4%
	Criuleni	58,6%	30,0%	11,4%
	Ialoveni	54,1%	36,5%	9,5%
Sexul respondentului	Masculin	35,9%	43,6%	20,5%
	Feminin	44,1%	45,7%	10,1%
Vârsta	Până la 30 ani	40,4%	53,2%	6,4%
	31-35 ani	36,8%	52,6%	10,5%
	36-40 ani	36,9%	46,4%	16,7%
	41-45 ani	46,3%	36,6%	17,1%
	46-50 ani	54,2%	37,5%	8,3%
	Peste 50 ani	61,5%	15,4%	23,1%
Mediul de reședință	Mediu rural	41,8%	45,3%	12,9%
	Centru raional	41,5%	43,9%	14,6%
TOTAL		41,7%	45,1%	13,2%

Tabelul 1. 16. Copilul cu necesități speciale frecventează școala pentru copii supradotați		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	28,8%	57,6%	13,6%
	Strășeni	3,2%	61,9%	34,9%
	Criuleni	18,6%	35,7%	45,7%
	Ialoveni	28,4%	52,7%	18,9%
Sexul respondentului	Masculin	16,7%	53,8%	29,5%
	Feminin	21,3%	50,5%	28,2%
Vârsta	Până la 30 ani	21,3%	57,4%	21,3%
	31-35 ani	21,1%	56,1%	22,8%
	36-40 ani	20,2%	47,6%	32,1%
	41-45 ani	24,4%	39,0%	36,6%
	46-50 ani	4,2%	66,7%	29,2%
	Peste 50 ani	23,1%	46,2%	30,8%
Mediul de reședință	Mediu rural	21,3%	49,8%	28,9%
	Centru raional	12,2%	61,0%	26,8%
TOTAL		19,9%	51,5%	28,6%

Tabelul 1. 17. Copilul cu necesități speciale frecventează școala generală, dar are reușită școlară foarte slabă		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	80,0%	15,0%	5,0%
	Strășeni	17,5%	41,3%	41,3%
	Criuleni	44,3%	48,6%	7,1%
	Ialoveni	71,2%	27,4%	1,4%
Sexul respondentului	Masculin	41,0%	41,0%	17,9%
	Feminin	58,5%	30,3%	11,2%
Vârsta	Până la 30 ani	57,4%	27,7%	14,9%
	31-35 ani	49,1%	36,8%	14,0%
	36-40 ani	53,6%	31,0%	15,5%
	41-45 ani	56,1%	34,1%	9,8%
	46-50 ani	37,5%	50,0%	12,5%
	Peste 50 ani	76,9%	23,1%	0,0%
Mediul de reședință	Mediu rural	52,9%	33,3%	13,8%
	Centru raional	56,1%	34,1%	9,8%
TOTAL		53,4%	33,5%	13,2%

Tabelul 1. 18. Copilul cu necesități speciale frecventează școala generală și are reușită școlară foarte bună		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	61,7%	33,3%	5,0%
	Strășeni	3,2%	54,0%	42,9%
	Criuleni	30,0%	61,4%	8,6%
	Ialoveni	51,4%	45,9%	2,7%
Sexul respondentului	Masculin	27,8%	55,7%	16,5%
	Feminin	40,4%	46,3%	13,3%
Vârsta	Până la 30 ani	40,4%	46,8%	12,8%
	31-35 ani	31,6%	54,4%	14,0%
	36-40 ani	38,8%	43,5%	17,6%
	41-45 ani	39,0%	43,9%	17,1%
	46-50 ani	33,3%	58,3%	8,3%
	Peste 50 ani	30,8%	69,2%	0,0%
Mediul de reședință	Mediu rural	37,6%	47,8%	14,6%
	Centru raional	31,7%	56,1%	12,2%
TOTAL		36,7%	49,1%	14,2%

Tabelul 1. 19. Copilul cu necesități speciale frecventează școala generală, dar este cu părinții plecați peste hotare		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	60,0%	28,3%	11,7%
	Strășeni	3,2%	71,4%	25,4%
	Criuleni	31,4%	54,3%	14,3%
	Ialoveni	71,6%	28,4%	0,0%
Sexul respondentului	Masculin	40,5%	48,1%	11,4%
	Feminin	43,1%	44,1%	12,8%
Vârsta	Până la 30 ani	46,8%	38,3%	14,9%
	31-35 ani	38,6%	52,6%	8,8%
	36-40 ani	34,1%	51,8%	14,1%
	41-45 ani	61,0%	26,8%	12,2%
	46-50 ani	33,3%	54,2%	12,5%
	Peste 50 ani	53,8%	38,5%	7,7%
Mediul de reședință	Mediu rural	43,4%	44,2%	12,4%
	Centru raional	36,6%	51,2%	12,2%
TOTAL		42,3%	45,3%	12,4%

Tabelul 1. 20. Copilul cu necesități speciale frecventează școala generală, dar are dizabiliate locomotorie		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	84,7%	11,9%	3,4%
	Strășeni	39,7%	27,0%	33,3%
	Criuleni	95,7%	2,9%	1,4%
	Ialoveni	85,1%	10,8%	4,1%
Sexul respondentului	Masculin	78,2%	14,1%	7,7%
	Feminin	76,6%	12,2%	11,2%
Vârsta	Până la 30 ani	74,5%	14,9%	10,6%
	31-35 ani	70,2%	14,0%	15,8%
	36-40 ani	76,5%	14,1%	9,4%
	41-45 ani	80,0%	10,0%	10,0%
	46-50 ani	83,3%	12,5%	4,2%
	Peste 50 ani	100,0%	0,0%	0,0%
Mediul de reședință	Mediu rural	78,7%	11,6%	9,8%
	Centru raional	68,3%	19,5%	12,2%
TOTAL		77,1%	12,8%	10,2%

Tabelul 1. 21. Copilul cu necesități speciale frecventează școala generală, dar are dizabilitate psihică		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	71,7%	23,3%	5,0%
	Strășeni	39,7%	17,5%	42,9%
	Criuleni	94,3%	1,4%	4,3%
	Ialoveni	81,1%	17,6%	1,4%
Sexul respondentului	Masculin	73,4%	15,2%	11,4%
	Feminin	72,3%	14,4%	13,3%
Vârsta	Până la 30 ani	72,3%	14,9%	12,8%
	31-35 ani	68,4%	14,0%	17,5%
	36-40 ani	71,8%	15,3%	12,9%
	41-45 ani	73,2%	14,6%	12,2%
	46-50 ani	75,0%	16,7%	8,3%
	Peste 50 ani	92,3%	7,7%	0,0%
Mediul de reședință	Mediu rural	73,5%	14,2%	12,4%
	Centrul raional	68,3%	17,1%	14,6%
TOTAL		72,7%	14,6%	12,7%

Tabelul 1. 22. Copilul cu necesități speciale primește instruire la domiciliu		Da	Nu	Nu știu
Raionul	Dubăsari	73,3%	16,7%	10,0%
	Strășeni	30,2%	25,4%	44,4%
	Criuleni	85,7%	4,3%	10,0%
	Ialoveni	73,0%	20,3%	6,8%
Sexul respondentului	Masculin	62,0%	16,5%	21,5%
	Feminin	68,1%	16,5%	15,4%
Vârsta	Până la 30 ani	63,8%	25,5%	10,6%
	31-35 ani	71,9%	10,5%	17,5%
	36-40 ani	63,5%	15,3%	21,2%
	41-45 ani	63,4%	17,1%	19,5%
	46-50 ani	66,7%	20,8%	12,5%
	Peste 50 ani	76,9%	7,7%	15,4%
Mediul de reședință	Mediu rural	66,8%	15,0%	18,1%
	Centru raional	63,4%	24,4%	12,2%
TOTAL		66,3%	16,5%	17,2%

Tabelul 2. 1. Ce înțelegeți prin termenul „incluziune școlară”?		Frecventarea școlii generale de către copiii cu necesități speciale	Frecventarea școlii speciale de către copiii cu necesități speciale	Acceptarea copilului cu necesități speciale de către colegii de clasă	Respingerea copiilor cu necesități speciale de către colegii de clasă	Adaptarea școlii la nevoile, cerințele copiilor cu necesități speciale	Nu știu ce este „incluziunea școlară”
Raionul	Dubăsari	23,3%	3,3%	3,3%	0,0%	5,0%	71,7%
	Strășeni	17,6%	6,8%	10,8%	0,0%	16,2%	58,1%
	Criuleni	53,4%	30,1%	30,1%	0,0%	35,6%	24,7%
	Ialoveni	44,6%	25,7%	51,4%	4,1%	32,4%	4,1%
Sexul respondentului	Masculin	35,3%	22,4%	22,4%	2,4%	20,0%	36,5%
	Feminin	35,2%	14,8%	26,0%	0,5%	24,5%	38,8%
Vârsta	Până la 30 ani	31,4%	13,7%	27,5%	0,0%	19,6%	39,2%
	31-35 ani	28,3%	11,7%	23,3%	3,3%	16,7%	50,0%
	36-40 ani	38,6%	20,5%	29,5%	1,1%	30,7%	34,1%
	41-45 ani	54,5%	15,9%	20,5%	0,0%	18,2%	29,5%
	46-50 ani	24,0%	28,0%	28,0%	0,0%	32,0%	24,0%
	Peste 50 ani	15,4%	15,4%	0,0%	0,0%	15,4%	61,5%
Mediul de reședință	Mediu rural	34,2%	16,9%	22,8%	1,3%	22,8%	39,7%
	Centru raional	40,9%	18,2%	36,4%	0,0%	25,0%	29,5%
TOTAL		35,2%	17,1%	24,9%	1,1%	23,1%	38,1%

Tabelul 3. 1. Cât de frecvent, pe parcursul anului 2010, ați discutat, ÎN FAMILIE, despre copii cu necesități speciale, problemele cu care se confruntă aceștia?		Niciodată nu am discutat	O dată am discutat	De câteva ori am discutat	Discutăm regulat acest subiect	Este o temă de discuții foarte actuală familiei noastre	Nu este o temă necesară de discutat în familie
Raionul	Dubăsari	35,0%	3,3%	43,3%	16,7%	1,7%	0,0%
	Strășeni	37,8%	16,2%	36,5%	2,7%	1,4%	5,4%
	Criuleni	46,6%	17,8%	20,5%	11,0%	4,1%	0,0%
	Ialoveni	13,3%	38,7%	36,0%	9,3%	1,3%	1,3%
Sexul respondentului	Masculin	41,9%	19,8%	30,2%	3,5%	2,3%	2,3%
	Feminin	29,1%	19,9%	35,2%	12,2%	2,0%	1,5%
Vârsta	Până la 30 ani	33,3%	27,5%	25,5%	11,8%	0,0%	2,0%
	31-35 ani	36,7%	20,0%	30,0%	6,7%	5,0%	1,7%
	36-40 ani	26,1%	17,0%	37,5%	12,5%	3,4%	3,4%
	41-45 ani	26,7%	24,4%	40,0%	8,9%	0,0%	0,0%
	46-50 ani	48,0%	16,0%	36,0%	0,0%	0,0%	0,0%
	Peste 50 ani	53,8%	0,0%	30,8%	15,4%	0,0%	0,0%
Mediul de reședință	Mediu rural	32,1%	19,8%	33,8%	10,5%	1,7%	2,1%
	Centru raional	37,8%	20,0%	33,3%	4,4%	4,4%	0,0%
TOTAL		33,0%	19,9%	33,7%	9,6%	2,1%	1,8%

Tabelul 4. 2. La ședințele cu părinții, cât de frecvent, pe parcursul anului 2010, ați discutat despre copiii cu necesități speciale, problemele cu care se confruntă aceștia?		Niciodată nu am discutat	O dată am discutat	De câteva ori am discutat	Discutăm regulat acest subiect	Este o temă de discuții foarte actuală în școala noastră	Nu este o temă necesară de discutat la școală
Raionul	Dubăsari	41,7%	21,7%	33,3%	3,3%	0,0%	0,0%
	Strășeni	74,3%	13,5%	10,8%	0,0%	0,0%	1,4%
	Criuleni	37,0%	30,1%	30,1%	2,7%	0,0%	0,0%
	Ialoveni	41,3%	38,7%	13,3%	1,3%	0,0%	2,7%
Sexul respondentului	Masculin	45,3%	25,6%	24,4%	0,0%	0,0%	2,3%
	Feminin	50,5%	26,5%	19,9%	2,6%	0,0%	0,5%
Vârsta	Până la 30 ani	56,9%	25,5%	13,7%	3,9%	0,0%	0,0%
	31-35 ani	53,3%	25,0%	18,3%	0,0%	0,0%	1,7%
	36-40 ani	40,9%	28,4%	25,0%	3,4%	0,0%	1,1%
	41-45 ani	44,4%	22,2%	33,3%	0,0%	0,0%	0,0%
	46-50 ani	56,0%	32,0%	12,0%	0,0%	0,0%	0,0%
	Peste 50 ani	53,8%	23,1%	15,4%	0,0%	0,0%	7,7%
Mediul de reședință	Mediu rural	45,1%	28,7%	21,9%	2,1%	0,0%	1,3%
	Centrul raional	68,9%	13,3%	17,8%	0,0%	0,0%	0,0%
TOTAL		48,9%	26,2%	21,3%	1,8%	0,0%	1,1%

Tabelul 5. 1. Sunteți de acord cu afirmația că un copil cu necesități speciale trebuie să frecventeze grădinița / școala normală?		Întru totul sunt de acord	Într-o oarecare măsură, sunt de acord	Nu prea sunt de acord	Deloc nu sunt de acord	Îmi este dificil să apreciez
Raionul	Dubăsari	26,7%	46,7%	13,3%	13,3%	0,0%
	Strășeni	27,0%	23,0%	18,9%	6,8%	24,3%
	Criuleni	32,9%	32,9%	17,8%	4,1%	12,3%
	Ialoveni	54,7%	25,3%	14,7%	5,3%	0,0%
Sexul respondentului	Masculin	29,1%	30,2%	18,6%	4,7%	17,4%
	Feminin	38,8%	31,6%	15,3%	8,2%	6,1%
Vârsta	Până la 30 ani	35,3%	27,5%	11,8%	13,7%	11,8%
	31-35 ani	38,3%	33,3%	13,3%	6,7%	8,3%
	36-40 ani	35,2%	31,8%	18,2%	4,5%	10,2%
	41-45 ani	46,7%	33,3%	8,9%	0,0%	11,1%
	46-50 ani	20,0%	28,0%	36,0%	12,0%	4,0%
	Peste 50 ani	23,1%	30,8%	23,1%	15,4%	7,7%
Mediul de reședință	Mediu rural	34,6%	32,9%	16,0%	7,6%	8,9%
	Centru raional	42,2%	22,2%	17,8%	4,4%	13,3%
TOTAL		35,8%	31,2%	16,3%	7,1%	9,6%

Tabelul 5. 2. Sunteți de acord cu afirmația că un copil cu necesități speciale trebuie să fie plasat în grădiniță / școală specială ?		Întru totul sunt de acord	Într-o oarecare măsură, sunt de acord	Nu prea sunt de acord	Deloc nu sunt de acord	Îmi este dificil să apreciez
Raionul	Dubăsari	28,3%	36,7%	26,7%	6,7%	1,7%
	Strășeni	20,3%	37,8%	5,4%	20,3%	16,2%
	Criuleni	12,3%	38,4%	19,2%	12,3%	17,8%
	Ialoveni	41,3%	24,0%	18,7%	12,0%	4,0%
Sexul respondentului	Masculin	25,6%	36,0%	16,3%	7,0%	15,1%
	Feminin	25,5%	33,2%	17,3%	15,8%	8,2%
Vârsta	Până la 30 ani	35,3%	23,5%	21,6%	9,8%	9,8%
	31-35 ani	25,0%	35,0%	15,0%	11,7%	13,3%
	36-40 ani	22,7%	34,1%	18,2%	15,9%	9,1%
	41-45 ani	20,0%	35,6%	20,0%	13,3%	11,1%
	46-50 ani	20,0%	52,0%	8,0%	12,0%	8,0%
	Peste 50 ani	38,5%	30,8%	7,7%	15,4%	7,7%
Mediul de reședință	Mediu rural	28,7%	34,2%	16,5%	11,0%	9,7%
	Centru raional	8,9%	33,3%	20,0%	24,4%	13,3%
TOTAL		25,5%	34,0%	17,0%	13,1%	10,3%

Tabelul 5. 3. Sunteți de acord cu afirmația că un copil cu necesități speciale poate învăța în grădiniță / școala în care merge și copilul Dvs. ?		Întru totul sunt de acord	Într-o oarecare măsură, sunt de acord	Nu prea sunt de acord	Deloc nu sunt de acord	Îmi este dificil să apreciez
Raionul	Dubăsari	43,3%	23,3%	21,7%	10,0%	1,7%
	Strășeni	35,1%	23,0%	12,2%	9,5%	20,3%
	Criuleni	34,2%	45,2%	9,6%	4,1%	6,8%
	Ialoveni	46,7%	29,3%	14,7%	6,7%	2,7%
Sexul respondentului	Masculin	30,2%	40,7%	12,8%	4,7%	11,6%
	Feminin	43,9%	26,0%	14,8%	8,7%	6,6%
Vârsta	Până la 30 ani	33,3%	25,5%	17,6%	11,8%	11,8%
	31-35 ani	43,3%	35,0%	13,3%	5,0%	3,3%
	36-40 ani	46,6%	26,1%	12,5%	5,7%	9,1%
	41-45 ani	40,0%	35,6%	13,3%	0,0%	11,1%
	46-50 ani	32,0%	24,0%	20,0%	20,0%	4,0%
	Peste 50 ani	15,4%	53,8%	7,7%	15,4%	7,7%
Mediul de reședință	Mediu rural	38,8%	30,4%	14,3%	8,4%	8,0%
	Centru raional	44,4%	31,1%	13,3%	2,2%	8,9%
TOTAL		39,7%	30,5%	14,2%	7,4%	8,2%

Tabelul 5. 4. Sunteți de acord cu afirmația că un copil cu necesități speciale poate sta în bancă cu copilul Dvs.?		Întru totul sunt de acord	Într-o oarecare măsură, sunt de acord	Nu prea sunt de acord	Deloc nu sunt de acord	Îmi este dificil să apreciez
Raionul	Dubăsari	38,3%	21,7%	20,0%	16,7%	3,3%
	Strășeni	33,8%	20,3%	17,6%	16,2%	12,2%
	Criuleni	30,1%	30,1%	19,2%	6,8%	13,7%
	Ialoveni	41,3%	28,0%	18,7%	8,0%	4,0%
Sexul respondentului	Masculin	24,4%	33,7%	19,8%	8,1%	14,0%
	Feminin	40,8%	21,4%	18,4%	13,3%	6,1%
Vârsta	Până la 30 ani	29,4%	25,5%	19,6%	19,6%	5,9%
	31-35 ani	41,7%	33,3%	15,0%	10,0%	0,0%
	36-40 ani	38,6%	22,7%	21,6%	6,8%	10,2%
	41-45 ani	37,8%	17,8%	20,0%	4,4%	20,0%
	46-50 ani	32,0%	12,0%	20,0%	28,0%	8,0%
	Peste 50 ani	15,4%	53,8%	7,7%	15,4%	7,7%
Mediul de reședință	Mediu rural	34,2%	25,3%	17,7%	13,5%	9,3%
	Centru raional	44,4%	24,4%	24,4%	2,2%	4,4%
TOTAL		35,8%	25,2%	18,8%	11,7%	8,5%

Tabelul 5. 5. Accept să avem vecini o familie care are copii cu necesități speciale		Întru totul sunt de acord	Într-o oarecare măsură, sunt de acord	Nu prea sunt de acord	Deloc nu sunt de acord	Îmi este dificil să apreciez
Raionul	Dubăsari	78,3%	20,0%	1,7%	0,0%	0,0%
	Strășeni	63,5%	17,6%	5,4%	0,0%	13,5%
	Criuleni	39,7%	57,5%	1,4%	0,0%	1,4%
	Ialoveni	57,3%	37,3%	4,0%	1,3%	0,0%
Sexul respondentului	Masculin	46,5%	40,7%	5,8%	0,0%	7,0%
	Feminin	64,3%	30,6%	2,0%	0,5%	2,6%
Vârsta	Până la 30 ani	58,8%	29,4%	3,9%	0,0%	7,8%
	31-35 ani	66,7%	30,0%	1,7%	0,0%	1,7%
	36-40 ani	60,2%	34,1%	2,3%	0,0%	3,4%
	41-45 ani	55,6%	31,1%	6,7%	0,0%	6,7%
	46-50 ani	40,0%	52,0%	4,0%	4,0%	0,0%
	Peste 50 ani	61,5%	38,5%	0,0%	0,0%	0,0%
Mediul de reședință	Mediu rural	59,1%	33,3%	3,0%	0,4%	4,2%
	Centru raional	57,8%	35,6%	4,4%	0,0%	2,2%
TOTAL		58,9%	33,7%	3,2%	0,4%	3,9%

Tabelul 5. 6. Copii mei se pot juca / pot avea prieteni copii cu necesități speciale		Întru totul sunt de acord	Într-o oarecare măsură, sunt de acord	Nu prea sunt de acord	Deloc nu sunt de acord	Îmi este dificil să apreciez
Raionul	Dubăsari	76,7%	18,3%	1,7%	1,7%	1,7%
	Strășeni	41,9%	28,4%	8,1%	1,4%	20,3%
	Criuleni	32,9%	35,6%	17,8%	2,7%	11,0%
	Ialoveni	54,7%	33,3%	8,0%	2,7%	1,3%
Sexul respondentului	Masculin	41,9%	27,9%	12,8%	1,2%	16,3%
	Feminin	54,1%	30,1%	7,7%	2,6%	5,6%
Vârsta	Până la 30 ani	47,1%	23,5%	11,8%	7,8%	9,8%
	31-35 ani	55,0%	31,7%	5,0%	0,0%	8,3%
	36-40 ani	51,1%	34,1%	5,7%	0,0%	9,1%
	41-45 ani	46,7%	24,4%	13,3%	4,4%	11,1%
	46-50 ani	48,0%	20,0%	24,0%	0,0%	8,0%
	Peste 50 ani	53,8%	46,2%	0,0%	0,0%	0,0%
Mediul de reședință	Mediu rural	50,6%	28,3%	10,1%	2,1%	8,9%
	Centru raional	48,9%	35,6%	4,4%	2,2%	8,9%
TOTAL		50,4%	29,4%	9,2%	2,1%	8,9%

Tabelul 5. 7. Un copil cu cerințe educative speciale poate avea reușită școlară mai bună ca cea a copilului meu		Întru totul sunt de acord	Într-o oarecare măsură, sunt de acord	Nu prea sunt de acord	Deloc nu sunt de acord	Îmi este dificil să apreciez
Raionul	Dubăsari	73,3%	18,3%	8,3%	0,0%	0,0%
	Strășeni	29,7%	17,6%	9,5%	21,6%	21,6%
	Criuleni	34,2%	31,5%	12,3%	4,1%	17,8%
	Ialoveni	49,3%	24,0%	18,7%	6,7%	1,3%
Sexul respondentului	Masculin	32,6%	26,7%	15,1%	9,3%	16,3%
	Feminin	51,0%	21,4%	11,2%	8,2%	8,2%
Vârsta	Până la 30 ani	41,2%	19,6%	13,7%	13,7%	11,8%
	31-35 ani	46,7%	25,0%	13,3%	6,7%	8,3%
	36-40 ani	43,2%	23,9%	11,4%	8,0%	13,6%
	41-45 ani	46,7%	20,0%	13,3%	6,7%	13,3%
	46-50 ani	52,0%	20,0%	12,0%	12,0%	4,0%
	Peste 50 ani	53,8%	38,5%	7,7%	0,0%	0,0%
Mediul de reședință	Mediu rural	47,3%	21,1%	11,8%	9,3%	10,5%
	Centrul raional	35,6%	33,3%	15,6%	4,4%	11,1%
TOTAL		45,4%	23,0%	12,4%	8,5%	10,6%

Diana CHEIANU-ANDREI

**STUDIU COMPARATIV PRIVIND CUNOȘTINȚELE,
ATITUDINILE ȘI PRACTICILE ÎN DOMENIUL INCLUZIUNII
EDUCAȚIONALE A COPIILOR CU CERINȚE EDUCATIVE
SPECIALE, LA NIVEL DE FAMILIE,
ȘCOALĂ ȘI COMUNITATE**

Coli de tipar 7,5. Coli editoriale 8,6.
Comanda 37/11. Tiraj 150 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al.Mateevici, 60, MD-2009

